

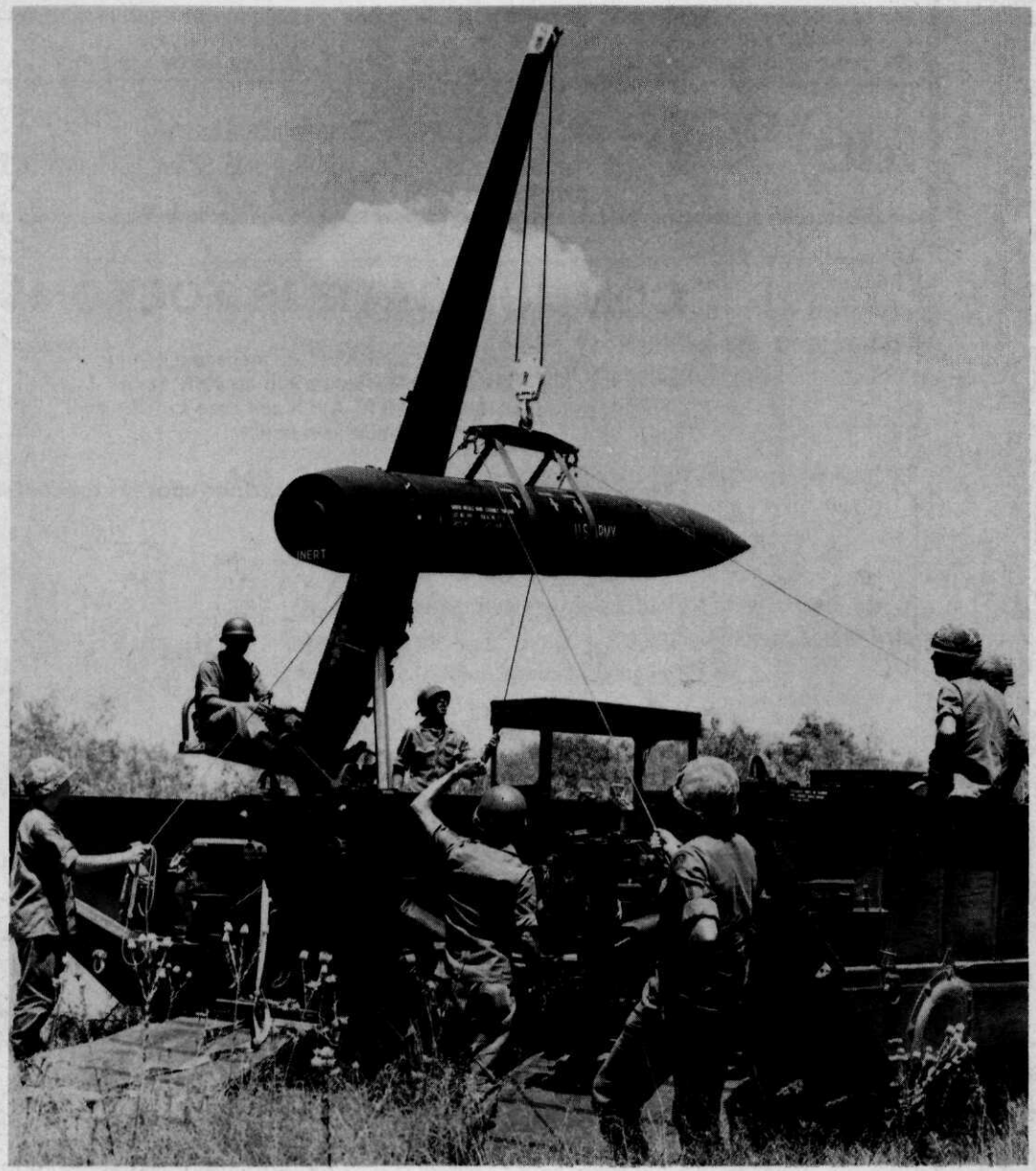
L/L.

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Verladen van
56 cm geleid
projectiel Lance

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij
commodore van de Koninklijke
luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers
majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan
kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse
kolonel van de Koninklijke lucht-
macht

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel van de verbin-
dingsdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

328 Officiële mededelingen van de Koninklijke land-
macht en de Koninklijke luchtmacht

329 Helemaal volgens het boekje?

331 Technologische ontwikkelingen en hun invloed op
de defensie, door R. H. Kerkhoven, commandeur
b.d., staffunctionaris HDO-TNO

340 Opkomst en ondergang van het Japanse imperialis-
me, door H. Toorenvliet, publicist

357 De geschiedenis nagespeeld. Trio-Trial, een simula-
tiespel, door C. H. Gelok, luitenant-kolonel der infan-
terie b.d., oud-docent strategie KMA

365 De eed in historisch perspectief, door G. A. Geerts,
luitenant-kolonel der infanterie

376 Boeken

379 Vakpers: Zoeklicht op Spanje

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LuO 65542(78/98). Voortgezette vorming officieren (cursussen luchtmacht stafschool) (herdruk, februari 1982).

LaO 61063(23.1/34)/LuO 61553 (23.1/30). Oprichting centraal archievendepot (herdruk, februari 1982).

LaO 82002(81/46)/LuO 82502 (81/40). Regeling vervoer voor rijksrekening bij bijzondere omstandigheden voor militairen die om dienstredenen in het buitenland verblijven alsmede voor uit het buitenland afkomstige dienstplichtigen.

LuO 82503(53/70). Herkeuring KLu-personeel Nederlandse Antillen.

LaO 81006(55.15/17)/LuO 81506 (55.15/17). Regeling uitkering t.b.v. werkloze schoolverlaters uit gezinnen van defensiewerknemers in het buitenland (herdruk, april 1982).

LaO 82003(91.1/38). Aanvulling van opschriften op het vaandel van het Regiment infanterie Oranje-Gelderland.

LaO 82004(78/492). Examenregeling militair-muziektechnische vorming.

LaO 82005(78/493)/LuO 82504

(78/172). Interimregeling examens KMA 1982.

LuO 82503(53/70). Herkeuring KLu-personeel Nederlandse Antillen.

Lamed 003-82(21.2/28) / Lumed 503-82(21.2/27). Instructie algemene secretarie-aangelegenheden.

Lamed 008-82 (78/385f.) Studie aan de Hogere Krijgsschool 1982/84.

Lamed 010-82(21.2/29)/Lumed

510-82(21.2/28). Archiefinspecties.

Lamed 011-82(78/491). Omscholing tot de categorie automonteur of motortransport.

Lamed 012-82(31.2/30). Administratieve aanwijzingen t.b.v. oefeningen in de Bondsrepubliek Duitsland.

Lumed 511-82(23.1/76j). Commissie van advies inzake opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

VS 6-251 (Bediening enkele stuk 203 mm houwtser mech M110-A2). Dit nieuwe voorschrift is noodzakelijk wegens de omwapping van de 8 inch houwtser en het kanon 175 mm tot 203 mm houwtser mech M110-A2.

VS 6-252, 2e druk (Bediening enkele stuk, 155 mm hw mech M109 A2/A3). De 2e druk van dit voorschrift is noodzakelijk wegens de vervanging van de 105 mm hw,

L30 type D2 door de 155 mm hw, mech M109 A2/A3.

VR 7-218 (Het pantser antitankpeleton). Deze publikatie is als voorlopige richtlijn uitgegeven met als doel de pantserondersteuningscompagnieën zo spoedig mogelijk de benodigde documentatie m.b.t. de antitankbestrijding ter beschikking te kunnen stellen.

VS 2-1014, 5e druk (Gebruik oefen- en schietterreinen). Deze nieuwe druk dient ter vervanging van de uit 1964 daterende 4e druk van VS 2-1014/1 en VS 2-1014/2. Aangezien de nieuwe druk een inter-service-uitgave is, wordt de bewaking/vaststelling toegewezen aan de C-LAS; de verantwoordelijkheid m.b.t. de samenstelling van dit VS berust bij C-COKL.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Helemaal volgens het boekje?

MS Het einde van de gevechtshandelingen in het conflict op en rond de Falklandeilanden betekende tevens het startsein voor de vele commentatoren, journalisten, militaire deskundigen en bittertafelstrategen die zich overal ter wereld onverwijld gingen buigen over de vooralsnog zeer schaarse gegevens waaruit door echte en vermeende experts wellicht te eniger tijd kan worden geconcludeerd in hoeverre het nageslacht zijn voordeel zal kunnen doen met de wijze lessen die uit het voorgevallene kunnen worden getrokken. Zoals de kenners maar al te goed beseffen, is bij dergelijke *analyses a posteriori* het gevaar niet gering dat men vervalt in een fout die door de eeuwen heen steeds op de loer heeft gelegen wanneer achteraf moest worden beoordeeld of de verschillende betrokken leiders — om het even of zij optraden in de politieke arena dan wel het bevel voerden over eenheden te velde — al dan niet de juiste beslissingen hadden genomen: de fout namelijk dat de nabeschouwer zich reeds op voorhand meent te kunnen stellen op het standpunt dat de behaalde overwinning tevens mag gelden als bewijs dat de succesvolle aanvoerder het *dus* goed heeft gedaan. Zoals echter uit tal van historische voorbeelden overduidelijk kan worden afgeleid, moet die omgekeerde redenering uiterst twijfelachtig worden genoemd: immers, niet zelden werd op grond daarvan een onverdiende lauwerkrans gedrukt om de slapen van een bejubelde veldheer wiens victorie, zoals bij grondiger onderzoek dan later moest worden erkend, slechts was te danken geweest aan de omstandigheid dat aantal en ernst van zijn foutieve beslissingen nog werden overtroffen door de blunders van zijn tegenstander.

Met het hierboven geuite voorbehoud ter zake van mogelijk uit de recente operaties te trekken

lessen wil overigens bepaald niet worden gesuggereerd dat de prestaties van de Britse commandanten en hun onderhebbers met scepsis zouden moeten worden bejegend of, erger nog, schouderophalend gebagatelliseerd. Als er op dit ogenblik al een enkele gevolgtrekking kan worden gemaakt, is het wel deze dat eens te meer werd bewaarheid wat Hitler reeds neerschreef in *Mein Kampf*, en wel dat Engeland misschien bij tijden zijn defensie mag verwaarlozen maar dat het altijd weer blijkt geeft op waarlijk cruciale momenten wel degelijk te kunnen beschikken over precies het militaire instrument dat onder die gegeven omstandigheden noodzakelijk is om de op te dragen taken ook metterdaad te kunnen uitvoeren. Dat was ook ditmaal onmiskenbaar weer het geval, en men mag zeer zeker grote bewondering koesteren voor de wijze waarop de door de overheid van het Verenigde Koninkrijk uitgezonden strijdmacht zich heeft gekweten van haar taak: te demonstrenen dat de vrije wereld het niet zal toelaten dat een agressor in het bezit blijft van hetgeen hij — onder schending van de aanvaarde internationale rechtsregels en met hautaine minachting voor het zelfbeschikkingsrecht van de betrokken bevolking — vermeersterde toen hij de kans daartoe schoon achtte. Die taakvervulling mag stellig worden gezien als een hart onder de riem van andere naties die op enig moment aan een zelfde dreiging zouden kunnen worden blootgesteld, en als een voorbeeld ter navolging voor degenen die mogelijk ook eens, waar ter wereld dan ook, een nieuwe agressie ongedaan zullen moeten maken. Het is vooral om die mogelijkheid dat in militaire kring thans zo belangstellend wordt uitgezien naar resultaten van de analyses waarmee de Britse staven zich nu bezighouden.

De grote vraag is immers of de vigerende strate-

gische en tactische concepties niet zullen moeten worden herzien. Hoewel het overdreven zou zijn van de Falklands te spreken als van een proefterrein, ligt het voor de hand dat elke praktische ervaring verdient te worden geëvalueerd en verwerkt opdat „het boekje” steeds up to date wordt gehouden: zorgeloosheid kan de kwalijkste consequenties hebben.

In het bijzonder de *marine* staat wel tegenover enkele netelige problemen. Eens te meer is aangetoond dat de oppervlakteschepen te kwetsbaar zijn indien zij aan zichzelf worden overgelaten, zonder voldoende luchtwaarneming en -dekking, zeker als hun afwerend vermogen tegen geavanceerde raketten ontoereikend is. In dat verband rijst ook de vraag of het wel verstandig is de werkgelegenheid van eigen industrieën te laten prevaleren boven de noodzaak werkelijk doeltreffende middelen aan te schaffen; te denken valt aan de in feite toch al obsoleete Sea-wolfkraket in vergelijking met Holland-Signaalshoogwaardige radarsysteem en, Nederlands terrechte trots, de Goalkeeper. Ook ten onzent zou men zich op die les mogen beraden!

Voor de *luchtmacht* lijkt vooralsnog ook ditmaal Douhets ongelijk bewezen: ondanks een potentieel luchtoverwicht en een — op Israëlische en Zuidafrikaanse scholing duidende — grote persoonlijke inzet kon het Argentijnse luchtwapen het conflict niet alléén beslechten, al moet worden aangetekend dat in deze situatie het aantasten van het vijandelijke thuisfront uiteraard onmogelijk was. Anderzijds is opnieuw gebleken dat luchtoverwicht, in voorkomend geval tijdelijk en plaatselijk, essentieel is voor het welslagen van de operaties der beide andere krijgsmachtdelen. Voorts lijkt van belang de constatering dat supersnelle gevechtsvliegtuigen gemakkelijker de veel tragere helikopters en V/STOL-vliegtuigen van het Harriertype kunnen „voorbijsteken”, met alle fatale gevolgen van dien, zoals bijvoorbeeld het achterna gestuurd krijgen van een hittezoekende raket. Overigens bleken

de helikopters relatief kwetsbaar, vooral voor grond-luchtvuur van organieke infanteriewapens, als zij op geringe hoogte opereerden terwijl de tegenstander niet afdoende werd geneutraliseerd.

De *landstrijdkrachten* ten slotte hebben weer eens de spits moeten afbijten. In moeilijke terrein- en weersgesteldheid konden zij profiteren van hun professionele geoefendheid die hen verreweg superieur deed zijn aan de grotendeels dienstplichtige Argentijnse tegenstanders, die zij bovendien op het punt van bevelvoering, leiding en coördinatie van hun optreden duidelijk de loef afstaken. Met toegenomen zelfvertrouwen na de „warming-up” op South Georgia konden zij op East Falkland aan land gaan, consolideren en oprukken geheel „volgens het boekje”, al werden zij geholpen doordat de Argentijnse commandant dezelfde fout maakte die de Duitsers in 1944 de das omdeed, namelijk nalaten het landingshoofd onverwijld aan te vallen en te vernietigen. De verdere operatie vergde nog wel tijd maar weinig mensenlevens: de Britse bevelhebber — die van de politieke leiding terecht volledige vrijheid van handelen had gekregen — kon rustig kiezen tussen een snelle aanval of de demonstratieve insluiting van de kansloze verdedigers. Ook de verdere afwikkeling verliep „volgens het boekje”, compleet met strooibiljetten, vermaningen verder bloedvergieten te vermijden, en vertoon van eigen manoeuvreervermogen en vuurkracht inclusief vloot- en luchtsteun: met drie van de vier azen in de hand — land, zee en moreel — maakte generaal Moore duidelijk dat zijn opponent niets restte dan zinloos blufpoker.

Hoewel het inderdaad nog te vroeg is voor pertinente conclusies kan toch, zij het met een slag om de arm, worden gezegd dat het raadzaam is de krijgsmacht te oefenen „volgens het boekje”. Dat blijkt tot resultaten te kunnen leiden. Er is echter één voorwaarde . . . het moet dan wèl het góede boekje zijn!

Technologische ontwikkelingen en hun invloed op de defensie

R. H. Kerkhoven

commandeur b.d., staffunctionaris HDO-TNO

De invloed van de techniek op de oorlogvoering is reeds in de oudheid te bespeuren. Nog onlangs las ik in een populair-wetenschappelijk tijdschrift een interessant verhaal over de structuur van de Griekse galeien die de Perzische invasievloot van Xerxes versloegen, en van de invloed van de structurele innovaties op de strategie en tactiek van dat zeegevecht.

Ik zou verder kunnen gaan, en opmerkingen maken over de omwenteling in de oorlogvoering die werd teweeggebracht door de invoering van het buskruit – de ondergang van de geharnaste ridders en hun kastelen – en ook zou ik langlopende tendensen kunnen signaleren zoals de voortdurende technische (of technologische?) wedloop tussen pantser en artillerie, waarbij Jules Verne's *Reis naar de maan* met de daarin beschreven rivaliteit tussen Barbicane en Nicholl interessante lectuur zou kunnen zijn.

Bij de voorgaande opmerking kunnen wij ons overigens wel afvragen of er nu moet worden gesproken van „techniek” of van „technologie”. Mijn mening is dat de eerstgenoemde term de oorspronkelijke was en dat de tweede toen een beperktere betekenis had, doch dat tegenwoordig de ruimere betekenis – de systematische toepassing van natuur- en andere wetenschappen voor praktische doeleinden – de laatstgenoemde term tot modewoord heeft gemaakt.

De schrijver van nevenstaand artikel geldt als zeer deskundig op het gebied van het defensie-onderzoek, waarmee hij in zijn huidige functie bij HDO-TNO veel te maken heeft. Over die materie publiceerde de *Militaire Spectator* reeds eerder een bijdrage van zijn hand (*Mil. Spect.* 150(1981) (8)362). De tekst van het nevenstaande artikel is een van redactiewege omgewerkte voordracht die door de auteur in het begin van dit jaar is gehouden voor het Defensie Studie Centrum, en die belangwekkend genoeg wordt geacht om onder de aandacht van een groter lezerspubliek te worden gebracht.

Nu ik toch Jules Verne heb genoemd, wil ik ook even een saluut brengen aan deze vroege pionier van „echte” science fiction die een verrassend aantal principieel juiste prognoses op zijn naam heeft (luchtvaart met zwaarder-dan-de-luchtvoertuigen, onderzeeboten, ruimtevaart, enz.).

Het korte bestek van dit artikel laat niet toe lang stil te staan bij historische beschouwingen. Wel wil ik, aan de hand van het gebeuren in de beide wereldoorlogen erop wijzen dat, door consequente benutting van nieuwe technische mogelijkheden, de strijd dikwijls een totaal onvoorziene wending kon nemen waaraan het orthodoxe militaire denken zich maar moeilijk kon aanpassen, met alle desastreuze gevolgen van dien.

Nieuwe middelen in de Eerste Wereldoorlog

Wat waren de „nieuwigheden” in de Eerste Wereldoorlog? Voor de landoorlog was het aanvankelijk dat de mitrailleur, de mijnevelden en de loopgraven de strijd deden verzanden van een bewegingsoorlog in een stellingenoorlog. Later leken vliegtuig, tank en chemische wapens een belofte te bieden dat patroon te doorbreken, maar die ontwikkelingen kwamen te laat of waren nog niet voldoende ver gevorderd om hun werkelijke potentieel te kunnen tonen. Men had ook nog geen systematische doctrine ontwikkeld voor het effectiefste gebruik; dat moest wachten op de Tweede Wereldoorlog. De strijd in de lucht beleefde hier pas zijn geboorte en het gebruik van het vliegtuig en de Zeppelin was dan ook nog te fragmentarisch, al nam hun betekenis reeds tijdens de oorlog snel toe.

De strijd ter zee liet voor het eerst de opkomst zien van de onderzeeboot, en die veroorzaakte wél reeds in de Eerste Wereldoorlog een zeer belangrijke omwenteling: veertien miljoen ton scheepsruimte viel eraan ten offer, en Groot-

Britannië, dat na de slag bij Jutland onbetwist de bovenwaterheerschappij had, balanceerde in 1917 op de rand van de ondergang nadat de Duitsers de „onbepaalde duikbootoorlog” hadden afgekondigd. Toch werd daaruit onvoldoende lering getrokken. Immers, de geallieerden hadden gewonnen en de „battleship admirals” bleven de dienst uitmaken: ook ná de Eerste Wereldoorlog werd de maritieme macht van een natie in de eerste plaats gemeten naar het aantal en de bewapening van haar slagschepen. Had men ter zee dus de les onvoldoende geleerd, het was te land weinig beter. De herinnering aan de loopgravenoorlog leidde slechts tot de Maginotliniementaliteit, waarachter Frankrijk zich veilig waande. De tank werd wel technisch verbeterd, maar door de geallieerden werd geen doctrine ontwikkeld die aan zijn mogelijkheden recht deed; deze eer komt toe aan de Duitse ontwerpers van de Blitzkrieg, gebaseerd op massale tankaanvallen met grondsteun van de luchtmacht. Wat het vliegtuig betreft was er een belangrijke technische vooruitgang, maar ook daar onvoldoende ontwikkeling van een doctrine voor het gebruik. Het mocht dan zo zijn dat er voor de Blitzkrieg wel een doctrine kwam voor grondsteun, maar hoewel enkele auteurs wezen op de strategische mogelijkheden duurde het tot laat in de Tweede Wereldoorlog voor die werden uitgebuit. De terreurbombardementen door de Duitsers in het begin van de Tweede Wereldoorlog waren geen effectieve conceptie, de industriële bombardementen door de geallieerden later wel, maar toch voldeden ook die nog niet aan alle voorwaarden voor een optimaal resultaat.

Ook voor de toepassing van het vliegtuig in de strijd ter zee waren er tussen de beide wereldoorlogen nog geen duidelijke ideeën uitgewerkt. Weliswaar werden er vliegdekschepen gebouwd en ontwikkelde men vliegtuigen met torpedobewapening maar, nogmaals, de nadruk bleef toch bij de „battleships”. De Duitsers deden, in tegenstelling tot de Japanners, niets aan het torpedovliegtuig; wel dacht men aan het gebruik van duikbommenwerpers tegen schepen en bereidde zich voor op de lange-afstandluchtverkenning ter zee.

Hoe anders liep het allemaal in de Tweede Wereldoorlog!

Zelfs de Japanners, die nog het meeste hadden gedaan aan „naval air” (zij hadden méér carriers dan welk ander land ook, met aan boord een goede verhouding van gevechtsvliegtuigen, torpedovliegtuigen en bommenwerpers) onderschatten zelf de betekenis ervan. Op 7 december 1941, bij de overval op Pearl Harbor, concentreerden zij hun aanvallen op de Amerikaanse slagschepen; zij lieten de olievoorraad ongemoeid en deden geen poging de carriers, die toevallig niet binnen waren, te vinden en aan te vallen. Hoe anders zou de strijd zijn verlopen als in Pearl Harbor de carriers en de olievoorraad waren vernietigd!

Een ander voorbeeld, dat al evenzeer kan verduidelijken hoe weinig sprake er was van een doordachte conceptie voor het gebruiken van de nieuwe middelen, is hoe het de Duitse slagschepen verging. Over de kwaliteiten van de Graf Spee en de Bismarck was veel ophef gemaakt, maar het was een Swordfish torpedovliegtuig dat met één enkele treffer de Bismarck zodanig wist te immobiliseren en hulpeloos te maken dat daarna het afmaken bijna kinderspel was (hoewel ook voor het genadeschot toch weer torpedo's nodig waren).

En in de Pacific waren het niet zozeer de zeeslagen bij de Salomonseilanden die de strijd beslisten, want behalve de carrieroperaties was ook daar het onderzeebootwapen doorslaggevend doordat het zes miljoen ton scheepsruimte vernietigde en de strategische verbindingen over zee doeltreffend wurgde. Het sprekendste voorbeeld ten slotte van een desastreus tekortschieten van hen die de juiste concepties moesten ontwikkelen, is de ondergang van de Prince of Wales en de Repulse.

Belangrijke technische noviteiten in de Tweede Wereldoorlog

In de loop van de Tweede Wereldoorlog deden verscheidene nieuwe middelen hun intrede in de oorlog, en het merendeel daarvan heeft grote invloed gehad op het verloop van de strijd en op de ontwikkeling van de internationale verhoudingen daarna.

— De opkomst van de radar: de voorsprong van

de Engelsen op dat gebied is mede beslissend geweest voor de Battle of Britain.

– De zware tank als element voor de pantserdivisies, die de in de Eerste Wereldoorlog versterkte landoperaties opnieuw een beweeglijk karakter gaf.

– De opkomst van de sonar, waardoor het weer mogelijk werd onderzeeboten met kans op succes te bestrijden.

– De verbeteringen aan het vliegtuig, waardoor de mogelijkheid werd gecreëerd voor systematische strategische bombardementen, voor effectieve grondsteun, voor lange-afstandverkenning ter zee (samen met radar!) en voor bestrijding van bovenwaterschepen met torpedo's.

– De opkomst van de elektronische oorlogvoering, zowel in de verbindingen als tegen de radar.

– De eerste ontwikkelingen van straalmotoren, raketten en geleide wapens, voor de Duitsers te laat om de nederlaag af te wenden.

– Het nucleaire wapen, dat de genadeslag betekende voor het in feite reeds verslagen Japan, maar dat ná de Tweede Wereldoorlog van enorme betekenis is geworden.

– De operationele research, die in de Tweede Wereldoorlog in feite nog te jong was om al veel verschil te kunnen maken maar die toch duidelijk een aanzet voor later liet zien.

Merkwaardig genoeg kon ook worden geconstateerd dat een in de Eerste Wereldoorlog veelvuldig met grote uitwerking gebruikt middel desondanks in de Tweede Wereldoorlog níét werd ingezet, te weten de chemische strijdmiddelen. Na de Eerste Wereldoorlog had men zich terdege op deze dreiging ingesteld en daarom in de opleiding en oefening van militairen en in de voorbereiding van de civiele verdediging veel aandacht besteed tegen de toen bekende strijdgassen (fosgeen, chloor, mosterdgas, lewisiet). De alarmrings- en beschermingsmaatregelen waren diensengevolge zo zeer verbeterd dat het onwaarschijnlijk was dat een chemische aanval nog snel tot een groot succes zou kunnen leiden. Toen later de Duitsers bleken te beschikken over de uiterst gevaarlijke zenuwgassen, was die mogelijkheid er plotseling weer wèl, maar toch werden zij nooit ingezet. De reden daarvoor was wellicht dat er nooit een conceptie was ontwikkeld voor

hun gebruik in een bewegingsoorlog: strijdgassen werden meer gezien als middel voor het openbreken van een stellingenoorlog. Dat neemt niet weg dat het misschien mogelijk zou zijn geweest die middelen te gebruiken in het kader van de terreurbombardementen op steden, maar de groeiende overmacht van de geallieerden in de lucht zou stellig zware represailles hebben mogelijk gemaakt. Misschien is daarin een eerste voorbeeld te onderkennen van een soort deterrent-idee: het gebruik van een of ander middel is niet aantrekkelijk als men erop kan rekenen ten minste met gelijke munt te worden terugbetaald.

De naoorlogse periode

Een poging, kort na de oorlog, zich te wagen aan prognoses werd ondernomen door Vannevar Bush in zijn boek *Modern arms and free men*. Maar hoewel men zou kunnen proberen te extrapoleren uit de Tweede Wereldoorlog – in het bijzonder uit de ontwikkelingen tegen het einde daarvan die nog in de kinderschoenen stonden, vooral waar het gaat om de implicaties van de toepassingen in strategie en tactiek – kon niemand technologisch koffiedik-kijken; niet alleen waar het gaat om radicaal nieuwe vindingen maar ook voor zover het de snelheid betreft van de verdere ontwikkeling van hetgeen reeds was begonnen.

Wat zijn dan wel de significante ontwikkelingen van de naoorlogse technologie, en welke zijn daarvan de implicaties voor Defensie? Ik wil mij bij het beantwoorden van die vraag ook liever niet schuldig maken aan koffiedik-kijkerij en beperk mij liever eerst tot de periode van de Tweede Wereldoorlog tot heden, alvorens verder te kijken naar de toekomst.

De ontwikkeling van de techniek is crescendo gegaan; er werd in de afgelopen periode al eens opgemerkt dat de helft van alle wetenschappers die ooit hebben geleefd op dat moment nog in leven was. Het aantal wetenschappelijke disciplines en subdisciplines (specialisaties) is niet meer te overzien voor één persoon. En dan te bedenken dat in de 19e eeuw nog van een van mijn voorvaderen, prof. Bosscha, werd beweerd dat hij van alle bestaande wetenschappelijke disciplines wel enige fundamentele kennis had. Als

er dan nu zo'n oerwoud van wetenschappelijke specialismen bestaat, hoe kunnen wij dan daaruit filteren wat van militaire betekenis is . . . misschien niet zelfstandig, maar wel als onderdeel van iets multidisciplinairs?

Laat ik daarom volstaan met een willekeurige greep te doen en mij te beperken tot onderwerpen die duidelijk een invloed op de defensie *hebben* gehad, en niet filosoferen over zaken die misschien een invloed *hadden kunnen* hebben als men zich de militaire implicaties was bewust geworden. En laat ik dan de opvallendste ontwikkelingen nemen.

Voortbouwende op hetgeen tijdens de Tweede Wereldoorlog is begonnen zou ik willen noemen:

- het nucleaire wapen;
- straalmotoren en raketten;
- chemische en biologische strijdmiddelen;
- geleide wapens;
- mijnen;
- de verdere ontwikkelingen van radar en sonar;
- elektronische oorlogvoering;
- operationele research.

Als nieuwe ontwikkelingen wil ik noemen:

- ruimtevaart (militaire aspecten);
- computerontwikkelingen, mogelijk gemaakt door de transistor en daarna de micro-elektronica enerzijds en de ontwikkelingen van software anderzijds;
- andere implicaties van de hierboven genoemde elektronische ontwikkelingen;
- meer systematische aandacht voor de „human factors”;
- bepaalde fysische ontwikkelingen, zoals de lasers, helderheidsversterkers, optica, enz. (in combinatie met de reeds genoemde elektronische ontwikkelingen);
- verbeteringen aan materialen (pantser, turbinebladen, HY steel en GRP voor scheepsbouw, nieuwe munitie);
- geavanceerde vliegtuigen en vaartuigen;
- nucleaire voortstuwing van schepen.

Wat zijn dan van al deze ontwikkelingen de te verwachten effecten op de wijze van oorlog voeren? De diepst ingrijpende invloed gaat waarschijnlijk wel uit van de nucleaire wapens. Men

is het wel erover eens dat een totale oorlog met nucleaire wapens tussen supermogendheden zou leiden tot wederzijdse totale vernietiging. Het is niet mijn bedoeling, hier in te gaan op de daaruit geresulteerde doctrines van nucleaire deterrent, second strike ability, flexible response, counter force, enzovoort.

Men moet daarbij overigens wel degelijk onderscheid maken tussen een totaal nucleair conflict met strategische nucleaire wapens en de beperkte inzet van tactische nucleaire wapens in een overigens conventioneel conflict, al blijft er dan het escalatiegevaar: de veel besproken neutronengranaat bijvoorbeeld is een tactisch wapen. Over die effecten van tactische nucleaire wapens op de wijze van oorlogvoeren moet men wel nadenken; wanneer men dat niet doet, komt men tot niet-realistische scenario's, met het grote risico dat men voor duur geld een niet effectief defensieapparaat creëert. Het probleem is alleen, dat wij voor beide scenario's gedekt willen zijn, en zelfs daarbinnen nog verschillende mogelijkheden willen hebben. Een voorbeeld: bij een zuiver conventioneel scenario verwacht men bij een grootscheepse aanval van het Warschau-Pact op de NAVO in Europa een serie massale aanvallen met gepantserde eenheden; een soort nieuwe Blitzkrieg dus, maar dan met een grotere betekenis van het tweede echelon. Het is echter heel goed mogelijk dat die strategie voor het Warschau-Pact niet zal opgaan als de NAVO de neutronengranaat als antitankwapen inzet; met als gevolg dat de aanvallers zich misschien van een andere strategie zullen bedienen, bijvoorbeeld door zich te concentreren op het uitbuiten van het luchtoverwicht. In het verband van dit artikel kan ik niet ingaan op de details van wat de consequenties zijn van alle nieuwe ontwikkelingen die ik heb opgesomd, maar enkele daarvan wil ik toch wel noemen.

Bij de *oorlogvoering te land* wil ik erop wijzen dat er nog steeds een wedloop gaande is tussen pantser en artillerie. Aanvankelijk leek de artillerie het pleit te hebben gewonnen, maar nieuw ontwikkelde materialen — sandwichconstructies en Chobhampantser bijvoorbeeld — stellen op dit moment de antitankwapens voor ernstige problemen. De artillerie komt wel met een antwoord, maar dat is nog niet operationeel.

Verder noem ik de consequenties van de ontwikkeling van lasers en helderheidsversterkers, die zowel het gebruik van richtmiddelen als gevechtsveldbewaking bij duisternis en slecht zicht hebben mogelijk gemaakt. De consequentie daarvan is dat het belang van het nachtgevecht aanzienlijk is toegenomen, en dat leidt ertoe dat meer rekening moet worden gehouden met de menselijke uitputting: de „human factor” wordt grensbepalend.

Een andere ontwikkeling die van belang is, acht ik de ontwikkeling van de helikopter, niet alleen voor snel transport en verkenning maar ook als wapendrager, vooral in de strijd tegen pantservoertuigen. De effectiviteit van de helikopter hangt af van verschillende factoren, zoals lucht-overwicht, luchtverdedigingsmiddelen van de tegenstander, geleide wapens, elektronische oorlogvoering, maar vooral ook van de aard van het terrein (open of bedekt); in hoeverre dat wapen invloed zal hebben op de strategie en tactiek, zal weer afhangen van die effectiviteit.

Grote invloed verwacht ik ook van de miniaturisatie van de verbindingsapparatuur, waardoor de potentiële mogelijkheid wordt geschapen met elke man te velde doorlopend verbinding te blijven onderhouden.

Ook de verbeterde wapenbesturing verdient vermelding. Het produkt daarvan zijn de „remote piloted vehicles” die voor verkenningen kunnen dienen en ook in de aanval een rol zullen kunnen spelen. Deze ontwikkeling opent ook de mogelijkheid voor „netted systems” voor luchtverdediging als tegenmaatregel tegen het streven van de vijand, de luchtverdediging te onderdrukken („air defence suppression”).

De effectiviteit van de voornoemde ontwikkelingen zal mede afhankelijk zijn van de stand van zaken op het gebied van de elektronische oorlogvoering (storing, af luisteren, onderschepen, geleiding, anti-jamming, camouflage, misleiding). Die EOVS is uiteraard mede gegroeid door de nieuwe elektronische mogelijkheden. Ten slotte nog het effect van de ruimtevaart, waarbij in het bijzonder van belang zijn de militaire satellietverbindingen, de satellietnavigatie en de satellietwaarneming. Hoewel potentieel reeds mogelijk, zijn er vooralsnog geen satellietwapens. Met behulp van satellieten is snellere en betrouwbaarder communicatie en plaatsbepa-

ling mogelijk, evenals up to date gevechtinformatie en andere informatie ten behoeve van de staven. De consequentie daarvan is weer dat staven, hoofdkwartieren en commandoposten een grotere behoefte zullen hebben aan automatische informatieverwerking — data handling en display — ter plaatse en elders. Dank zij de nieuwe elektronica en de verbeterde software zal in die behoefte kunnen worden voorzien.

De *strijd ter zee* kan als volgt worden gekenschetst. Ondanks geweldige inspanningen en een beter inzicht in de invloed van het medium is er nog steeds geen afdoende bestrijding van onderzeeboten tot stand gebracht. Nieuwe vindingen hebben eerder bijgedragen tot de versterking van het onderzeebootwapen dan tot een verbetering van de bestrijding daarvan. In dat verband denke men aan de kernvoortstuwing die de onderzeeboot in staat stelt vrijwel permanent onder water te blijven en zich sneller te verplaatsen dan de meeste bovenwaterschepen; aan de nieuwe staalsoorten waardoor zij dieper kunnen duiken; en aan de betere hydrodynamische vorm, de „stillere” machines, en betere torpedo's en geleide wapens. Men denke ook aan de onderzeeboot als het meest onkwetsbare, en niet door een first strike uit te schakelen, platform voor de nucleaire deterrent.

Nieuw is de betekenis van de geleide wapens voor de strijd ter zee. Het oude artilleriegevecht is nu wel zowat verdwenen; ervoor in de plaats kwam de dreiging van de geleide wapens voor het bovenwaterschip, uitgaande van zowel vliegtuigen als onderzeeboten en vijandelijke bovenwaterschepen; een dreiging van veel grotere afstanden dan vroeger. Anderzijds zijn er ook wel verdedigingsmiddelen, zowel in hard-kill (missiles en geschut) als soft-kill (EOV) wapens. De consequentie voor het zeegevecht is dat er zal moeten worden opgetreden in veel verder verspreide formaties, wat bijzondere eisen zal stellen aan communicatie, gevechtinformatie en logistiek.*

In de Tweede Wereldoorlog is men met tegenzin gekomen tot de — door sommigen zelfs tot na die oorlog aangevochten — conclusie dat het slagschip had afgedaan. De vraag kan nu worden

* Dit is geschreven in februari jl., doch inmiddels op dramatische wijze onderstreept bij de Falkland-eilanden!

gesteld of thans hetzelfde geldt voor de grote carrier? De Amerikaanse marine weigert dat te geloven en gaat voort met de bouw van zeer grote carriers met nucleaire voortstuwing — hetgeen het refueling-probleem oplost en nog andere voordelen heeft — en vult die aan met een geweldige macht in de lucht omdat deze combinatie onmisbaar wordt geacht voor de Amerikaanse militaire presentie in veraf gelegen gebieden. Maar hoe kwetsbaar zijn die middelen in verhouding tot de kosten? Daarover is men het allerminst eens: indien in een volgend conflict die kwetsbaarheid te groot zou blijken, is het dubieus welke mogelijkheid voor een militaire presentie er dan nog overblijft.

Ook het onderwerp mijnenvelden roept vraagtekens op. Magnetische, akoestische en drukmijnen zijn een erfenis uit de Tweede Wereldoorlog. Als tegenmaatregel tegen de mijnenjagerconceptie verscheen de „vormloze” mijn die niet herkenbaar is op de mijnenjachtsonar. Het zal van de omgevingscondities afhangen in hoeverre mijnenvelden effectief zullen zijn.

In de scheepsbouw hebben zich verscheidene nieuwe ontwikkelingen voorgedaan, met name de introductie van hydrofoils en hovercraft. Hydrofoils openen de mogelijkheid van veel grotere snelheden, bijvoorbeeld voor opsporing en bestrijding van de snelle nucleaire onderzeeboot. Helaas werken dan de akoestische detectiemiddelen niet optimaal. Misschien zou dat ten dele kunnen worden opgelost met een tactiek van „run, listen, run”, maar dan kan men zich afvragen of de scheepshelikopter niet even goed daartoe in staat is, zij het slechts voor een kortere tijdsduur. Hovercrafts zouden kunnen worden gebouwd met zeer grote afmetingen en dan bruikbaar zijn als snelle transportschepen. Die mogelijkheid is wel in studie, maar bij mijn weten nog nergens in projectvorm op weg naar realisatie. Zij zullen echter naar mijn mening wel nodig zijn als de marine ook in de toekomst een rol wil blijven spelen in de „rapid reinforcement” over zee. Want de huidige situatie is, dat de zeer grote transportvliegtuigen al bijna alles aankunnen wat nodig is voor de rapid *military* reinforcement voor een conflict met beperkte duur, en de marine moet in dat geval de *civiele* bevoorrading voor West-Europa beschermen alsmede, bij een conflict van langere duur, zorg

dragen voor de aanvoeren van het zwaardere militaire materieel. Daarin valt dus een interactie zeevaart-luchtvaart te onderkennen, een ontwikkeling die het rollenpatroon van alle drie krijgsmachtdelen beïnvloedt.

Op het gebied van de *strijd in de lucht* is er natuurlijk wel een plethora van nieuwe ontwikkelingen die zich daar hebben voorgedaan, maar het is moeilijk aan te geven welke daarvan de prominentste is voor het doen wijzigen van de operationele conceptie. Dat de vliegtuigen hoger en sneller vliegen, meer automatisch worden bestuurd, meer bewapening kunnen meevoeren, meer problemen hebben met EOY en IFF, en betere navigatie- en detectiemiddelen hebben, maar anderzijds blootstaan aan grotere dreiging vanwege de geleide wapens, zowel van de grond en de zee als uit andere vliegtuigen, is uiteraard wel bekend. Maar waaruit blijkt de invloed daarvan op de fundamentele taken en de wijze van inzet van de luchtmacht?

Een tijdlang heeft het eruit gezien dat de VTOL/STOL-ontwikkelingen tot fundamenteel nieuwe mogelijkheden zouden leiden: zou men het kunnen stellen zonder kwetsbare startbanen op aan de vijand bekende plaatsen doordat het vliegtuig van vrijwel overal zou kunnen opstijgen en landen? (Daarbij zou natuurlijk nog wel het logistieke probleem overblijven waar dan de brandstof- en munitieaanvullingsvoorraden moeten worden opgeslagen.) Inderdaad leek een doorbraak zich te zullen gaan aftekenen, maar die ontwikkeling schijnt vooralsnog niet erg door te zetten: blijkbaar zijn de VTOL- of STOL-vliegtuigen — het verschil is in principe slechts gradueel — qua mogelijkheden en kosteneffectiviteit toch geen gelijkwaardige partners van de andere toestellen.

Voorts is van belang hoe het is gesteld met de automatisering. Zal op den duur de vlieger overbodig worden? Dan zullen ook veel grotere krachten kunnen worden geaccepteerd en alle life-supportvoorzieningen uitgespaard. Voorspand is het echter beslist nog niet zover, al zijn er dan al RPV's (remote piloted vehicles) voor verkenning en als wapendrager in gebruik; de trend is er wel degelijk, en de ontwikkeling van „artificial intelligence” en „robotics” brengt een verdere realisatie zeker binnen zicht.

Een wapenontwikkeling van potentieel belang is die van de High Energy Lasers (HEL). Tot dusverre bleven de militaire toepassingen van de laser beperkt tot afstandmeters, sensors en hulpapparatuur. De zeer hoge energieconcentratie in een nauwe bundel, die mogelijk is met hoogvermogenlasers, en dat gekoppeld aan een verbetering van de snelheid en nauwkeurigheid van de richtmiddelen, opent echter de mogelijkheid dergelijke lasers tot effectieve wapens te maken. Bij proefnemingen werden daarmee al resultaten bereikt, maar er is nog geen militair operationeel systeem. Er zijn ook nog beperkingen in de atmosfeer. Mocht er in de toekomst – en die ligt niet eens zo ver – behoefte zijn aan een middel voor het vernietigen van ruimtevaartuigen of satellieten, dan zal een HEL als wapen daarvoor zeker in aanmerking kunnen komen, niet in de laatste plaats omdat in de ruimte de atmosferische beperkingen geen rol spelen.

Zojuist vermeldde ik de verbeterde snelheid en nauwkeurigheid van de richtmiddelen. Dat is mogelijk geworden door de technische vooruitgang in de cybernetica (reken- en regeltechniek), die weer samenhangt met de computerontwikkeling en de miniaturisatie in de elektronica. De verbeterde besturingssystemen op hun beurt waren weer essentieel voor de geleide-wapenontwikkeling en de reeds genoemde RPV's, maar ook zelfs voor de nieuwste bemande vliegtuigen.

Operationele research en de menselijke factor

Er zijn nog twee zaken die ik wil noemen om niet onvolledig te zijn . . . hoewel men misschien kan betwisten of het daarbij wel technologische ontwikkelingen betreft. Ik doel hier op de operationele research en op de ergonomie (of beter „de menselijke factor”, dat is ruimer dan alleen ergonomie).

Wat de *operationele research* (OR) betreft, hebben wij in feite te maken met een wetenschappelijk stramien voor probleemoplossing. Meestal neemt dat de vorm aan van de vertaling van een probleem in een mathematisch model, dat dan op de computer kan worden „opgelost”, of althans bestudeerd. Afgezien van OR heeft men al eerder geprobeerd een standaardrecept voor probleemoplossing te bedenken. Stafofficieren

zullen bekend zijn met zo'n recept: „analyse van de toestand” . . . „factoren van invloed op het probleem” . . . enzovoort.

In een OR-model gaat men diezelfde weg, maar kwantificeert bovendien. Factoren van invloed op het probleem worden bezien op de „mate van” hun invloed en het resultaat wordt gedefinieerd in „effectiviteitscriteria”. Het zou te ver voeren het gehele proces te beschrijven, maar een van de belangrijkste merites van OR op de probleemoplossing is de dwang systematisch te denken bij de probleemformulering.

Jammer slechts, dat het grote succes van de OR na een aanvankelijk wantrouwen bij de „decision makers” ertoe heeft geleid dat zij nu de OR soms zien als een wetenschappelijk tovermiddel dat het gezonde verstand overbodig kan maken. Niet voor niets is de uitdrukking „rubbish in – rubbish out” ontstaan: het resultaat van een OR-studie zal altijd waardeloos zijn indien men is uitgegaan van verkeerde of onvolledige vooronderstellingen, daaraan kan ook een feilloos rekenende computer niets veranderen. Maar de invloed van OR op de moderne defensie is er, onmiskenbaar en nog immer groeiende, en die invloed werkt zelfs door tot op het hoogste beslissingsniveau, ook het politieke. Niet, dat nu de computer het beleid gaat bepalen, maar hij wordt wel een onontbeerlijk hulpmiddel. *Als* het gebruik van OR ertoe leidt dat beslissingen doordachter worden genomen in plaats van op basis van ad-hoc argumenten, is dat alleen maar toe te juichen; maar als OR alleen moet dienen om aan reeds op voorhand vastgestelde besluiten alsnog de schijn van een wetenschappelijk fundament te verlenen, is er geen enkele verbetering bereikt.

Operationele research wordt ook gebruikt op lagere niveaus, en neemt dan meer de vorm aan van systeemanalyse. De prestaties en eigenschappen van nog niet gebouwde militaire systemen zijn dikwijls voorspelbaar indien er eerst een mathematisch model van wordt gebouwd dat vervolgens op de computer wordt geanalyseerd.

In de *menselijke factor* raakt de technologische ontwikkeling aan de niet technische wetenschappen zoals de psychologie en de biologie, of beter nog de zintuigfysiologie. Naarmate im-

mers militaire systemen gecompliceerder worden maar nog steeds door de mens worden bediend, is kennis over de eigenschappen van die menselijke factor onmisbaar om het totale systeemgedrag te kunnen optimaliseren. Daaraan is dan ook sinds de Tweede Wereldoorlog in toenemende mate aandacht besteed; en dan niet alleen aan het gedrag van de bedieningsman in optimale, maar juist ook in ongunstige omgevingscondities: hoe reageert de operator die vermoeid, angstig of zelfs gewond is, hoe reageert hij als hij wordt overbelast of slecht is aangepast aan de door hem te bedienen apparatuur of, eigenlijk juist omgekeerd: als men heeft verzuimd die apparatuur optimaal te maken voor de menselijke gebruiker?

De menselijke factor komt uiteraard ook aan de orde in het NBCD-probleem: de bescherming van mens en machine tegen de uitwerking van nucleaire, chemische, biologische en conventionele wapens. Misschien is het allemaal niet wezenlijk nieuw, maar de studie ervan is sinds de Tweede Wereldoorlog veel systematischer ter hand genomen en de invloed op de defensie werkt wel degelijk door in de overwegingen die de strategie en de tactiek beïnvloeden.

Hoewel het bestek van dit artikel niet toelaat ook nog in te gaan op de mogelijke effecten die sommige technische, OR- of human-factorontwikkelingen kunnen hebben op bepaalde moderne vormen van („oorlogs”) geweld als terrorisme, stadsguerrilla, spionage – men denke onder andere aan de elektronische miniaturisatie! – dient ook dat terrein-voor-nader-onderzoek hier volledigheidshalve wel te worden aangeduid.

Zicht op de toekomst

Ten slotte nog iets over de wijze waarop men binnen de NAVO probeert wat te doen aan technological forecasting, waaronder moet worden verstaan het voorspellen van mogelijke ontwikkelingen in de komende twintig jaren, dus ruwweg tot het jaar 2000.

In de organisatie van de NAVO moet onderscheid worden gemaakt tussen het militaire en het civiele deel. Het militaire deel – waaraan bijvoorbeeld Frankrijk niet deelneemt – wordt bestuurd door het Defence Planning Commit-

tee (DPC), en de verschillende bevelsressorten waarin het is verdeeld staan onder de Supreme Allied Commanders (SAC), zoals SACEUR en SACLANT.

Voor de activiteiten die leiden tot prognoses over de invloed van technologische ontwikkelingen op de defensie zijn in het bijzonder drie instanties vermeldenswaard, en wel AGARD, STC en SACLANTCEN.

De AGARD – Advisory Group for Aerospace Research and Development – is gesteld onder het Military Committee (MC) en houdt zich bezig met studies, seminars, lezingen en uitwisseling van technische informatie op het gebied van de militaire gebruiksmogelijkheden van de ruimte en wat daarmee verband houdt. In opdracht van het MC heeft AGARD een studie verricht – AGARD 2000 getiteld – waarin voor een aantal zogenaamde mission areas prognoses zijn gedaan over ontwikkelingen die tussen nu en het jaar 2000 kunnen worden verwacht.

STC – Shape Technical Centre – is een NAVO-laboratorium dat onder SACEUR ressorteert, en SACLANTCEN – Saclant Antisubmarine Warfare Research Centre – is het laboratorium dat onder SACLANT valt. STC verricht hoofdzakelijk rechtstreeks ondersteunend werk voor de staf van SACEUR, en in mindere mate ook voor een aantal NAVO lange-termijninfrastructuurprojecten zoals NICS (communicatie) en ACCS (command and control). De activiteiten terzake van de voorspelling van technologische ontwikkelingen betreffen meer de *normative* dan de *exploratory forecasting*; dat wil zeggen dat men uitgaat van de behoefte en dan beziet wat de techniek heeft te bieden, in plaats van te kijken wat de techniek zal gaan verschaffen en dan te taxeren welke invloed dat zal kunnen hebben.

Voor SACLANTCEN geldt, binnen het ASW-terrein, min of meer hetzelfde, maar dat centrum werkt minder direct ten behoeve van de ondersteuning van de staf en is ook wat vrijer in zijn fundamentele wetenschappelijke onderzoek. Zo verricht men bijvoorbeeld veel onderzoek van het medium, vooral betreffende de voortplanting van het geluid onder water (militaire oceanografie). Dergelijk onderzoek zal op lange termijn kunnen leiden tot een betere ASW, maar heeft stellig ook invloed op de wijze

van oorlog voeren ter zee waar de onderzeebootbestrijding in het geding is.

Het civiele deel van de NAVO ressorteert onder de NAVO-Council. Van belang is daar met name de materiële samenwerking die voornamelijk is gesteld onder de CNAD (Conference of National Armament Directors). Een van de groepen daaronder is de Defence Research Group (DRG). De activiteiten in deze sector geschieden op vrijwillige basis: níét de NAVO bepaalt de onderwerpen van samenwerking, maar de onderscheidene NAVO-landen doen voorstellen waarop dan geïnteresseerden kunnen inhaken.

Onder de DRG ressorteren verschillende werkgroepen, *panels* geheten; daarvan is er een speciaal belast met het prognosticeren van toekomstige technologische ontwikkelingen. Dat Panel I, „On Long-Term Scientific Studies”, organiseert regelmatig werkbijeenkomsten van experts tussen wie dan, aan de hand van een door het organiserende land opgesteld *working paper* een week lang wordt gediscussieerd over een bepaald onderwerp van militair belang. Dat resulteert uiteindelijk in een rapport met prognoses, conclusies en aanbevelingen over dat onderwerp. Momenteel is Panel I bezig met een hele cyclus van dergelijke studies onder de verzamelnaam „LO 2000”, in het bijzonder betrekking hebbende op de landoorlogvoering in een conventioneel conflict in voornamelijk de centrale sector van West-Europa.

Zonder daarop in dit verband nu verder in te gaan, zij volstaan met op te merken dat er binnen de NAVO wel degelijk grote aandacht

wordt besteed aan de invloed van de technologische ontwikkelingen op de defensie. Zo heeft men zich in de CNAD ook afgevraagd of wellicht het huidige kwantitatieve overwicht van het Warschau-Pact aan conventionele bewapening, niet gedeeltelijk zou kunnen worden gecompenseerd doordat de NAVO zich defensief opstelt en derhalve extra nut zou kunnen trekken uit bepaalde technologische ontwikkelingen die speciaal voordelen beloven aan de verdediger; die zouden dan bijzondere aandacht moeten krijgen zonder dat het Warschau-Pact daarvan in dezelfde mate zou mogen meeprofiteren. In opdracht van de CNAD heeft de DRG zich daarmee bezig gehouden en inmiddels is er een rapport uitgebracht dat een consensus behelst over die moderne technologische ontwikkelingen die door de opstellers van bijzondere betekenis worden geacht met het oog op vorenstaande overwegingen.

Conclusie

Niet alleen de komende technologische ontwikkelingen, maar ook de invloeden daarvan op de defensie zijn nooit exact voorspelbaar. Mede daardoor heeft men zich in het verleden ook volstrekt onvoldoende rekenschap gegeven van die mogelijkheden. Doordat men zich in de moderne tijd meer van de noodzaak daartoe is bewust geworden en er bovendien kan worden beschikt over veel betere technieken voor het opstellen van verantwoorde prognoses, mag worden verwacht dat Defensie in dit opzicht merkbaar beter geprepareerd zal zijn dan in het verleden het geval was.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Opkomst en ondergang van het Japanse imperialisme

H. Toorenvliet

publicist

Ongetwijfeld werd in 1981 niet alleen een verslechtering in de economische wereldsituatie beleefd, maar ook de verscherping van de internationale politieke verhoudingen. Dat de twee supermogendheden de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie feller dan ooit tegenover elkaar kwamen te staan, bracht ook in Japan beroering teweeg.

Washington stelde alles in het werk, de regering in Tokio te bewegen de defensieuitgaven aanzienlijk op te schroeven. Dat Amerikaanse streven ondervond evenwel, en ondervindt nog steeds, veel tegenstand. De totale militaire ineenstorting van augustus 1945 is in Japan zowel bij de machthebbers als bij het volk nog verre van vervaagd. Hoewel het in september 1951 gesloten vredesverdrag van San Fransisco — alleen de Sovjet-Unie beëindigde de oorlogstoestand met Japan pas in 1956 — het land alle in de laatste tachtig jaar verworven gebieden ontnam, waren de verdragsbepalingen niet al te hard. Mede onder invloed van de gebeurtenissen tijdens de Koreaanse Oorlog (juni 1950 - juli 1953) werd in San Francisco al het Japanse recht op wettige zelfverdediging erkend, terwijl bovendien vrijwel alle mogelijkheden tot economisch herstel werden opengehouden. Vooral van deze mogelijkheden maakte Tokio een dankbaar gebruik. Het hedendaagse Japan is zonder meer uitgegroeid tot een economische wereldmacht van de eerste orde. Deze kolossale groei met de daarmee gepaard gaande economische expansie hield tevens in dat voor de meeste Japanners het eventueel opnieuw vervullen van de rol van sterke militaire mogendheid — zij het dan een van de tweede orde — een onaantrekkelijke zaak was geworden.

De nu ontstane situatie vertoont een zekere overeenkomst met de Japanse positie van omstreeks 1855. De zich daarna voordoende veran-

deringen in de Japanse buitenlandse politiek en economie werden veroorzaakt door zware en ongewenste druk van buitenaf. Een terugblik op dat tijdsbestek is zeker de moeite waard.

Het sjogoenaat

In 1192 verleende de toen nog minderjarige Japanse keizer de titel van Sein-i-tai-sjogoen (Barbaren onderdrukkende grote generaal) aan zijn leenman Jorimoto.

Uiteraard kon toen niemand bevroeden dat daardoor een nieuw tijdperk was ingeluid, dat tot 1868 zou duren en waarin bovendien de keizerlijke macht aanzienlijk werd beknot. Ontegenzeggelijk was echter de periode van de Japanse militaire staat begonnen. De machthebbers waren leden van de Japanse krijgsadel, die als de samoerai internationale bekendheid verwierven. Zij bestonden uit talrijke clans, die soms eensgezind samenwerkten maar elkaar ook vaak in bloedige burgeroorlogen naar het leven stonden. Eendracht vierde hoogtij tijdens de Mongoolse invasies van 1274 en van 1281, en daardoor wist Japan die te overleven. Tegen het einde van de 16e eeuw richtten de samoerai hun begerige ogen op Korea. De eerste Japanse invasie daar begon in mei 1592 en de tweede werd in september 1598 beëindigd. De Japanse nederlaag werd veroorzaakt door het ingrijpen van Chinese troepen die, evenals ongeveer ruim drieëneenhalve eeuw later, in januari 1593 de bevroren rivier de Jaloe overtrokken; verder waren onder leiding van hun briljante admiraal Ji Soen-sin de Koreanen op zee de Japanners volkomen de baas.

Hoewel het zo autocratisch ingestelde sjogoenaat de geïsoleerde positie van het land gedurende lange perioden intens deed verheerlijken, wees Japan toch niet alle contacten met verte-

genwoordigers van Westerse staten geheel af. Het zal niemand verwonderen dat het de ontdekkingsreizigers bij uitstek, de Portugezen, waren die zich — zij het op bescheiden schaal — in 1542 aan de Japanse kust meldden. De Engelsen deden in 1609 hetzelfde en in 1613 landden de, eveneens minimaal in aantal zijnde, Hollanders op hun beurt. De Engelsen werden in 1623 gedwongen het land te verlaten en in 1638 deelden ook de Portugezen dat lot. Alleen de Hollanders werd toegestaan te blijven; zij kregen in de Baai van Nagasaki het kleine eilandje Desjima als nederzetting toegewezen.

Het zou tot 1716 duren alvorens de Japanse bepalingen inzake het lezen en bestuderen van Westerse lectuur werden verzacht. Sindsdien konden de daarin geïnteresseerde Japanners hun zucht naar kennis ten aanzien van voornamelijk de genees- en krijgskunde uit Nederlandse boeken opdoen. De Hollandse monopoliepositie zou tot in de 19e eeuw gehandhaafd blijven.

Tijdens het sjogoenaat werd door de machthebbers terdege beseft dat overeenkomstig hun visie de bevolkingsaanwas moest worden tegengehouden; abortus werd openlijk aangeprezen en bevorderd. Het Japanse inwonertal kwam niet boven de 29 miljoen en 1830, het jaar van de grote hongersnood, vertoonde zelfs een aanzienlijke daling.

Het Japanse bestel was beslist uitzonderlijk, maar het bleek in de 19e eeuw toch niet sterk genoeg om het opdringen van de Westerse mogendheden te kunnen weerstaan. Hoewel de Russen daartoe al in 1805 een mislukte poging hadden ondernomen, probeerden van 1853 af de Russen, de Amerikanen en de Engelsen het vrijwel gelijktijdig opnieuw. Zo ontdekte de Russische admiraal Poetjatin in augustus 1853 dat de Amerikaanse commandeur Perry zich met zijn eskader al enige tijd in de Japanse wateren ophield. Zowel Poetjatin als Perry gaven de Japanners ruimschoots bedenktijd voor het al dan niet aanvaarden van hun voorstellen; beiden keerden in 1854 terug in de wateren bij Japan. Terzelfder tijd deden de Britten bij Nagasaki een penetratiepoging die zij rechtvaardigden met de kort tevoren uitgebroken Krimoorlog (1854-1856): de Britse admiraliteit beschouwde de aanwezigheid van Russische oorlogsbodems in die wateren als ongewenst.

Inmiddels boekten de Amerikanen het eerste succes, want op 31 maart 1854 werd in Jokohama een Amerikaans-Japanse overeenkomst getekend. De kleine havens Hakodate en Sjimoda stonden daarna ter beschikking voor Amerikaanse proviandering; schipbreukelingen, en in het bijzonder de Amerikaanse, zouden voortaan op bescherming en op een humane behandeling kunnen rekenen.

In oktober 1854 wist de Engelse admiraal Sterling te bewerkstelligen dat de havens Hakodate en Nagasaki werden opgesteld voor de Britse proviandering. Op hun beurt sloten in februari 1855 de Russen een verdrag, dat hen proviandering garandeerde in de havens Hakodate, Nagasaki en Sjimoda, en waarbij de Japanners tevens de noordelijke Koerillen aan Rusland afstonden. Einde 1855 sloot Japan een verdrag met de toch al in de gunstigste positie verkerende Nederlanders, die de Japanners toezegden in eigen land schepen voor hen te zullen charteren. Dat resulteerde onder meer in de aankomst van het stoomschip Soembing in de haven van Nagasaki, waarna de Nederlandse officieren hun Japanse collega's de eerste beginselen van de moderne navigatiemethoden bijbrachten. Bij de oprichting van scheepswerven traden Nederlandse ingenieurs als adviseurs op.

Als eerste diplomatieke vertegenwoordiger van de Verenigde Staten nam in 1856 de schrandere Townsend Harris zijn post in als consul in Sjimoda. Hij bespeelde uiterst behendig de Japanse angst voor de Britse suprematie ter zee, die inderdaad zeer groot was: aan de reeks van hun strategische steunpunten als Gibraltar, Kaapstad, Aden en Singapore konden de Britten na de door China verloren Opiumoorlog, die met het vredesverdrag van Nanking in 1842 werd afgesloten, ook nog Hongkong toevoegen. Ter verduidelijking dient tevens te worden vermeld dat Rusland in 1860 China tot afstand van het Amoergebied dwong en dat de Verenigde Staten in 1867 Alaska tegen betaling van \$ 7,2 miljoen van Rusland overnamen.

Terug naar Japan, waar grote veranderingen op til waren. Nadat het sjogoenaat voor buitenlandse druk was gezwicht, mocht keizer Komei, die van 1846 tot 1867 regeerde, zich verheugen in een steeds groeiende populariteit.

In september 1862 werd na de moord op een En-

gelsman het zuidelijke havenplaatsje Kagosjima van zee uit door een Brits smaldeel getuchtigd. Eigenaardig was wel dat daarna bij de officieren van de Japanse zeemacht-in-opbouw een duidelijk waarneembaar respect voor de Engelse marine was ontstaan, dat zou uitgroeien tot een sympathie die decennia zou blijven bestaan. De belofte tot vrije vaart voor buitenlandse schepen in de Japanse wateren kwam pas af, nadat in september 1864 een gecombineerde Amerikaanse, Engelse, Franse en Nederlandse vloot de Tjosjoe-stellingen in de Straat van Sjimonesi had vernietigd. Drie jaar later begon de Meidji-(verlichte regerings)periode, die pas na augustus 1945 zou worden afgesloten.

De restauratie van 1868

Als jongen van vijftien jaar werd in 1867 Moetsoehito tot keizer gekroond. De restauratie was een jaar later inderdaad een feit. Het sjogoenaat had afgedaan; de laatste verzetshaarden werden in 1869 opgeruimd. Moetsoehito, die bij voorkeur als Meidji Tenno werd aangeduid, zou tot 1912 regeren. Onder zijn bewind begon de volledige Japanse modernisering, die zelfs met vereu-ropesing gepaard zou gaan.

Op verzoek van de Japanse regering kwamen met ingang van 1869 in groten getale buitenlandse leermeesters naar het land van de rijzende zon: scheepsbouwkundigen, landbouw- en onderwijsdeskundigen en militaire adviseurs. Deze groep bestond hoofdzakelijk uit Amerikanen, Britten, Duitsers, Fransen en Nederlanders, maar geen Russen. Ook kregen vele Japanse jongeren van de overheid toestemming zich te bekwamen aan Amerikaanse en Europese universiteiten.

De Japanse aversie tegen buitenlanders werd nu geconcentreerd op de Russen, die naar de mening van Tokio na 1860 een te dominerende positie innamen. De stichting van de stad Wladivostok werd beschouwd als een op het hart van Japan gerichte strategische speerpunt.

Niet alleen werd in 1872 de leerplicht ingesteld, bovendien werd besloten tot een algehele reorganisatie van de strijdkrachten. Onder meer ging men over tot de oprichting van een landmacht met een vaste kern van 30.000 man, waarbij van Duitse adviseurs gebruik werd gemaakt.

Kort daarna bleken de strijdkrachten al in staat een geslaagde expeditie – zij het dan op bescheiden schaal – naar Formosa uit te voeren. Tegen de wensen van de samoeraikaste in werd in 1875 de dienstplicht ingevoerd. De leden daarvan stelden met ergernis vast dat een legermacht, die hoofdzakelijk uit dienstplichtige eenheden was samengesteld, het al in 1877 presteerde een omvangrijke en gevaarlijke binnenlandse opstand vakkundig en snel neer te slaan.

In 1889 kwam Japan eindelijk in het bezit van een grondwet. Dat deze beslist Duits aandeel, was onder meer veroorzaakt door twee factoren van belang: voornamelijk was de grondwet een werkstuk geworden van de bekwame Ito Hiroboemi die te lang in Duitsland had vertoefd, en bovendien had de Duitse adviseur van het Japanse ministerie van buitenlandse zaken, Hermann Rössler, zijn tijd nuttig gebruikt. In de grondwet was opgenomen, dat het rijk tot in der eeuwigheid door een keizer diende te worden geregeerd. Verder kon uit dat staatsstuk worden opgemaakt dat aanvankelijk het parlement slechts gerechtigd was de ingediende begroting aan kritiek te onderwerpen; als zij werd verworpen, kon de regering de begroting van het vorige jaar weer doen uitvoeren.

Terwijl aan het burgerlijk wetboek de laatste hand werd gelegd, kon in 1890 een nieuwe rechtspleging worden ingevoerd. Een in dat zelfde jaar gehouden volkstelling toonde aan dat de van staatswege bevorderde geboortebepalking tot het verleden behoorde: het aantal inwoners van Japan was gestegen tot 40 miljoen.

Tijdens de periode 1870 - 1890 had de nu op Europese leest geschoeide economie een grote vlucht genomen. Deze ontwikkeling leidde alras tot kartelvorming. Zonder de andere giganten tekort te doen, kan voor de ontstane situatie het Mitsubishiconcern het best model staan. Een van zijn eerste objecten was een scheepswerf die de visserij en koopvaardij van materiaal voorzag. Behalve een aantal goud- en zilvermijnen bezat het concern stukken grond die miljarden zouden opleveren; die grond bevond zich in de nabijheid van het keizerlijke paleis in Tokio, en daarop werden de gebouwen voor het zakencentrum opgericht. Weer later werd begonnen met de bouw van oorlogsschepen en werden activiteiten in de wapensector ontwikkeld en gestadig

uitgebreid. Verder wist men beslag te leggen op de meerderheid van de aandelen in de grootste Japanse scheepvaartmaatschappij de „Nippon Joesen Kasja”, en tussen de beide wereldoorlogen legde men zich toe op de vliegtuigindustrie. Al met al was het concern een geduchte concurrent geworden van firma's als Vickers-Armstrong, Krupp en andere. Na de Tweede Wereldoorlog beheerste het concern het grootste gedeelte van de Japanse auto-industrie, en in de elektronische sector zou het uitgroeien tot een producent die bedrijven als Philips en Siemens gemakkelijk naar de kroon stak.

China in oorlog met Japan

De buitenlandse politiek van Tokio werd afgestemd op het verwerven van een plaats tussen de grote mogendheden. Onder meer werd dat streven aangetoond door de penetratiepogingen in het koninkrijk Korea, waar de Japanners speciale privileges verwierven. De Koreaanse opstanden van 1894 kunnen worden beschouwd als de hoofdoorzaak voor het uitbreken van de daarop volgende oorlog: Peking, dat de suzeriniteit over Korea niet wenste te verliezen, wierp een interventiemacht tegen de opstandelingen in de strijd; deze ingreep was onaanvaardbaar voor de Japanse regering, die daarop terugtrekking van de Chinese troepen eiste. Peking legde het Japanse ultimatum naast zich neer. Nog voor de oorlogsverklaring van 1 juli 1894 sloeg de Japanse marine toe, door het tot zinken brengen van een Chinees troepentransportschip en de uitschakeling van een pantserschip. Het Japanse leger zuiverde Korea van Chinese troepen — bij de mond van de Jaloe bracht de marine de Chinezen een verpletterende nederlaag toe — en veroverde Port Arthur en het Liautoeng-schiereiland.

De verloren vrede

Kort nadat de Chinezen om wapenstilstand hadden gevraagd kwam op 18 april 1895 het vredesverdrag van Sjimonoseki tot stand. Op papier was de Japanse buit enorm. Japan verkreeg niet alleen Formosa, de Pescadores, het Liautoeng-schiereiland en Port Arthur, maar tevens een schadevergoeding voor de oorlogskosten.

Ook was in het vredesverdrag opgenomen dat Korea de volledige onafhankelijkheid zou krijgen; dat betekende in werkelijkheid dat de Chinezen hun rechten aan de Japanners overdroegen, waardoor de laatsten in Korea vrij spel kregen.

De grote Japanse overwinning viel vooral in Rusland erg slecht. Aangezien de Russen zowel de Fransen als de Duitsers voor hun karretje wisten te spannen, zette — nauwelijks veertien dagen na de ondertekening van het vredesverdrag — Rusland in nauwe samenwerking met Berlijn en Parijs de Japanners al onder grote druk. De Japanse aanwezigheid op Liautoeng en in het strategisch zo belangrijke Port Arthur werd als „een permanente bedreiging van de vrede in het Verre Oosten” betiteld en daarom eisten de drie mogendheden het vertrek van de Japanse troepen op korte termijn. De Japanners, die toen vooral op maritiem gebied nog ontzag voor de Russen hadden, gingen met grote weerszin noodgedwongen door de knieën.

Deze drievoudige interventie is van grote invloed geweest op de buitenlandse politiek van Japan, dat later — van 1931 af — steeds weer de hierboven vermelde formulering zou bezigen als de eigen agressie moest worden goedgepraat. In Tokio zette het kwaad bloed dat de andere grote mogendheden kennelijk voor zichzelf andere maatstaven hanteerden, een dubbele moraal die in het bijzonder bleek uit enkele gebeurtenissen die nog voor het begin van de 20e eeuw plaatsvonden. Zo bezetten de Duitsers Tsjingtau, en de Fransen deelden de lakens uit in de Baai van Kwangtsjou. De Russen verkregen in 1896 van China het recht hun in 1891 begonnen Transsiberische Spoorweg ook door te trekken door Mantsjoerije, en vervolgens verwierven zij in 1897 Port Arthur en Dairen door middel van een pachtovereenkomst. Toen zij kort nadien begonnen Port Arthur tot een onneembare vesting te maken, was de maat bijna vol: in Tokio liep de stemming in 1898 nagenoeg tot het kookpunt op. Desalniettemin bleken er in Japanse regeringskringen stemmen op te gaan die pleitten voor een overeenkomst met de Russen in plaats van het voeren van een mogelijke oorlog.

Ondanks de vredesmoeilijkheden waren echter velen in Tokio ervan overtuigd, dat de oorlog met China toch winstgevend was geweest. Dat

de Britten, die in Japan een goede pers hadden, zich in Wei Hai Wei hadden genesteld, wekte nauwelijks irritatie op, en de annexatie door de Verenigde Staten van de Hawaïarchipel was evenmin sensationeel nieuws.

Nieuwe spanningsvelden

De Spaans-Amerikaanse Oorlog van 1898 werd op zee beslist en speelde zich bovendien gedeeltelijk in de Pacific af. De Japanners trokken er lering uit, de Russen beslist niet.

In deze periode werden in Londen snode plannen ten opzichte van Zuid-Afrika gesmeed; daar werd overigens terdege beseft dat de verwezenlijking ervan (de Boerenoorlog van 1899 - 1902) niet overal met vreugde zou worden begroet. In 1898 werd voor het eerst overwogen een bondgenootschap met Japan te sluiten; de Britse leeuw bleek dus bereid iets van zijn befaamde splendid-isolationpositie op te offeren. Het was evenwel de gevaarlijke Bokseropstand in China van 1900, waarin zelfs de bewoners van de legatiewijk in Peking geducht in het nauw werden gedreven, die zorgde voor een tijdelijke ontspanning tussen de grote mogendheden. Een internationale interventiemacht, voornamelijk uit Amerikaanse, Britse, Duitse, Franse, Japanse en Russische eenheden samengesteld, wist nog precies op tijd de legatiewijk te ontzetten. De Japanse officieren stelden zich collegiaal op en de manschappen, die zich nooit aan plundering schuldig maakten, waren uiterst gedisciplineerd. Op hun beurt bewonderden de Japanse officieren de Amerikaanse transportmethoden: lange colonnes van goed onderhouden muilieren, die slechts door enkele cavaleristen werden begeleid.

Verder kon in 1900 worden vastgesteld dat de Russen hun infiltratie in Mantsjoerije vrijwel hadden afgerond. In Tokio werd een bijzonder keizerlijk decreet uitgevaardigd: de portefeuilles van oorlog en marine konden uitsluitend worden beheerd door een actief dienende opper- of vlagofficier. Dat betekende, dat de invloed van de militaire top op het politieke gebeuren aanzienlijk zou toenemen. In 1901 werd onderhandeld over het sluiten van het Engels-Japanse bondgenootschap, dat in 1902 inderdaad tot stand kwam en wel voor een periode van tien

jaar. De Russen voltooiden de aanleg van de Transsiberische spoorweg in 1904.

De Russisch-Japanse Oorlog

De directe aanleiding tot het uitbreken van deze oorlog was de afgunst over elkaars posities en invloed in Korea en Mantsjoerije. In de nacht van 8 op 9 februari 1904 ondernamen Japanse torpedobootjagers een onverwachte maar stoutmoedige aanval op het Russische smaldeel in de baai van Port Arthur. De Japanse opzet, zich van Russische marineactiviteiten in de zuidelijke sector althans voorlopig verschoond te weten, slaagde geheel. Officieel verklaarde Japan op 11 februari Rusland de oorlog.

Van de eerste dag af namen de Japanners het initiatief in handen, een situatie die tot de laatste oorlogsdag zou voortduren. Hun acties waren goed gepland en de samenwerking tussen leger en marine was uitstekend. Bij de Russen, die het zeker niet aan moed ontbrak, vierde evenwel gebrek aan inzicht en realiteitszin hoogtij.

De Japanners waren al spoedig erin geslaagd, de Russen in Mantsjoerije terug te dringen, en van eind juli af was Port Arthur geheel omsingeld. Zelden werd zo fel gestreden om elk stukje grond als tijdens dat beleg; de loopgraven, die men van beide kanten trachtte te ondermijnen, lagen soms slechts vijftien meter van elkaar. Na een titanenstrijd van vijf maanden gaf de Russische generaal Stoessel de vesting op 31 december 1904 aan generaal Nogi over. De verovering van Port Arthur was de Japanners komen te staan op een verlies van 50.000 man aan doden en gewonden. De overdracht was een hoffelijk gebeuren, waarna zelfs van een zekere verbroedering tussen de Japanse en Russische officieren sprake was: Stoessel gaf Nogi zijn witte rijpaard ten geschenke.

De Japanse opperbevelhebber, maarschalk Ojama, voegde nu de vrijgekomen troepen aan zijn hoofdmacht in Mantsjoerije toe en verhoogde daarmee de druk op de Russische stellingen. Als zwaartepunt van hun verdedigingslinie hadden de onder het opperbevel van generaal Koeropatkin staande Russen de spoorlijn in de nabijheid van Moekden gekozen. De strijdkrachten, die in deze contreien elkaar de eindzege te land

zouden gaan betwisten, omvatten meer dan 700.000 man.

De eerste schermutselingen tussen het gros van beide legers vonden plaats op 23 februari 1905. Op 3 maart bereikte de strijd een hoogtepunt, op 8 maart zetten de Russen hun terugtocht in en op 16 maart erkenden zij hun totale nederlaag.

De Japanners verloren 40.000 man aan doden en gewonden, de Russen hadden behalve de 30.000 man die in Japanse krijgsgevangenschap waren geraakt, 60.000 man aan doden en gewonden te betreuren.

De laatste hoop van de Russen alsnog het getij te doen keren, was gevestigd op de Baltische vloot, die onder opperbevel van admiraal Rodzjestwenski op 11 oktober 1904 de haven van Libau was uitgevaren. Rodzjestwenski's smaldeel bestond uit acht slagschepen, waarvan vier totaal verouderd, twaalf kruisers en negen torpedobootjagers, benevens een aantal hulpschepen, die evenals de verouderde slagschepen de gemiddelde kruissnelheid aanzienlijk drukten. Het Russische eskader, dat de doorvaart door het Suezkanaal was ontzegd, was derhalve genoodzaakt rond Kaap de Goede Hoop naar het Verre Oosten te varen. De ellende was echter al in de Noordzee begonnen: bij nacht en bij slecht zicht openden enkele Russische oorlogsbodems het vuur op schepen, die zij aanzagen voor in Engeland gebouwde Japanse torpedoboten en/of torpedobootjagers. Het waren echter Britse trawlers, waarvan er een zonk. Ook vielen er doden en gewonden. In Engeland volgden massale demonstraties, waarbij vergeldingsmaatregelen tegen de Russen werden geëist. De Engelse bewindslieden hielden echter het hoofd koel, te meer omdat men op de Britse admiraliteit het uiteindelijke lot van dat Russische vlootavontuur wel met enige zekerheid kon voorspellen . . .

Ten aanzien van de steenkolenvoorziening zaten de Russen eveneens in een moeilijk parket; alleen in Franse havens was normale bunkering mogelijk, en op Duitse hulp kon alleen worden gerekend als dat heimelijk kon. Na een lange lijdensweg bereikte het smaldeel begin mei 1905 de Chinese Zee en stoomde daar moeizaam voort in noordelijke richting.

Aangezien het in tegenstelling tot Wladiwostok ook in de winter ijsvrije Port Arthur al vele

maanden in Japanse handen was, besepte de bekwame Japanse opperbevelhebber admiraal Togo dat de Russen nog maar één mogelijk einddoel overbleef: de haven van Wladiwostok. Togo, die zijn vloot voorbeeldig had samen- en opgesteld, kon derhalve met grote kalmte in de Straat van Tsjoesjima de Russen opwachten. Voor de Japanse marine werd 27 mei 1905 de grote dag. De Russische vloot werd bijna geheel vernietigd en de zwaar beschadigde schepen die de nacht nog hadden overleefd, gaven zich de volgende dag over. Slechts vier Russische schepen – twee kruisers en twee torpedobootjagers – ontsprongen de dans en konden alsnog Wladiwostok bereiken. De Japanse verliezen daarentegen waren verhoudingsgewijs gering: 600 man aan gesneuvelden en gewonden, benevens drie torpedobootjagers.

Toch wisten de Japanse regering en de leiding van de strijdkrachten dat het land ondanks deze serie grote overwinningen geen reserves meer zou kunnen opbrengen. De bewindslieden waren echter zo vooruitziend geweest, onmiddellijk na het uitbreken van de vijandelijkheden de Amerikaanse president Theodore Roosevelt ervan te verwittigen dat Japan op het daarvoor geschiktste tijdstip zijn bemiddeling zou inroepen. Daarom was Roosevelt volstrekt niet verwonderd dat, nauwelijks een week na Tsjoesjima, inderdaad zijn bemiddeling werd gezocht. Tevens bleek even later, dat de Russen maar al te zeer bereid waren de door hen zo smadelijk verloren oorlog te beëindigen.

De gewonnen vrede

In het Amerikaanse Portsmouth werd op 5 september 1905 de vrede tussen Japan en Rusland gesloten. In vrijwel alles kregen de Japanners hun zin. De Russen legden zich neer bij de Japanse greep op Korea, stonden Port Arthur benevens het zuidelijk deel van Sachalin aan Japan af en droegen hun beheer van het schiereiland Liautoeng en van de spoorweg van Port Arthur tot het ten noorden van Moekden gelegen Tsjangtsjoeng over aan de Japanners, die bovendien nog uitgebreide visserijrechten verkregen.

Aangezien het beheer over het schiereiland en de spoorweg in feite de overdracht van Chinees

gebied betrof, diende de regering in Peking haar goedkeuring aan deze bepalingen van het vredesverdrag van Portsmouth te verlenen. Na enkele protesten en tegenstribbelingen ging Peking uiteindelijk akkoord.

In tegenstelling tot de verwachtingen verbeterden de Japans-Russische betrekkingen zeer snel. Reeds in 1907 werd een Russisch-Japanse overeenkomst gesloten die door toegevoegde geheime clausules de verdeling regelde van Mantsjoerije in een noordelijke Russische en een zuidelijke Japanse zone. Bovendien werd in dat zelfde jaar Korea officieel een Japans protectoraat, een status die in 1910 door inlijving werd gevolgd.

Londen en Tokio besloten in 1911 het Engels-Japanse bondgenootschap met een periode van tien jaar te verlengen.

Aan geallieerde zijde

Niet zozeer uit bondgenootschappelijke maar veeleer uit opportunistische overwegingen sloot Japan zich tijdens de Eerste Wereldoorlog al op 23 augustus 1914 bij de geallieerden aan. Het eerste doel laat zich omschrijven als het overnemen van de Duitse posities in het Verre Oosten. Na de verovering van Tsjingtau was in november 1914 de Bocht van Kiautsjou geheel in handen gekomen van de Japanners, die zich inmiddels ook hadden meester gemaakt van de Duitse eilanden in de Stille Oceaan.

De tweede opzet vertoonde duidelijk het Japanse streven naar nog grotere invloed in China, gepaard aan een drang tot verdere gebiedsuitbreiding. Door een geslaagde revolutie was in 1911 een einde gekomen aan het oude Chinese keizerrijk, waarna op 12 februari 1912 de republiek werd uitgeroepen. In 1915 deed de Japanse minister van buitenlandse zaken Kato zijn beruchte „21-eisenpakket” toekomen aan de nieuwe bewindslieden in Peking. Dat Japanse vissen in troebel water deed een storm van protesten opsteken, te meer omdat vrijwel iedereen elders te druk was met oorlog voeren. Ook de Britse bondgenoot liet niet na in Tokio een scherp protest te deponeren. Toch was het alleenstaande en zwakke China genoodzaakt, in grote lijnen aan de Japanse eisen toe te geven. Peking droeg de Duitse posities aan Japan over, vergrootte de Japanse concessies in zuidelijk Mantsjoerije en

deed voor het eerst concessies over het oostelijke deel van Binnen-Mongolië.

Toch kreeg Tokio een flinke rekening aangeboden: de in de Verenigde Staten bestaande sympathie voor Japan werd voorgoed in vijandschap omgezet.

Interventie in Siberië

In 1918 zetten de Japanners met geallieerde instemming tegen het einde van het voorjaar in de haven van Wladiwostok troepen aan wal. Hun voornaamste taak bestond uit het beschermen van de aldaar door de Russen opgeslagen grote voorraden oorlogsmaterieel. Verder dienden zij in Siberië de, onder het opperbevel van generaal Sirovi staande, Tsjechoslowaakse strijdkrachten hulp te verlenen, waardoor deze troepen eindelijk via Wladiwostok de weg naar huis zouden kunnen vinden. Medio september 1918 was een situatie ontstaan waarbij Japanse eenheden de bescherming van het oostelijke gedeelte van de Transsiberische spoorweg voor hun rekening namen, terwijl Tsjechoslowaakse troepen het westelijker gelegen deel daarvan beveiligden.

In westelijk Siberië onderhield Sirovi ook nog contact met eenheden van de toen nog bestaande Witte-troepenmacht van admiraal Koltsjak. Tegen het einde van 1919 bereikten de eerste Tsjechoslowaakse troepen de haven van Wladiwostok; van daaruit werden zij en volgende eenheden ten slotte met behulp van Amerikaanse troepentransportschepen gerepatriëerd.

Op 6 januari 1920 bracht het Rode Leger onder de briljante aanvoering van generaal Toechatsjewski Koltsjaks legermacht bij Krasnojarsk in Midden-Siberië een verpletterende en tevens beslissende nederlaag toe. Deze gebeurtenis deed ook de Franse generaal Janin besluiten zijn — nooit actief bij de strijd betrokken, uit acht nationaliteiten samengestelde — legerkorps met spoed uit Siberië te evacueren. De Japanners, die nooit verder waren gekomen dan de oostelijke oever van het Baikalsee, stonden nu geheel alleen. Zij namen het zekere voor het onzekere en trokken zich oostwaarts terug.

Het Rode Leger bereikte in mei 1922 de Stille Oceaan en dat was voor de Japanners aanleiding, Wladiwostok in oktober met stille trom te ontruimen. Aangezien de Russen nu geheel Si-

berie beheersten, gingen veel Japanse illusies in rook op. In 1925 droegen de Japanners ook nog noordelijk Sachalin aan de Russen over.

Inmiddels waren op 12 november 1921 in Washington vlootbesprekingen begonnen, met de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Japan als belangrijkste deelnemers. Het lag in de bedoeling de onderlinge verhoudingen inzake de totale tonnage vast te leggen en bovendien de bouw van verschillende soorten schepen te binden aan een maximale waterverplaatsing. Hoewel niemand de positie van Japan als maritieme wereldmacht nummer drie aanvocht, wilden de eensgezinde Amerikanen en Britten de verhouding vastleggen op 5:5:3. De Japanners stelden alles in het werk om de verhouding 10:10:7 door te drukken, maar zij kregen hun zin niet en haalden bakzeil. Ondanks de slechte sfeer bij de besprekingen werd op 6 februari 1922 het vlootverdrag van Washington toch door de Japanners ondertekend.

Verder was tevens een einde gekomen aan het Engels-Japanse bondgenootschap en dat sprak de Amerikanen ten zeerste aan.

In de nu volgende jaren werd duidelijk dat in Japan het leger en de marine elkaars invloed op het politieke gebeuren trachten te overvleugelen. Hoewel zij tegen de militaire top geen vuist konden maken, bleef de politici weinig anders over dan te pogen zowel de kool als de geit te sparen. Hoewel de genoemde rivaliteit bleef, toonden de militaire acties van 1931 af duidelijk aan dat die controversen voor de samenwerking van de krijgsmachtonderdelen, met inbegrip van leger- en marineluchtmacht, geen schadelijke gevolgen had: de samenwerking bleef zonder meer voorbeeldig.

Intussen was het leger doorgestaan met de versterking en uitbreiding van de troepen in zuidelijk Mantsjoerije. Buiten voorkennis van de regering had de generale staf in september 1931 daar al een indrukwekkende troepenmacht samengetrokken.

Mantsjoekwo

Nadat Moekden was ingenomen, luidde voor het toen nog steeds tot China behorende Mant-

**Tsjang Kai-sjek, Chinees genera-
lissimus en staatsman (1887-1975)**

sjoerije de doods-klok. Voor het einde van 1931 werd het gehele land bezet en in 1932 verklaarden de Japanners Mantsjoerije onafhankelijk, waarbij zij tevens de nieuwe benaming Mantsjoekwo invoerden.

De militaire machthebbers oefenden een waar terreurbewind uit. Alle remmen werden losgegooid en het gros van de inwoners werd tot slavenarbeiders gedegradeerd, terwijl bovendien aan prostitutie en de handel in verdovende middelen geen haarbreed in de weg werd gelegd. De Japanse officieren droegen nu een geheel ander masker; van de tijdens de Bokseropstand en de Russisch-Japanse Oorlog vertoonde hoffelijkheid en discipline was niets meer over. In 1934 bombardeerden de bezetters Mantsjoekwo tot keizerrijk: als Japans marionet zetten zij de laatste Chinese keizer Poeji op de troon.

De Chinees-Japanse Oorlog (1932-1945)

Inmiddels had in 1927 in China de (in 1887 geboren) bekwame generaal Tsjang Kai-sjek een nationale regering gevormd, die zich vestigde in Nanking, de nieuwe hoofdstad. Hoewel hij zijn militaire opleiding in de Sovjet-Unie had genoten, werd Tsjang een fervent bestrijder van de Chinese communisten, die toen vooral in het noordelijk deel van het land veel invloed hadden. Tevens bestreed hij die Chinese generaals

die zich niet aan het gezag van Nanking wens- ten te onderwerpen. Bovendien beschouwde Tsjang zich sinds 1932 door de gebeurtenissen in Mantsjoekwo op voet van oorlog met Japan.

Nadat de Japanners ook nog druk op Binnen- Mongolië uitoefenden, aanvaardde Nanking noodgedwongen de gedemilitariseerde zone die van de zuidelijke grens van Mantsjoekwo tot Pe- king reikte. In juli 1937 vonden bij Peking door de Japanners uitgelokte incidenten plaats, waar- na zij op 8 augustus de vroegere keizerlijke hoofdstad bezetten. In die maand brak tevens de strijd om Sjanghai uit; daar boden de Chinezen uiterst felle tegenstand, waardoor de Japanners pas na drie maanden de zege wereldkundig durfden maken. Minder moeite ondervonden zij bij Nanking dat op 13 december in hun handen viel. Tokio nam aan dat de Chinese regering het hoofd nu wel in de schoot zou leggen. Maar Tsjang Kai-sjek en de zijnen hebben zelfs nooit daaraan ook maar gedacht. De Japanners zou- den bemerken dat, hoe verder zij China binnen- drongen, hoe groter de tegenstand werd. En ook het latere verlies van belangrijke steden als Hangkou en Kanton zou de Chinese wil tot ver- zet niet kunnen breken.

Intussen had de Chinese regering het ver in het binnenland gelegen Tsjoenking tot de nieuwe hoofdstad gemaakt. Een voortreffelijke keuze, want zo ver zouden de Japanners nooit komen. Automatisch zou China op 8 december 1941 de — gewaardeerde en betrouwbare — bondgenoot van de geallieerden worden.

Japanse intimidaties

In China hadden de Japanse leiders daarvoor al ruimschoots van de omstandigheden gebruik gemaakt om ook hun andere aspirant-tegen- standers geducht aan de tand te voelen. Na de val van Nanking bombardeerde een aantal Ja- panse marinevliegtuigen het kleine op de Jangtse varende Amerikaanse oorlogsschip Panay, dat tot zinken werd gebracht. Dat incident bracht Japan op de rand van oorlog met Amerika. Vrij- wel tegelijkertijd werd een Britse kanonneer- boot, de Ladybird, door Japanse artillerie onder vuur genomen. Spoedig bleek uit de reacties van de regering-Chamberlain dat Engeland weinig ervoor voelde de toegeworpen handschoen op te

nemen. De felle Amerikaanse reacties deden Tokio echter toch overstag gaan: oprechte ver- ontschuldigingen benevens een afdoende scha- devergoeding werden aangeboden met de belof- te, dat de schuldigen hun straf niet zouden ont- gaan. De Japanse regering besepte dat Amerika het enige land ter wereld was dat zich desge- wenst, en dan ook nog met succes, zou kunnen verzetten tegen de stichting van een Japans Groot Oost-Azië.

Overigens was in de Verenigde Staten aan het isolationisme een enorme slag toegebracht en het laatste restant van goodwill voor Japan, voor zover aanwezig, was definitief opgeruimd! Toch durfde de agressieve en arrogante Japanse mili- taire top het echter ook nog aan, de strijd lust van het Rode Leger te testen. In de zomer van 1938 ontstonden in een deel van het niemandsland tussen Mantsjoekwo, het uiterste noorden van Korea en Siberië omvangrijke gevechten tussen Japanse en Russische eenheden. Deze felle strijd werd voornamelijk gevoerd om het bezit van de Tsjangkoefeng-heuvel. Nu achtte de Japanse keizer het moment gekomen persoonlijk in te grijpen. Hirohito liet de chef van de generale staf en zijn minister van oorlog op het matje ko- men, betuigde zijn onvrede over de huidige si- tuatie en gaf tevens blijk van zijn grote afkeer van de door Japanse militairen bedreven wan- daden waarvan de Chinese burgerbevolking het slachtoffer was geworden. Onbeslist werd de strijd met de Russen afgebroken; hij zou in mei 1939 elders en op veel grotere schaal worden hervat. Dat nieuwe strijdtoneel lag veel westelij- ker, namelijk in het grensgebied van Chinees Binnen-Mongolië en de Mongoolse Volksrepu- blik.

De „kleine” Russisch-Japanse Oorlog

Op 11 mei deden sterke eenheden van het Ja- panse Zesde Leger een geslaagde verrassings- aanval bij de rivier Chalkin-Gol. Na behoorlijk tegenstand te hebben geboden, trokken de nu- meriek ver in de minderheid zijnde Mongoolse grenstroepen zich terug. De Japanners zetten op 22 mei hun opmars voort, nu met een aanzien- lijk sterkere strijdmacht. Deze gebeurtenis deed in Moskou de alarmschel luiden; men zag in dat de Japanners uit waren op een echte militaire

confrontatie. Overeenkomstig de bepalingen van het eerder tussen Moskou en Oelan Bator (Oerga) gesloten verdrag van wederzijdse bijstand was de Sovjet-Unie verplicht tot het verlenen van directe militaire hulp. De volkscommissaris van oorlog, Worosjilov, belastte op 2 juni generaal Zjoekov met het opperbevel over de te vormen Russisch-Mongoolse strijdmacht. Bovendien werd hem toegezegd dat op zeer korte termijn het benodigde Russische materieel en voldoende mankracht konden en zouden worden aangevoerd, en dat zijn strijdmacht van sterke luchtsteun zou worden verzekerd. Op 5 juni was Zjoekov ter plaatse en prompt nam de latere maarschalk alle noodzakelijke maatregelen op de voor hem zo karakteristieke wijze, waarbij hij uitsluitend werkte met opper- en hoofdofficieren die hij tegen de situatie opgewassen achtte. Voor de Russen was het grootste nadeel dat het materieel van het dichtstbijgelegen spoorwegeindpunt een afstand van bijna 600 km met vracht- en tankwagens zou moeten afleggen. Het beschikbare wagenpark was beslist voldoende, want het bestond uit ongeveer 350 vrachtauto's en 1400 tankwagens, maar van de aangevoerde manschappen zouden toch velen de afstand te voet of te paard moeten afleggen. Nog voor het einde van juni beschikte Zjoekov al over strijdkrachten die er zelfs in zijn ogen mochten zijn en streefde hij tevens naar het luchtoverwicht. Het was stellig een haalbare kaart, want hij had onder zijn bevel 515 gevechtstoestellen, die met goed personeel waren bemand. De Japanners konden slechts 250 toestellen daartegenover inzetten, terwijl hun strijdmacht in totaal ruim 75.000 man telde. Voor de laatste beslissende slag beschikten de Russen over ongeveer 550 stukken geschut, 500 tanks en 350 pantserwagens; bij de Japanners waren dat er respectievelijk 400, 185 en 300. De Russen slaagden in hun opzet, de Japanners in de waan te brengen dat zij zich uitsluitend op de verdediging toelieden. In het luchtruim toonden zij echter grote bedrijvigheid; soms schoten zij wel meer dan tien Japanse vliegtuigen per dag naar beneden; nog voor het begin van augustus was het door Zjoekov zozeer gewenste luchtoverwicht een feit. Nu troffen de Russen aan het front stringente veiligheidsmaatregelen, zoals een absoluut ver-

bod van radioverbindingen, de grootste omzichtigheid bij de eigen verkenningen, enz.

Het, voor de Japanners geheel onverwachte, Russische slotoffensief werd op 20 augustus 1939 om 05.45 uur ingezet. De gehele Russische artillerie nam de Japanse stellingen onder geconcentreerd vuur, terwijl 150 bommenwerpers hun bommen erop afwierpen. De onmiddellijk daarna volgende massale aanvallen van de infanterie- en tankbataljons van de nu ook numeriek superieure Russisch-Mongoolse strijdmacht deden de Japanse frontlinie ineerstorten. Binnen drie dagen was het gros van de Japanse strijdmacht omsingeld en ging nu in de nabijheid van de stad Nomonhan zijn vernietiging tegemoet. Deze verpletterende nederlaag kostte de Japanners al hun materieel, terwijl zij naar Russische schatting 50.000 en naar eigen opgaven meer dan 30.000 man aan doden en gewonden verloren; de Russische verliezen bedroegen 10.000 man aan doden en gewonden. Slechts enkele Japanse eenheden wisten – zij het dan in de grootste wanorde – de betrekkelijke veiligheid van het door de Japanners bezette deel van Binnen-Mongolië te bereiken. Op 31 augustus was op het grondgebied van de Mongoolse Volksrepubliek geen Japanse soldaat meer te vinden. Na zijn overwinning werd Zjoekov met eerbewijzen overladen, waarbij hem de titel van Held van de Sovjet-Unie werd verleend.

De politieke nasleep

De complete Russische overwinning in Mongolië had in Tokio, zowel bij de politici als bij de militaire top, diepe indruk gemaakt. Daarna speelde ook in de buitenlandse politiek deze nederlaag een rol van blijvende betekenis.

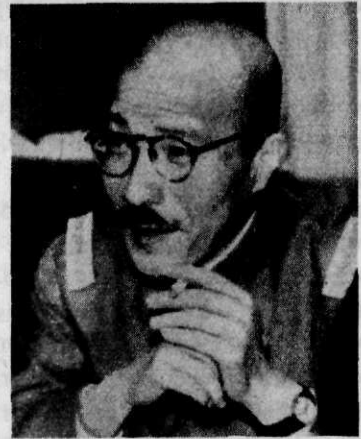
Het Drievoudig Verbond tussen Duitsland, Italië en Japan kwam op 27 september 1940 tot stand. In het begin van 1941 bracht de Japanse minister van buitenlandse zaken Matsoeoka een bezoek aan Berlijn en Rome. Zijn terugreis, die hij in april per trein maakte, werd in Moskou onderbroken. Met beide handen greep Matsoeoka de gelegenheid aan, met de Sovjet-Unie een neutraliteitspact te sluiten. Deze overeenkomst, voor de Duitsers een doorn in het oog, kwam mede tot stand door persoonlijk ingrijpen van

Stalin. Later zou de Sovjet-Unie er veel profijt van hebben.

Dat Washington het lopende handelsverdrag in juli 1939 opzegde, had voor Japan een serieuze waarschuwing moeten zijn, maar Tokio ging onverdroten verder met het versterken van zijn militaire machtsposities. Op 29 augustus 1940 werden na zware druk op Vichy-Frankrijk, militaire faciliteiten voor noordelijk Indo-China afgedwongen die later nog zouden worden uitgebreid. En weer later (in december 1941) zou, na een symbolische tegenstand, ook Siam de weg naar collaboratie inslaan. In verband met de plannen voor het veroveren van Malakka, Nederlands Oost-Indië, en andere Aziatische gebieden waren deze verkregen uitvalspoorten van grote strategische betekenis, terwijl bovendien de druk op China aanzienlijk zou kunnen worden vergroot.

De op 22 juni 1941 begonnen opmars van de Wehrmacht in de Sovjet-Unie bracht ook Tokio in beroering. Zeer zeker behoorden de keizer en premier Kono'e tot de gematigden en, ondanks de enorme uitbreidingen die de Japanse marine de laatste jaren had ondergaan, was de marineleiding beslist niet erop gebrand de degens met Amerika te moeten kruisen. Het was vooral de oorlogzuchtige minister van oorlog Todjo (Tojo) die geen conflict met wie dan ook wilde schuwen. Toch wist Kono'e door te drukken dat er met Washington zou worden onderhandeld. De besprekingen werden aldaar gevoerd, waarbij de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Cordell Hull en de Japanse ambassadeur admiraal Nomoera als belangrijkste gesprekspartners fungeerden, Japan eiste Amerika's erkenning van zijn hegemoniepositie in Oost-Azië en stopzetting van alle economische en militaire hulp aan Tsjoenking; als tegenprestatie zou Japan zich dan uit het Driemogendhedenpact terugtrekken.

Daartegenover eisten de Amerikanen de ontruiming op korte termijn van de Japanse posities in China en Indo-China. De afkondiging van de Amerikaanse, Britse en Nederlandse economische embargo's tegen Japan stelde Tokio voor een dilemma. In het besef dat de Amerikaanse produktiemogelijkheden inderdaad kolossaal waren, wensten vele Japanse prominenten een overeenkomst. Voor de superhavik Todjo en

Generaal Todjo (Tojo) (1884-1948)

zijn steeds groter wordende kring van aanhangers betekende een overeenkomst met de Verenigde Staten het teruglopen van het Japanse aanzien in geheel Oost-Azië en het aanvaarden van een enorm gezichtsverlies. In het laatst van oktober 1941 nam Todjo het premierschap van Kono'e over, waardoor het uitbreken van de oorlog onvermijdelijk was geworden. Het antwoord op de vragen wanneer en waar zou spoedig worden gegeven.

De afkondiging van de mobilisatie zou doen blijken dat Japan in staat was zijn strijdkrachten uit te breiden tot een totaal van meer dan vijf miljoen man. De leger- en marineluchtmacht waren uitgerust met een ruim voldoende aantal van de modernste gevechtstoestellen. De marineleiding beschikte over een armada met een waterverplaatsing van totaal 1,27 miljoen ton. Evenals de Amerikanen en de Britten had men in Tokio het nut van het gebruik van vliegdekschepen tijdig onderkend; bij het uitbreken van de oorlog waren elf gevechtssklare schepen van dat type beschikbaar.

De strijd om Groot Oost-Azië

Voor de derde maal in de moderne Japanse krijgsgeschiedenis, werd een strijdmacht metterdaad ingezet voor de oorlog was uitgebroken. Ditmaal was Pearl Harbor als nieuw doelwit uitgezocht. Op 7 december 1941 werd deze Amerikaanse marinebasis door golven gevechtsvliegtuigen, die van vliegdekschepen waren opgestegen, bestookt. Dat de Amerikaanse veiligheidsmaatregelen niet waterdicht waren, bleek uit het

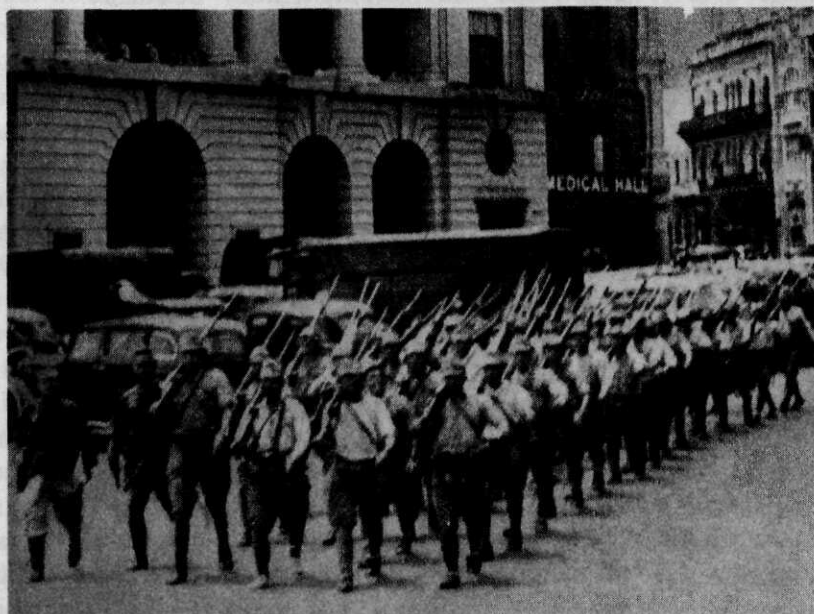
complete verrassingseffect van de overval. Zelfs hadden de Japanners niet vergeten ook nog dwergonderzeeboten in te zetten. Het was een geluk voor de Amerikanen dat hun vliegdekschepen en enkele zware kruisers ver buitengaats vertoefden. Van de 96 in de haven verblijvende schepen werden er achttien vernietigd; van de acht aanwezige slagschepen zou voorlopig zelfs niet een enkele aan de strijd kunnen deelnemen. Bovendien hadden de Amerikanen nog 200 gevechtsvliegtuigen verloren. De toegebrachte slag was hard aangekomen maar, boven verwachting, zou de Amerikaanse marine weer heel spoedig een macht van betekenis worden.

Op 8 december 1941 verklaarden Amerika, Engeland en Nederland de oorlog aan Japan. Aanvankelijk verliep de Japanse uitwaaiering over zuidelijk Oost-Azië geheel overeenkomstig de planning en de daarbij gekoesterde wensen werden zelfs overtroffen. Griezellig snel ging alles in zijn werk. Een Japanse legermacht van ongeveer 200.000 man in totaal, vakkundig bijgestaan door uitermate sterke vloot- en luchtmacht, wist in de periode van 8 december 1941 tot en met het einde van februari ongekende activiteiten te ontplooiën in Malakka, op de Filippijnen, in Burma, in Nederlands-Indië (Tarakan 10 januari!) en zelfs op Nieuw-Guinea en de Salomonseilanden (eind januari). Onder meer vielen in Japanse handen: Hongkong op 25 december, Manilla en Cavite op 2 januari, Makassar op 9

februari, en Singapore, dat slechts een week onder Japans vuur had gelegen, op 15 februari. Op de Filippijnen bood evenwel de Amerikaanse vesting Corregidor tot 6 mei tegenstand. Reeds op 10 december 1941 boekten de Japanners een maritiem succes van de eerste orde toen zij in de wateren bij Malakka de Britse slagschepen *Prince of Wales* en *Repulse* vernietigden.

Bij dat alles dringt zich direct de vraag op hoe de geallieerde afweer was georganiseerd. Allereerst was er het gemis aan een eenhoofdige opperbevel; indien onmiddellijk na het uitbreken van de oorlog een gecombineerd opperbevel voor het Verre Oosten zou zijn ingesteld, had men misschien door de bundeling van de vloot- en luchtmacht nog een vuist kunnen maken. Het opperbevel over het ABDA (American-British-Dutch-Australian) gebied werd echter te laat, namelijk pas op 4 januari, gevormd. Met het algemene opperbevel werd de Britse generaal Wavell belast, terwijl de verantwoordelijkheid over de maritieme operaties in handen van de Amerikaanse admiraal Hart werd gelegd. Zowel Hart als Wavell werden echter, respectievelijk op 14 en 25 februari, teruggeroepen. De Nederlanders konden nu precies van de klok aflezen, hoe laat het inmiddels was geworden . . .

Ten aanzien van de geallieerde landstrijdkrachten kon worden vastgesteld dat zij vrijwel overal numeriek in de minderheid waren en bovendien

Na de overgave van Singapore, op 15 februari 1942, rukten Japanse troepen de stad binnen

beschikten over materieel dat voor een groot gedeelte sterk was verouderd. Tijdens de eerste oorlogsweken had de Amerikaanse luchtmacht op de Filippijnen enorme verliezen geleden. Op Malakka en in Singapore beschikten de Engelsen over slechts 130 gevechtssklare toestellen, waarvan hoogstens de helft het predikaat modern verdiende.

Van de 85 moderne Amerikaanse Martinbommenwerpers, waarover het KNIL beschikte, waren er in de beginperiode slechts 58 inzetbaar. De Nederlandse bewindslieden hadden te lang gewacht met het bestellen van Amerikaanse jachtvliegtuigen. De eerste levering daarvan, die in februari 1942 met het vliegdekschip Langley zou worden aangevoerd, kwam nooit aan: voor de rede van Tjilatjap werd dat schip door de Japanners met vliegtuigen aangevallen en met lading en al vernietigd. De Marine Luchtvaartdienst beschikte over 27 goed onderhouden en door uitstekend personeel bemande Dornier-vliegboten, toestellen die evenwel te langzaam en te oud waren.

Ook na het verlies van de Britse slagschepen vertoonden de geallieerde maritieme prestaties zeker geen opwekkend beeld. Desalniettemin konden talrijke Amerikaanse en Nederlandse onderzeeboten zich in het Japanse opmarsgebied goed te weer stellen en behaalden successen, die voor het moreel nu eenmaal onontbeerlijk zijn. In de gevechtsszones werden de Japanners belaagd door 39 geallieerde onderzeeboten; het waren 12 Nederlandse (15 in totaal, waarvan 3 verouderd en niet inzetbaar) en 27 Amerikaanse onderzeeboten, die voor de val van Cavite tijdig het ruime sop hadden gekozen. Maar ook de dertien oude, laag op het water liggende en derhalve minder kwetsbare, Amerikaanse torpedobootjagers schreven menige stunt op hun naam. Deze in de Eerste Wereldoorlog gebouwde „fourstackers” waren nog behoorlijk snel en beschikten bovendien over een zeer sterke torpedobewapening.

De verrassende nachtaanvallen van Amerikaanse en Nederlandse schepen op 19 en 20 februari in Straat Bandoeng (ten zuidoosten van Bali) deden aan de aldaar aanwezige Japanse oorlogsen transportschepen enorme afbreuk. Dat kan slechts in mindere mate worden gezegd van de acties tijdens de Slag in de Javazee op 27 februa-

ri, die werden uitgevoerd door het onder het opperbevel van schout-bij-nacht Doorman staande ABDA-smaldeel. Deze artilleristisch toch al zo zwakke, en bovendien van elke luchtsteun gespeende, strijdmacht bleek voor de Japanners een te gemakkelijke prooi. Opnieuw was het opvallend dat in de Japanse oorlogsberichtengeving vooral de Amerikaanse scheepsverliezen in extenso werden behandeld. Het was nu eenmaal zo dat Amerika in Japanse ogen de sterkste en belangrijkste vijand was.

De kentering

In de laatste acht maanden van 1942 vonden drie belangrijke zeeslagen plaats, maritieme confrontaties waarbij zowel van Amerikaanse als van Japanse kant aanzienlijke luchtsrijdkrachten werden ingezet. De eerste was die in de Koraalzee (4-8 mei); hoewel deze de Japanners zware verliezen kostte, kon het eindresultaat als onbeslist worden beschouwd. De tweede, die plaatsvond bij het eiland Midway (3-6 juni), werd een Japanse nederlaag. Vooral het verlies van vier vliegdekschepen, die onvervangbaar waren, had een funeste uitwerking. De derde werd in de eerste helft van november bij het tot de Salomonseilanden behorende Guadalcanal uitgevochten. Daar incasseerden de Japanners een dusdanig zware nederlaag dat die slag mag worden gezien als het keerpunt van de strijd in de Pacific.

De leden van de kleine groep bewindslieden en topmilitairen, die zich in Tokio nog wilden en konden beraden op Japans kansen, waren ervan overtuigd dat de oorlog niet meer was te winnen. De schuld kon voor een deel op de schouders van de marineleiding worden geschoven. De vroegere successen hadden geleid tot overmoed en daardoor tot onderschatting van de vijand. Dientengevolge werd de eens zo machtige oorlogsvloot in te veel smaldelen gesplitst, die bovendien op veel te grote afstanden van elkaar werden ingezet.

Daartegenover hadden de Amerikanen veel geleerd uit de eerste oorlogsperiode, die voor hen immers verre van succesvol was geweest. Na de slag in de Koraalzee maakte de Amerikaanse marineleiding zelfs geen schoonheidsfoutje meer; zij ageerde doeltreffend en met groot im-

provisatietaalent. En dat talent ontbrak de Japanners, die bij voorkeur overeenkomstig het boekje handelden.

In theorie bleef er nog maar één mogelijkheid over voor de Japanners: op korte termijn een compromisvrede sluiten. Maar zelfs dat was geen haalbare kaart meer, want in Casablanca waren Churchill en Roosevelt medio januari 1943 overeengekomen, dat de Asmogendheden geen andere keuze zou worden gelaten dan onvoorwaardelijke overgave. De in november 1943 in Tokio gehouden Conferentie van Groot Oost-Azië, waarbij aan tal van de nu onder Japans bewind levende gebieden de onafhankelijkheid werd toegezegd, was nauwelijks nog van enige betekenis. Daarbij kwam nog, dat de bevolkingen in de bezette gebieden reeds lang ervan waren doordrongen dat de Japanners niets en niemand ontziende, uiterst wrede heersers waren.

Inmiddels werd de Amerikaanse opmars in de Pacific, met het van eiland tot eiland „overspringen” van de mariniers, regelmatig voortgezet; de bedreiging voor Japan zelf groeide langzaam maar zeker. Toch bleken de Japanners in China zelfs in 1944 nog tot grote aanvallende acties in staat, hoewel de resultaten niet aan het beoogde doel beantwoordden. Na hun verovering van de Marianen zetten de Amerikanen in augustus 1944 op Saipan voet aan wal. Na felle strijd, die ongeveer een maand duurde, sleepten zij de overwinning uit het vuur, waardoor de afstand voor de Amerikaanse bommenwerpers tot 1300 mijl was teruggebracht.

Op 19 oktober landden de Amerikanen op het Filippijnse Leyte, waarna ten westen van dat eiland tussen 23 en 25 oktober een geweldige zee- en luchtslag plaatsvond. Die strijd liep catastrofaal af voor de Japanse marine, die onder meer verloor: het superslagschip Moesasji, twee andere slagschepen, tien kruisers en opnieuw vier vliegdekschepen. De Sjinano, die als superslagschip van 68.000 ton waterverplaatsing op stapel was gezet en als vliegkampschip werd afgebouwd, werd op 27 november 1944 in dienst gesteld. Na slechts een enkele dag van actieve dienst werd het kolossale schip, dat 54 jagerbommenwerpers aan boord had, door een Amerikaanse onderzeeboot tot zinken gebracht. Deze gebeurtenis bevestigde in feite wat ieder-

Generaal MacArthur (1880-1964)

een na de slag bij Leyte al wist: dat Japan als maritieme mogendheid had afgedaan. De ondergang van het laatste Japanse superslagschip, de Jamato, was alleen nog voor de statistiek van belang.

Aftakeling en overgave

De serie van deze in de zomer en herfst van 1944 geleden nederlagen veroorzaakte de val van het kabinet van generaal Todjo. Als premier werd hij opgevolgd door de enigszins liberaal getinte generaal b.d. Koiso, die de gematigde admiraal Jonsi als vice-premier in zijn regering opnam.

Nadat de Amerikaanse soldaten onder opperbevel van generaal MacArthur op Leyte nog vóór de jaarwisseling de laatste Japanse tegenstand hadden opgeruimd, werd in januari 1945 begonnen met de strijd om het bezit van Loezion — met de hoofdstad Manilla — die in de loop van maart eveneens met een overwinning kon worden afgesloten.

Na doelmatige en langdurige voorbereidingen door de Amerikaanse marine- en luchtstrijdkrachten waren het opnieuw de mariniers die zich in de periode van februari tot juni 1945 inzetten voor de verovering van Iwojima (900 mijl van Tokio!), Okinawa en de Rioekioe-eilanden. Het Japanse verzet was fel en verbeterd, maar ook hier overwonnen uiteindelijk de vechtlust en het doorzettingsvermogen van de Amerikanen, die echter tijdens deze acties meer dan 60.000 man aan gesneuvelden en gewonden verloren. Zelfs het optreden van de „Kamikaze”

**Keizer Hirohito, sinds 1926
het staatshoofd van Japan**

zelfmoordpiloten* had het Amerikaanse opdringen nauwelijks kunnen vertragen. De overige oorlogsvliegers met de nog overgebleven toestellen werden zoveel mogelijk aan de grond gehouden om bij een eventuele Amerikaanse invasie te kunnen worden ingezet. De Amerikaanse bombardementen op Japanse steden waren inmiddels geïntensiveerd; vooral in Tokio waren de veroorzaakte ravages van grote omvang.

Begin april 1945 werd generaal b.d. Koiso als premier vervangen door de oude en wijze vertrouweling van de keizer, en níét-militair, Soe-zoeki; de voor de vrede ijverende generaal Anami werd minister van oorlog, terwijl aan admiraal Jonsi nu de portefeuille van marine toeviel. In dezelfde periode gaf de Russische volkscommissaris van buitenlandse zaken Molotov de Japanse ambassadeur Sato in Moskou te verstaan dat de Sovjet-Unie het in april 1946 aflopende neutraliteitsverdrag niet zou verlengen. Prompt toonde de Japanse regering bij monde van Sato haar bereidheid tot het doen van enorme concessies, waarvoor de Russen echter geen enkele belangstelling bleken te hebben.

De ultimatief gestelde Proclamatie van Potsdam, die de Amerikanen en Britten op 26 juli 1945 afkondigden en die even later door Tsjoenking werd onderschreven, betekende voor Tokio de laatste waarschuwing: onmiddellijke capitulatie van alle Japanse strijdkrachten met als alternatief de vernietiging van Japan op zeer korte termijn. De Opperste Raad voor de Oorlogvoe-

* In augustus 1281 werd ten gevolge van een ongekend hevige tyfoon de Mongoolse invasievloot in de Japanse wateren vrijwel geheel vernietigd; sindsdien werd deze tyfoon in de geschiedschrijving aangeduid als „kamikaze” (heilige wind).

ring, die inmiddels was ingekrompen tot zes personen — de premier, de ministers van buitenlandse zaken, oorlog en marine, en de chefs van staven van oorlog en marine — vergaderde in Tokio vrijwel onafgebroken zonder tot een beslissing te kunnen komen. Ook de atoombommen op Hirosjima (6 augustus) en op Nagasaki (9 augustus) hadden de Japanse overgave niet kunnen bewerkstelligen.

Op 13 augustus bombardeerden 1500 Amerikaanse en Engelse toestellen, die in de Japanse wateren van geallieerde vliegdekschepen waren opgestegen, Tokio ongekend fel en langdurig. Deze bombardementen brachten de Japanse overgave binnen handbereik; ook de nu volgende Russische actieve deelneming aan de strijd leverde een passende bijdrage. Op 8 augustus verklaarde Moskou de oorlog aan Japan. Direct na middernacht begon het Rode Leger uit Buiten-Mongolië en Siberië aan een drievoudige opmars. De Russische strijdkrachten, onder het opperbevel van maarschalk Wasilewski telden ruim 1,5 miljoen man, 26.000 kanonnen en 5500 tanks; de luchtsteun werd verzorgd door 3450 toestellen. In Mantsjoerije en in Binnen-Mongolië beschikten de Japanners nog over een strijdmacht van 1,2 miljoen man, uitgerust met 5000 kanonnen, 1100 tanks en 1200 vliegtuigen. Al maanden tevoren hadden de Russen alles goed voorbereid en hun drie belangrijkste colonnes konden zodoende met een snelheid van 80 km per dag oprukken. Nadat op 18 augustus de Russen boven Moekden en andere centra van Mantsjoerije sterke eenheden parachutisten hadden afgeworpen, legden de Japanners op 19 augustus het hoofd in de schoot. Tot hun spijt hadden de Russen echter noch Peking, noch Port Arthur kunnen bereiken.

Inmiddels had keizer Hirohito op 15 augustus over de radio verklaard dat het land was verslagen en dat zijn volk het noodlot moest aanvaarden. Reeds op 22 augustus begonnen de Amerikanen met troepenlandingen, die in alle rust verliepen. Aan boord van het Amerikaanse slagschip Missouri vond op 2 september 1945 de officiële Japanse capitulatie plaats. Voor de briljante regie van deze plechtigheid tekende de zelfbewuste generaal MacArthur, die door president Truman op 7 september met het opperbe-

vel over de Amerikaanse bezettingstroepen in Japan werd belast.

De Japanse troepen in China capituleerden op 9 september voor generalissimus Tsjang Kai-sjek. Zelfs de laatste sporen van de vermetelste Japanse machtsdromen verdwenen nu als nevelen voor de zon.

De bezettingsperiode

Het behoorlijke optreden van de bezetters maakte al spoedig indruk. Na slechts even bevreemd te zijn geweest, gingen de Japanners overstag; zij begonnen de Amerikanen door een bril van welwillende nieuwsgierigheid te bekijken; hun doelmatige aanpak van de voedselvoorziening oogstte zelfs bewondering. Bovendien mag de Japanners een zeker gevoel voor realiteit niet worden ontzegd. Zij beschouwden de vreemde bezetting gewoon als een verlengstuk van de totaal verloren en daarom, achteraf, zinloos gebleken oorlog die door de verblinde en arrogante militaire top, tegen de wil van keizer en volk in, was ontketend. In artikel 9 van de nieuwe, door de Amerikanen geïnspireerde, Japanse grondwet is overduidelijk geformuleerd dat de oprichting en het in stand houden van strijdkrachten is verboden; de zin, waarmee dat artikel eindigt, luidt: „Het recht van oorlog voeren is de staat ontzegd”. Zelfs met inbegrip van vele nationalistische onderschreef de meerderheid van het Japanse volk dat nieuwe standpunt volledig. Tevens werd keizer Hirohito, die in 1946 openlijk zijn goddelijk aureool had afgelegd, in zijn nieuwe status nog steeds geacht. De autoritaire generaal MacArthur, die van zijn ivoren toren uit de lakens uitdeelde, werd als een moderne samoerai aanvaard.

De eerste jaren van de bezetting, die de Japanners een nieuw leefpatroon en een modernere zienswijze verschaften, verliepen vrijwel geruisloos en toen daarna als gevolg van de Koreaanse oorlog de economie sterk opbloeide, was vrijwel niemand meer ontevreden. Tijdens dat conflict konden de Amerikanen zonder het minste risico net zoveel als zij wilden van hun bezettingstroepen elders inzetten, want een opstand in Japan behoorde tot de onmogelijkheden.

Het plotselinge ontslag van generaal MacArthur in april 1951 verwekte in Japan veel verwonde-

ring, maar de herinnering vervaagde snel, want op 8 september 1951 werd de Vrede van San Francisco gesloten, die Japan ook nog een veiligheidsovereenkomst met de Verenigde Staten opleverde. Met het van kracht worden van dat vredesverdrag op 28 april 1952 herkreeg Japan zijn onafhankelijkheid. Ook toen was Washington al bereid de Japanse regering meer speling te verschaffen voor een eventuele uitbreiding en versterking van zijn strijdkrachten. Tokio wist echter op uiterst beleefde manier de Amerikaanse bedoelingen af te wimpelen: de Japanse regering had bewust gekozen voor de uitbreiding van handel en industrie. Het was zeker niet verbazingwekkend dat de in 1953 in de Japanse hoofdstad door de toenmalige vice-president Richard Nixon gedane uitspraak, die de Amerikaanse zienswijze nog eens bevestigde, hem niet in dank werd afgenomen.

De Japanse strijdkrachten van nu

Eerst werd in 1950 een op militaire leest geschoeide politiemacht van 75.000 man opgericht. Deze werd in 1952 omgezet in een nationale veiligheidsstrijdmacht van 110.000 man, waarvan er 4000 een officiersrang bekleedden. Tevens werd een begin gemaakt met de oprichting van een bescheiden marine. De veiligheidsstrijdmacht groeide uit tot 140.000 man in 1954, het jaar waarin ook werd overgegaan tot het stichten van een nieuwe luchtmacht waarvoor de piloten in Amerika werden opgeleid. Tot 1970 werden de Japanse strijdkrachten uitsluitend met Amerikaans materieel uitgerust. Daarna kwam ook de nationale industrie aan bod, en het verwonderde eigenlijk niemand dat het Mitsubishi-concern al met een doelmatige en moderne tank stond te trappelen van ongeduld.

In het verleden stonden landen als de Koreaanse Volksrepubliek (Noord-Korea), de Republiek Korea (Zuid-Korea) en Taiwan (het vroegere Formosa) lang onder Japans beheer. Deze drie — nu vrijwel — onafhankelijke staten beschikken over sterke strijdkrachten. In vergelijking met de Japanse kunnen die zelfs zéér sterk worden genoemd (zie het hierna afgedrukte overzicht); bovendien is in Japan de herinvoering van de dienstplicht geen haalbare kaart. ▷

	Japan	N.-Korea	Z.-Korea	Taiwan
Aantal inwoners (× mln)	117	20	39	18
Totale sterkte aan manschappen	243.000	782.000	601.500	450.000
Duur dienstplicht (jaren)	—	3-5	2½-3	2
Tanks	900 (60)	2.650	860 (1000)	825 (75)*
Gevechtsvliegtuigen (incl. marineluchtvaart)	470 (109)	700	378 (104)	386 *
Onderzeeboten	14 (3)	19	— (1)	2 (2)*
Fregatten	16	4	7 (4)	11 *
Torpedobootjagers	34 (8)	—	10	22 (2)*

* De getallen tussen haakjes betreffen de bekende, lopende bestellingen.

Ten slotte nog een vergelijking, die beslist het vermelden waard is: de twee, met eigen tanks en artillerie toegeruste, divisies mariniers waarover Taiwan beschikt, hebben elk een sterkte van 19.500 man. Hoewel het in de bedoeling van Tokio ligt binnen afzienbare tijd het totaal aan mankracht tot meer dan 270.000 vrijwilligers op

te voeren, hebben de twaalf hedendaagse Japanse infanteriedivisies daarentegen slechts een gemiddelde sterkte van 8000 man! De toekomst zal moeten leren of Japan ooit nog eens een militaire machtsfactor van betekenis zal worden. Die vraag kan, althans voorlopig, zeker niet concreet worden beantwoord.

Literatuur

- E. Warrington Eastlake en Y. Yoshi-Aki — *Heroic Japan. A history of the war between China and Japan.* Sampson Low, Marston & Co, Londen (1897).
H. Frey — *Français et alliés au Pé-Tchi-Li. Campagne de Chine de 1900.* Hachette et Cie, Parijs (1904).
A. Kroese — *Neerlands zeemacht in oorlog.* The Netherlands Publ. Co Ltd., Londen (1944).
P. J. Bouman — *Revolutie der eenzamen.* Kon. van Gorcum & Comp., Assen (1953).
M. Okumiya en J. Horikoochi — *Zero! The story of the*

- Japanese Navy air force 1937-1945.* Cassell & Co Ltd., Londen (1957).
W. Lord — *De dag van Pearl Harbor.* Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1960).
M. Fuchida en M. Okumiya — *De slag bij Midway.* Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1965).
H. E. Salisbury — *Oorlog tussen Rusland en China.* Tijl, Zwolle (1969).
R. Storry — *Japan, de opkomst van een wereldmacht.* Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1971).

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

De geschiedenis nagespeeld

Trio-Trial, een simulatiespel

C. H. Gelok

luitenant-kolonel der infanterie b.d., oud-docent strategie KMA

Het is stellig een opmerkelijke gebeurtenis wanneer de muze Clio zich vertoont op de allesbehalve romantische exercitieterreinen van Mars. Te lang heeft zij, door de eeuwen heen, een duidelijke terughoudendheid gedemonstreerd.

De hier volgende verhandeling behelst een ooggetuigeverslag van een recent bezoek (anno 1981) van de muze aan een oorlogstoneel uit de Tweede Wereldoorlog. Het betreft hier Noorwegen en Denemarken waar zij, uitgerust met de onmisbare attributen rol en trompet, een van haar telgen – de militaire geschiedenis – docerend rondleidde om die verder te bekwamen in haar dienende taak. In concreto behandelt dit verslag de aan de KMA opgedane ervaringen in een simulatiespel met als (na te spelen) onderwerp de Duitse operatie *Weserübung*, april-juni 1940.

Dienende taak van de militaire geschiedenis

Als goed voorbeeld van een volledig takenpakket moge dienen het Army Historical Program van de krijgsmacht van de Verenigde Staten. Daarin worden de volgende doelstellingen opgesomd.

– Het verschaffen van empirische gegevens, waaruit inductieve en deductieve principes en gedragsregels kunnen worden geformuleerd.

– Het, bij gebrek aan mogelijkheden persoonlijke oorlogservaring op te doen, scheppen van een leerproces waardoor later tijdens gevechtsomstandigheden de juiste methoden en technieken onmiddellijk ter beschikking staan (zelfs intuïtief).

– Het, met de realistische weergave van de gebeurtenissen als middel, in de geest een brug slaan tussen theorie en praktijk, en de persoonlijke interesse aan te wakkeren.

– Het leggen van verband tussen de eisen van de tegenwoordige tijd en grote daden en successen uit het verleden, teneinde zo te komen tot een duurzaam samenstel van normen en idealen voor de strijdkrachten. [1]

Een belangrijke karakteristiek van deze opsomming van taken is dat de beoefening van de militaire geschiedenis binnen het militaire apparaat nooit ter wille van de wetenschap zelf geschiedt, doch zich steeds dient te richten op de productie van conclusies die rationeel en pragmatisch moeten worden gebruikt ten behoeve van opbouw, instandhouding en functioneren van de krijgsmacht. Dat deze relatie tussen militaire geschiedenis en krijgsmacht de beoefenaars en mogelijke afnemers van „de productie” niet altijd even helder voor ogen staat, mag bekend worden verondersteld. In dat verband stelt bijvoorbeeld Oberst i.G. Zimmer:

So ist es erlaubt, zu fragen, ob denn die Forschungsergebnisse (van het Militärgeschichtliches Forschungsamt der Bundeswehr, G.) in hinreichendem Masse für den Gebrauch in den Streitkräften nutzbar gemacht werden. [2]

Overdracht van productie (onderwijsvormen)

Het zoveel mogelijk realiseren van de bovengenoemde doelstellingen is een zaak van voortdurende zorg. Steeds weer moet worden uitgemakt welke didactische werkvormen het geschiktst zijn om te komen tot een succesvolle overdracht van kennis.

Gevoelens van onzekerheid over de doelmatigheid van bestaande, conventionele didactische werkvormen (bijvoorbeeld hoor- en werkcolleges) hebben de laatste decennia geleid tot de invoering op uitgebreide schaal van nieuwe methoden van kennisoverdracht, waarbij vooral

wordt gestreefd naar het scheppen van een grotere betrokkenheid van de student. In deze recente ontwikkeling zijn vooral de simulatiespelen zeer bekend geworden, ook in Nederland. De uitgebreide vakliteratuur legt veel nadruk op de zogenaamde affectieve doelstellingen, die met het spel kunnen worden bereikt. Het spel zou de bewustwording van en de belangstelling en motivatie voor bepaalde problemen en processen verhogen, het ontwikkelen en veranderen van attitudes bevorderen, het kritisch denken en handelen stimuleren. Het „leren door doen” (spelen) geeft het gevoel bezig te zijn met iets dat realistisch en relevant is. Als belangrijk element in het simulatiespel wordt ten slotte nog genoemd het, uit eigen ondervinding en ervaring, ontdekken hoe complexe systemen en processen nu eigenlijk verlopen en hoe communicatie, samenwerking en interpersoonlijke relaties daarin een rol vervullen. [3]

Het simulatiespel in het KMA-onderwijs

In het kader van bovengenoemde ontwikkeling zijn ook in Nederland verscheidene spelen ontworpen en uitgevoerd. Uiteenlopende gebieden leverden probleemstellingen; bijvoorbeeld de polemologie, de politieke wetenschap en het beheer (management). Werden aanvankelijk hoofdzakelijk onderwijsdoeleinden nagestreefd, later voegden zich daarbij ook wel onderzoeksdoelstellingen.

Aan de KMA werd de oriëntatie op het vrij onbekende terrein van het simulatiespel als didactische werkvorm, en de mogelijkheden tot toepassing daarvan in de verschillende delen van de opleiding, in 1979 toevertrouwd aan een *Werkgroep Simulatiespelen*. Na inventarisatie van het reeds bestaande, en op grond van verdere oriëntatie en studie kwam deze werkgroep tot een aantal aanbevelingen aan de Raad van Gouverneur en Assessoren.

In het algemeen werd voorondersteld dat bij verschillende takken van onderwijs invoering van speltechnieken de doelmatigheid van het onderwijs zou kunnen verhogen. Reeds opgedane ervaringen inzake het stimulerende effect van erbij betrokken te zijn, doende te zijn met operationele problematiek in het meer conventioneel gegeven onderricht, zouden dan een natuurlijk

vervolg vinden in voor de KMA te verwerven simulatiespelen. Tevens zou dan onderzoek naar de mogelijkheid tot eliminatie van enkele ongunstige omstandigheden in het onderwijs (weinig docenten, weinig tijd, grote klassen) in gang worden gezet.

Invoering van de nieuwe werkvorm werd aanbevolen bij takken van onderwijs die zich bezighouden met:

- het management: de opleiding in technische vakken en in bedrijfseconomie;
- de beproevingskunde;
- sociaal-psychologische processen;
- politieke en maatschappelijke processen;
- strategie, militaire geschiedenis en tactiek.

In een door de werkgroep gepubliceerd werkplan voor de cursusjaren 1980-1981 en 1981-1982 werden twee te houden simulatiespelen aangekondigd, respectievelijk gelegen op het terrein van de strategie/militaire geschiedenis en op dat van de internationale betrekkingen.

Problematiek in de spelkeuze

Schrijver dezes nam het eerste deel van het werkplan voor zijn rekening. Op korte termijn rezen in dit verband enkele vragen, en wel:

- welke operaties of delen ervan uit de op de KMA te onderwijzen militaire geschiedenis lenen zich voor naspelen?
- welke elementen uit een operatie kunnen het best in een simulatiespel worden ondergebracht (stafprocessen, besluitvorming, bevelvoering, manoeuvre)?
- welk opleidingsniveau dienen de spelers te bezitten om een operatie op strategisch niveau te kunnen naspelen?
- hoeveel collegetijd en eigen tijd kan worden uitgetrokken?

Om tot een verantwoorde keuze te komen werden enkele essentiële eisen gehanteerd:

- de operatie moet overzichtelijk zijn en zich afwickelen binnen een afzienbare periode om de continuïteit in het spel en de betrokkenheid van de spelers te waarborgen;
- van de operatie dient uitgebreide documentatie te bestaan;

– de strategische lessen van de operatie moeten nog steeds actueel zijn.

Aan de hand van die maatstaven viel, na een kort proces van opsommen en elimineren, de keuze op de operatie *Weserübung*. Deze operatie, in april-mei-juni 1980 uitgevoerd door de Duitse strijdkrachten tegen Denemarken en Noorwegen, is op wetenschappelijk verantwoorde wijze zeer minutieus beschreven door de Duitse historicus W. Hubatsch. [4]

Onderwerp en vormgeving van het spel

Een nadere studie van de operatie volgde. Daarbij diende te worden vastgesteld welke processen in de operatie – gelet op de beperkingen in een onderwijssituatie – zich het beste leenden tot naspelen. Als mogelijkheden werden als zodanig onderkend:

- onderzoek naar mogelijke wijzen van optreden;
- vaststellen van de voor die wijzen van optreden benodigde middelen;
- „onderhandelen” met staven van Heer, Luftwaffe en Kriegsmarine over de beschikbaarstelling van die middelen;
- opstellen van aanbevelingen (stafadviezen) voor de doelmatigste wijze van optreden;
- besluitvorming door opperbevelhebbers;
- concipiëren van bevelen, waarbij vooral de integratie van krijgsmachtdelen steeds het kernprobleem uitmaakt;
- samenwerking met Heer, Luftwaffe en Kriegsmarine in ruimer verband om de beveiliging van de operatie te garanderen;
- opdoen van ervaring in stafwerk en besluitvorming (houden van vergaderingen, voordragen van advies, onderhandelen met soms tegenwerkende staven, e.d.).

Omdat het gros van de geschikte elementen duidelijk betrekking heeft op de planfase van *Weserübung* en op het geïntegreerde optreden van de drie krijgsmachtdelen binnen en rond de operatie, kreeg het als proefneming te houden simulatiespel de naam „Stafspel Trio-Trial”. Drie vragen, betrekking hebbende op de bovengenoemde probleemgebieden, werden opgesteld.

De organisatie en voorbereidingen van het spel

Om het spelelement te garanderen werd ernaar gestreefd zoveel mogelijk in de historische realiteit figurerende bevelhebbers en staven hun rol te laten vervullen. Derhalve kwamen als te spelen rollen in eerste instantie in aanmerking:

- de plangroep (Arbeitsgruppe);
- en in een later stadium:
- de opperbevelhebber *Weserübung* en zijn staf (inlichtingen, operatiën, logistiek);
 - de staf van de Duitse Wehrmacht (Oberkommando der Wehrmacht, OKW);
 - de staf van de Duitse Landmacht (Oberkommando des Heeres, OKH);
 - de staf van de Duitse Marine (Oberkommando der Kriegsmarine, OKM);
 - de staf van de Duitse Luchtmacht (Oberkommando der Luftwaffe, OKL).

Als voorbereiding tot het met inzicht kunnen functioneren van de spelers werden enkele colleges over de organisatie en werkwijze van de Duitse Wehrmacht gegeven. [5] Daarbij werd het onderwerp van het spel nog niet prijsgegeven; dat geschiedde eerst bij het begin van het stafspel; toen kregen de spelers tevens opdracht zich te onthouden van het zoeken van oplossingen in de bestaande vakliteratuur.

Het aantal spelers maakte het nodig verder twee staven OKW en vier plangroepen in het leven te roepen, uiteraard nuttig voor het competitie-element. De taken voor de te vormen spelleiding (sturen, controleren, observeren en eventueel onderzoek) leidden tot een bezetting met drie docenten: een voor strategie en militaire geschiedenis, een voor tactiek en stafdienst en een voor militaire psychologie.

De verdere organisatie geschiedde met als maatstaf de volgende overwegingen:

- de overzichtelijkheid en de bestuurbaarheid van het spel zullen waarschijnlijk sterk verminderen indien de gekozen oplossingen ver uiteenlopen en bij vervolg van het spel worden aangehouden; om dat te voorkomen zal als uitgangspunt voor elke nieuwe opdracht de oplossing worden gebruikt die in werkelijkheid werd gebezigd;

Der Chef
des Oberkommandos der Wehrmacht
Nr. 22045/40 g.K.Chefs. WFA/Abt. L

Berlin, den 27. 1. 40

5 Ausfertigungen
2. Ausfertigung.

Geheime Kommandosache

Ob.d.M.

op. 98.40

Eing. 29. 1. 40

Anlagen: —

Chefsache

Nur durch Offizier

Betr.: Studie „N“.

Bez.: 22039/40 g.K.Chefs. WFA/Abt. L(I) v. 23. 1. 40

Ob.d.M. hat Vortrag IaJ. 29. 1.

Der Führer und der Oberste Befehlshaber der Wehrmacht wünscht, daß die Studie „N“ unter seinem persönlichen und unmittelbaren Einfluß und im engsten Zusammenhang mit der Gesamtkriegsführung weiter bearbeitet wird. Aus diesen Gründen hat der Führer mich beauftragt, die Leitung der weiteren Vorarbeiten zu übernehmen.

Hierzu wird im OKW ein Arbeitsstab gebildet, der gleichzeitig den Kern des künftigen Operationsstabes darstellt.

Die Oberkommandos der Wehrmachtteile bitte ich, je einen als Ia geeigneten Offizier für diesen Stab zu benennen, der möglichst auch in Organisations- und Nachschubfragen geschult ist. Amt Ausl./Abw. stellt den Ic, WFA den Transportbearbeiter, 1 Offz. für Nachrichtenverbindungen und 1 Offz. für allgemeine Fragen der Landesverwaltung.

Zeitpunkt des Zusammentritts wird noch mitgeteilt. Die gesamte weitere Bearbeitung erfolgt unter dem Stichwort „Weserübung“.

gez. Keitel.

Verteiler:

Ob.d.H. 1. Ausfert.
Ob.d.M. 2. „

Afb. 1

— wijziging in de bezetting van rollen zal uiterst beperkt moeten blijven want het zich moeten inleven in een rol dwingt tot continuïteit in de rolbezetting;

— regels voor de uitvoering van diverse activiteiten en de bereikbaarheid van functionarissen en staven dienen te worden getroffen;

— er moeten regels van huishoudelijke aard worden opgesteld betreffende de bereikbaarheid van functionarissen, de berichtenwisseling, de plaats van vergadering, e.d.

De inhoud van Trio-Trial

De drie in het stafspel uit te voeren opdrachten werden elk op een vaste tijd in drie achtereenvolgende weken uitgereikt. De officiële bevelen voor Weserübung maakten daarbij de kern van de opdracht uit.

Als uitgangspunt voor de eerste opdracht diende

het bevel waarmee de Chef OKW de staven van de drie krijgsmacht delen opdroeg de studie „N“ (d.i. Noorwegen, G.) te beginnen en daartoe officieren te leveren voor de planningstaf (afb. 1). Aan de deelnemers aan Trio-Trial werd bij de uitreiking van dat bevel tevens de volgende opdracht verstrekt:

Stel de aanbevelingen van uw opperbevel op betreffende (o.a.):

- a. karakter van in Noorwegen te verrichten operatiën, manoeuvre;
- b. mars naar het operatiegebied, beveiliging;
- c. geschatte benodigde sterkten, groepering;
- d. vijandelijke mogelijkheden;
- e. uitvoerbaarheid operatie;
- f. minimaal nodig geachte voorbereidingstijd.

Als basis voor de tweede opdracht diende vervolgens het bevel van Chef OKW waarbij werd bepaald dat de operationele staf voor Weser-

Oberkommando der Wehrmacht
OKW/WFA/Abt. L Nr. 22058/40 g. Kdos. Chefs.
Chef Sache
Nur durch Offizier

Berlin, den 21. 2. 40

GEHEIME KOMMANDOSACHE
7 Ausfertigungen
3. Ausfertigung

Betr. „Weserübung“

Bez. Chef OKW Nr. 22045/40 g. K. Chefs. WFA/Abt. L v. 27. 1. 40

Der Führer und Oberste Befehlshaber der Wehrmacht hat am 21. 2. 40 befohlen, daß der künftige Operationsstab für „Weserübung“ sofort gebildet wird.

Hierzu soll ein Korpsstab des Heeres, ergänzt durch den bisherigen Arbeitsstab, die Vorbereitungen für „Weserübung“ beschleunigt vorwärts treiben. Der Operationsstab arbeitet nach den Anweisungen des Führers und wird dem Chef OKW unterstellt.

Der Führer bittet, daß ihm für diesen Zweck das Gen.Kdo. XXI, kdr. General Gen.d.Inf. von Falkenhorst zur Verfügung gestellt wird.

Es wird gebeten Anordnungen zu treffen, daß so bald als möglich zur Verfügung stehen:

- a) Ein engerer Arbeitsstab des Gen.Kdo. XXI, nach Bestimmungen des kdr. Generals, in Berlin.
- b) Das übrige Gen.Kdo. mit Korpsnachr. Abt. an einem im Benehmen mit General v. Falkenhorst noch zu bestimmenden Ort.

Um Mitteilung der getroffenen Anordnungen wird gebeten.

Der Chef des Oberkommandos der
Wehrmacht
gez. Keitel

Für die Richtigkeit:
v. Trotha
Hauptmann

Verteiler

Afb. 2

übung werd gevormd. Ook dat stuk (afb. 2) werd uitgereikt. Gelijktijdig daarmee ontvingen de deelnemers het uittreksel uit de richtlijn van het OKW op grond waarvan de krijgsmachtdelen hun voorbereidingen moesten gaan treffen (Weisung an Oberbefehlshaber Weserübung, Oberkommando der Wehrmacht, WFA/Abt. L III 7/40, 26.2.1940). Aan de hand van die stukken werd aan Gruppe XXI (de inmiddels gevormde planningstaf) opgedragen:

Stel in nauw overleg met OKH, OKL en OKM (adviezen!) het operatieplan op en draag dat voor op de volgende OKW-vergadering (overwegingen, gevolgd door plan).

De opdracht aan de als OKH, OKM en OKL optredende spelers luidde:

Stellen ieder voor zich een advies op m.b.t. in hun ressort te verrichten voorbereidingen m.b.t. Weserübung en eventueel uit te voeren (steunende) operatiën.

Voor de derde opdracht werd uitgegeven de *Weisung Weserübung* van der Führer und Oberste Befehlshaber der Wehrmacht, WFA/Abt L Nr. 22070/40 g.Kdos. Chefs, Berlin, 1.3.1940 houdende algemene richtlijnen aan OKH, OKM, OKL en Gruppe XXI voor de operatie. Aan de hand van deze Weisung kregen de spelers de volgende opdracht:

a. Gruppe XXI stelt operatiebevel op, waartoe in volgende stafvergadering:

(1) Stafafdelingen advies voordragen;

(2) Chef Staf het opgestelde operatiebevel uitgeeft.

b. De vertegenwoordigende officieren van OKW, OKH en OKM hierbij aanwezig, zullen worden uitgenodigd hun zienswijze voor te dragen.

De uitgifte van de opdrachten, met de nodige toelichting, geschiedde in de ter beschikking staande wekelijkse twee college-uren. Gedurende deze college-uren (in de tweede, derde en

vierde week) werden de oplossingen, adviezen, e.d., voorgedragen en door de leidersstaf gecommentarieerd.

De geformeerde groepen hielden gemiddeld twee stafvergaderingen per week; *tijd* en *plaats* dienden te voren aan de leidersstaf te worden opgegeven, teneinde controle, steun en adviezen tijdens het werkproces mogelijk te maken.

De evaluatie van het stafspel

Om tot een afgeronde beoordeling van resultaten te komen, zullen respectievelijk de vorm (dus het spel op zichzelf) en de inhoud nader worden bezien. Tevens zullen de bevindingen der spelers – verzameld door een gehouden enquête – kort worden samengevat. De volgende belangrijke vragen dienen daarbij zeker aan de orde te komen.

- Wat leerde hun deelneming de cadetten (strategische lessen bijvoorbeeld)?
- Werd een brug geslagen van theorie naar praktijk?
- Verschafte het spel- en simulatie-element de verwachte betrokkenheid?
- Was de rolvervulling functioneel voor verdere studie en loopbaan?
- Was de validiteit van de simulatie zo dat het verleden opnieuw tot leven kwam?

De vorm

De gestelde problemen in hun historische chronologie markeerden een fasering die zich over een periode van vier weken uitstreckte. Met betrekking tot de tijdsduur kan worden opgemerkt dat zich in de laatste week indicaties voordeden van afnemende betrokkenheid. Zoals reeds eerder opgemerkt, bestond het streven continuïteit in de rolbezetting te realiseren. Het was echter niet goed mogelijk met zekerheid te voorspellen of de vijf verschillende rollen, verdeeld over negen personen of groepen, tot het einde toe (dus over de periode van ruim drie weken) voldoende „speelinhoud” zouden blijven opleveren. Met name voor de functies van OKH, OKL en OKM bleek dat niet het geval. Dat beeld werd verder ook wel in de hand gewerkt door een duidelijk te kort schieten van voorstel-

lingsvermogen over en inzicht in het functioneren van deze grote staven. Dat te kort schieten werd deels door eigen studie, deels door wijziging in de rollen gecompenseerd. Zonder meer kon echter worden vastgesteld dat in de voorbereidingsperiode van de oefening zeer veel zorg dient te worden besteed aan de plaats en functie van deze staven in hun relatie tot OKW en Gruppe XXI.

Het regelende (coördinerende) element in het functioneren van OKW in het spel in de relatie tot OKH, OKL, OKM en de Arbeitsgruppen is uitstekend tot zijn recht gekomen. Hetzelfde kan mutatis mutandis worden opgemerkt over het werken in de Arbeitsgruppe zelf. De Kommandeur of zijn officier-operatiën deelden het werk in, stelden vergaderingen vast, namen beslissingen en verstrekten opdrachten. Tegen deze activiteiten tekende zich de moeilijkheidsgraad van de functies OKH, OKL en OKM duidelijk af: het werk van deze functionarissen in het spel bestond voor het grootste deel uit – passief – beschikbaar zijn en desgevraagd adviezen verstrekken.

In het zich tijdens het spel vormende patroon van commandanten en ondercommandanten, zelfstandige (adviserende) krijgsmachtdelen en samenwerkingsverbanden hebben zich allerlei spanningen en fricties ontwikkeld die zich in de praktijk óók zullen voordoen, zoals: zekere functionarissen zijn niet onmiddellijk te bereiken en geven geen gehoor; gewenste adviezen blijken niet stante pede te kunnen worden verstrekt, het duurt veel langer dan verwacht; beslissingen worden genomen en herroepen, nogal wat werk wordt „voor niets” gedaan; er ontstaat groot gebrek aan tijd, men moet onder hoge spanning werken. In zulke omstandigheden is het denkbaar dat de spelleiding wijzigingen in de rolbezetting en in het uiterste geval zelfs onthefving van het commando zal moeten aanbren- gen.

Al deze aspecten, die natuurlijk door de spelers in de spanning van het spel soms als negatief worden ervaren, dragen in feite belangrijk bij aan het beeld van het werk op een hoge staf. Dat vormt als zodanig een goede voorbereiding, zowel mentaal als praktisch, voor het ambt van officier.

De inhoud

„Studie N” (Arbeitsgruppe)

Alle problemen in deze initiële fase waren terug te voeren op:

- de Arbeitsgruppe („plangroep”) was zojuist gevormd, bestond uit officieren van verschillende krijgsmachtdelen; men kende elkaar niet;
- de Arbeitsgruppe deed haar werk op zeer hoog niveau (OKW; in werkelijkheid was zij ondergebracht in het stafgebouw van OKW in Berlijn);
- slechts een globale doelstelling was bekendgesteld, er bestond nogal wat twijfel aan de kansen op succes.

Het onderzoeken van de mogelijkheden een operatie tegen Noorwegen (en Denemarken?) op touw te zetten concentreerde zich duidelijk op de kernvraag *Welke vorm en gestalte moet deze operatie aannemen?* Met andere woorden: hoeveel eenheden, transportmiddelen en materiaal zijn er nodig voor de operatie in verschillende mogelijke wijzen van optreden? Kunnen deze eenheden, enz., wel ter beschikking worden gesteld en voor hoe lang? Het is zonder meer duidelijk dat in dit stadium *grote onzekerheid* de boventoon voerde. Mag het normale stafwerk, ook bij een hogere militaire eenheid, meestal uitgaan van een gegeven – want in de organisatie aanwezige – hoeveelheid middelen, in het kader van „Studie N” was dat níét het geval. In dat hele proces van vormgeving moest de speler dan ten slotte ook nog proberen zijn zaak zodanig te bepleiten dat de nodig geachte middelen van de sceptisch-gestemde krijgsmachtdelen Heer en Luftwaffe konden worden verkregen.

De buitengewone invloed van de factoren „weer”, „geografisch milieu” en „mogelijkheden van de vijand” (i.c. de Britse marine) [7], verhoogde de complexiteit van de strategische problematiek ten zeerste. In het spel kwamen al deze facetten op indringende wijze naar voren; dat deed de validiteit van de simulatie toenemen.

De eigenlijke planfase (Gruppe XXI)

Toen op 26 februari 1940, na door de Arbeits-

gruppe uitgebracht stafadvies, door OKW de eigenlijke planfase in gang werd gezet en een aantal eenheden werd toegewezen, bleek de *onzekerheid* nog allerm minst geweken. In zulk een *Götterdämmerung* moet een *System der Aushülfen*, zoals von Moltke dat noemde, de stafofficier en de bevelhebber leiden. [8]

De spelers bezaten dat systeem reeds in aanleg, door de ontvangen colleges in stafdienst, tactische weer- en terreinstudie, beveltechniek, enz. En zo zij er geen bezaten, diende er nu een te worden ontworpen (er zijn x varianten denkbaar). Dat systeem helpt de moeilijke vragen over de inzet van de (altijd!) te schaarse middelen oplossen: hoe sterk, hoe verspreid, waar, in welke richting? Zonder enig systeem is het oplossen van deze problematiek met de vele onbekenden niet mogelijk.

Grondbeginselen „concentratie” en „économie des forces”

Heel duidelijk kwam aan het licht dat in de rollen van OKH, OKL en OKM deze beginselen elkaars wederstrevers zijn. Hoezeer deze spelers ook overtuigd waren van het belang van een grote concentratie in het operatietoneel (om de verrassing volkomen uit te buiten), andere taken (voornamelijk „Fall Gelb”) dwongen hen tot het toepassen van *économie des forces*. Dat werd door hen vertaald in zuinigheid, minder geïnteresseerd zijn en soms zelfs in onwelwillendheid. (Deze rollen bleken het moeilijkst te spelen.)

Grondbeginselen „concentratie” en „beveiliging”

Voor al op het operationele, tactische niveau baarde het zoeken naar juiste toepassing veel zorgen. Noodzaakte de Britse macht ter zee tot zoveel mogelijke gespreide opmars (in ruimte en tijd), anderzijds was het vooral de wens van de commandanten van de landingseenheden een zo sterk mogelijke concentratie te bereiken. In een continu proces van geven en nemen dienden landmacht en marine tot elkaar te komen waarbij ook de Luftwaffe voortdurend in het spel werd betrokken.

Het operatieplan

Er ontstonden vooral veel vraagpunten over hoe

uitgebreid of hoe beknopt het plan diende te zijn. Ervan afgezien dat legio standaardvormen zijn te bedenken, of misschien zelfs bestaan, om ons hierin te helpen, kwamen de spelers tot de nuttige conclusie dat het verstandig is als maatstaf de volgende vraag te nemen: „Wat dienen ondercommandanten nu precies aan opdrachten (en inzicht) te hebben om het plan (bevel) met goed gevolg in de geest van de strategische conceptie uit te voeren?”.

Bij het vinden van een antwoord op deze vraag plaatsden de spelers zich – terecht – in de schoenen van de ondercommandanten, door zich in te denken met welke problemen die tijdens de operatie zullen hebben te kampen, bijvoorbeeld:

- hoe zit het met de vuursteun?
- gaan de schepen nu al weg?
- met welke eenheden moet ik straks contact zoeken?
- wie is de commandant in het gebied?
- wat doe ik met krijgsgevangenen?
- wat draag ik op aan het gemeentebestuur, hoever gaan mijn bevoegdheden?
- mogen Noorse eenheden de grens blijven bewaken, blijven zij bewapend?

De grootste zorg daarbij is, te verzekeren dat in deze trificische operatie de bevelsverhoudingen steeds helder en duidelijk zijn.

Bevindingen der spelers

Uit het onmiddellijk na beëindiging van het

stafspel door de spelers ingeleverde enquêteformulier bleek dat de volgende bevindingen als de belangrijkste werden ervaren.

- Aan het spel bestede tijd in totaal ca. 30 uren.
- Een levendige betrokkenheid, veel eigen inbreng, grote zelfstandigheid.
- Frustraties over de onzekerheid over opdrachten, beschikbare middelen, optredende ingrijpende veranderingen.
- Het onderkennen van de noodzaak tot samenwerken volgens een bepaalde systematiek.

Bevindingen van de leidersstaf

- Doelstellingen in het affectieve vlak als bewustwording van problemen en opdoen van ervaring kunnen spelenderwijs worden bereikt.
- Patronen van bevelvoering en samenwerkingsvormen komen op reële wijze tot leven en functie; de attitude van de spelers ontwikkelt zich dienovereenkomstig.
- Doelmatigheid in het leren door doen (spelen) moet worden gewaarborgd door goed sturen (spelregels, speldiscipline).
- Het simulatiespel kan in het onderricht in strategie en militaire geschiedenis een nuttige rol vervullen, ten koste van slechts weinig middelen (personeel en materieel).

Literatuur

1. U. von Gersdorff – *Geschichte und Militärgeschichte*. Bernard und Graefe, Frankfurt/Main (1974)126-127.
2. G. Zimmer – *Geschichte und Militärgeschichte, ihr Nutzen für die Streitkräfte*. *Inform. Truppe* (1979)(1).
3. J. Lipschits – *Simulaties in de internationale politiek*. Van Loghum Slaterus, Deventer (1971).
4. W. Hubatsch – *Weserübung. Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940*. Musterschmidtverlag, Göttingen (1960).
5. H. von Wedel – *Das Grossdeutsche Heer*. Berlijn (1939).
6. B. Müller-Hildebrand – *Das Heer 1933-1945*, dl 2. Mittler, Frankfurt/Main (1956).
7. E. Klink – The organization of the German military High Command in World War II. *Rev. Int. histoire militaire* (1980)(47).
8. W. Hubatsch – *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939-1949*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München (1965).
9. O. U. Munthe-Kaas – The campaign in Norway in 1940 and the Norwegian and British war direction machineries. *Rev. int. histoire militaire* (1980)(47).
10. W. Hahlweg – *Klassiker der Kriegskunst*. Wehr u. Wissen, Darmstadt (1966)318.

De eed in historisch perspectief

G. A. Geerts

luitenant-kolonel der infanterie

Niet de eed is de waarborg van de man, maar de man de waarborg van de eed.
AESCHYLUS

Binnen afzienbare tijd zal naar verwachting het Algemeen Militair Ambtenarenreglement, afgekort AMAR, in werking treden. In dit reglement zijn o.a. nieuwe bepalingen opgenomen met betrekking tot de eed of belofte. Momenteel is het afleggen van de eed alleen verplicht voor officieren; na de inwerkingtreding van het AMAR zullen bijvoorbeeld ook a.s. beroepsonderofficieren, zo spoedig mogelijk na het voltooien van de opleiding, de eed of belofte afleggen.

Aangezien de tekst van het AMAR nog niet is vrijgegeven, wil ik volstaan met het noemen van die ene categorie. Straks zal blijken tot welke categorieën personeel het afleggen van de eed zich nog meer zal uitstreken.

De eed heeft in de loop van onze militaire historie steeds een belangrijke plaats ingenomen. Daarom meen ik, dat het goed is de hoofdpunten uit de geschiedenis van de eed nog eens in uw herinnering terug te roepen.

Wanneer ik in deze bijdrage spreek over de eed bedoel ik daarmee tevens de belofte.

De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588 - 1795)

De oorsprong van de militaire eed gaat terug naar de beginjaren van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Op 26 juli 1581 werd, tijdens een plechtige zitting van de Staten-Generaal (vertegenwoordigd door de zeven provinciën en Brabant, Vlaanderen en Mechelen), Philips II afgezworen als koning. Het plakkaat, de Acte van Verlatinghe, gaf als reden onder andere aan dat een volk het recht had een vorst te verlaten die zijn volk reeds meer dan 20 jaar had verlaten: „Ubi rex in populum tyrannus, populo jure divino et humano divortium”, ofte wel

„waar de koning een tiran is tegenover zijn volk wordt hij door goddelijk en menselijk recht van het volk gescheiden”.¹

Allen die aan de Spaanse koning een eed van trouw hadden gezworen, werden daarvan ontslagen verklaard. Een nieuwe eed werd voorgesteld voor alle regeringspersonen en onderdanen. Zij moesten voortaan trouw zweren aan de „Geünieerde Nederlanden”.

Na een tweejarig bewind van de hertog van Anjou en de moord op de Prins van Oranje op 10 juli 1584 werd het hoogste gezag aanvankelijk in handen gelegd van de Graaf van Leicester. Op 10 augustus 1585 werd hij benoemd tot kapitein-generaal, doch nauwelijks twee jaar later verliet hij ons land voorgoed.

De Staten-Generaal besloten daarop zelf het bewind in handen te nemen: de Republiek der Verenigde Nederlanden was geboren. Teneinde de strijd aan te binden met de Hertog van Parma werden, in opdracht van de Staten-Generaal, in allerijl troepen aangeworven in het buitenland.

Het Staatse Leger bestond aanvankelijk uit allerlei afdelingen zonder duidelijk onderling verband. Deze afdelingen stonden doorgaans onder bevel van verschillende, van elkaar onafhankelijke bevelhebbers. De betaling geschiedde door betaalsheren, bestaande uit de Provinciale Staten en stedelijke magistraten. De stadhouders waren tevens kapitein-generaal van de op hun provincie gerepartieerde eenheden. Bij het repartiestelsel kreeg elke provincie een deel van het krijgsvolk in betaling toegewezen; een situatie, die tot 1795 heeft bestaan.

Hoewel het opperbestuur over het leger in han-

¹ G. Verwey – *Geschiedenis van Nederland*. Elsevier, Amsterdam (1971)354, 355; L. E. van Holk – *Spiegel Hist.* 16(1981)(12)671-675.

den lag van de Generaliteit, hadden de provincies bevoegdheden over bepaalde aangelegenheden van het Staatse Leger, bijvoorbeeld de benoeming van een aantal categorieën officieren. Voorts bemoeiden met name de Staten-Generaal, de Raad van State en de kapitein-generaal (deze laatste voor zover aanwezig) zich met het leger. Later gingen particulieren, sollicitateurs of sollicitateur-militair genoemd, het geld voorschieten aan de kapiteins en ritmeesters die de eenheden onder bevel hadden en die voor de uitbetaling van de soldijen moesten zorgen. Dat systeem leidde spoedig tot wantoestanden.

Een resolutie van de Staten-Generaal in maart 1676 bepaalde onder andere dat het aantal sollicitateurs voor Holland werd beperkt tot 36. De sollicitateurs moesten voortaan worden benoemd en aangesteld door de Staten van Holland en Westfriesland, een waarborgsom storten van 5000 gulden en onder ede verklaren:

*... geen hooger, maar wel minder intrest van haar verschot te sullen trekken dan sestien stuyvers van honderd guldens ter maand van twee en veertigh daagen.*²

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd het recht van benoemingen — d.w.z. het vergeven van militaire ambten en bedieningen, al dan niet gevolgd door het verlenen van commissiën — als volgt uitgeoefend.³

— *Door de Staten-Generaal* de benoeming tot generaal der cavalerie, veldmaarschalk, luitenant-generaal der cavalerie, commissaris-generaal der cavalerie, meester-generaal der artillerie, gouverneur van 's-Hertogenbosch, Maastricht, Bergen-op-Zoom, commandeur van Emden en Leeroord, enkele benoemingen tot kolonel en die tot ritmeester en kapitein. Zij verleenden ook de commissiën voor deze benoemingen.

— *Door de Raad van State* (op naam van de Staten-Generaal) de gouverneurs, op acte van Zijne Hoogheid als kapitein-generaal. Idem de kolonels, luitenant-kolonels, sergeant-majors, kwar-

² *Reglement voor de Solliciteurs tot de Betaalinge van Militie op de Repartitie van de Provincie van Holland. Recueil van militaire Ordonnantiën*, dl 1, nr 15.

³ Archief Staten-Generaal, *Lias lopende 1651 d.d. 30 maart*. F. G. J. Ten Raa en F. de Bas — *Het Staatse Leger*. KMA, Breda (1921)(IV)178, 179.

tiermeesters en provoosten van de regimenten, ritmeesters en kapiteins, met uitzondering van die ter repartitie kwamen van Friesland en Groningen, welke gewesten een eigen benoemingsrecht hadden. Voorts de president van de krijgsraad, de sergeant-majoor-generaal, de kwartiermeester-generaal van het leger en van de cavalerie, de provoost-generaal, wachtmeesters of majors, commiezen van magazijnen, auditeurs-militair, provoosten-geweldige enz. Van de hiervoor genoemde wachtmeesters af kon ook de kapitein-generaal acte verlenen, mits aan de betrekking geen traktement was verbonden en derhalve geen commissie nodig was. De benoeming tot luitenant, kornet en vaandrig geschiedde doorgaans door de betaalsheren; door de kapitein-generaal als er geen traktement aan was verbonden. De overige „officieren” (sergeanten, korporaals, tamboers, trompetters, chirurgijns, schrijvers en provoosten) ontvingen bij hun aanstelling geen commissie.

Op 7 februari 1637 vaardigden de Staten-Generaal een plakkaat uit: „Verbod betreffende het verkoopen van militaire ambten”. Daartoe moesten de officieren de „eet tegen de resignatie ende vercooppinge van militaire chargen” afleggen, voorafgaande aan de „eet van getrouwicheyt”. De maatregel leverde niet het gewenste effect op, aangezien de Staten-Generaal zelf vaak vrijstelling verleenden van het afleggen van de „eet tegen de resignatie”. Bovendien bepaalden de Staten van Friesland dat hun officieren die eed niet zouden afleggen.

Bij het aanvaarden van een ambt moest men verklaren dat men het ambt op eerlijke wijze had verkregen. Daarenboven verklaarden kolonels en kapiteins onder ede dat zij de juiste soldij zouden betalen, de compagnieën op sterkte zouden houden en eventuele tekorten maandelijks zouden aangeven op de monsterrollen.

De „eet van getrouwicheyt” moest worden afgelegd door eenieder die in dienst trad van de Staten-Generaal, dus ongeacht rang of stand. Vreemde troepen, die in dienst traden van de Republiek, werden in de tevoren aangewezen grensplaats ontvangen door een gemachtigde van de Raad van State en terstond „in den eed genomen”.

De officierseed zelf moest men afleggen in Den

Haag, eventueel bij volmacht, doch in elk geval binnen een jaar, aangezien anders de commissie verviel. Indien men een bepaalde functie ging vervullen, moest men de functionele eed afleggen. Deze had dus een beperkte geldigheidsduur.

Na de inneming van Maastricht in 1632 legde de eerste Staatse gouverneur, de Hertog van Bouillon, de eed af aan de Staten-Generaal en aan de Prins-bisschop van Luik; de stad Maastricht vormde namelijk twee heerlijkheden, onder de Hertog van Brabant en de bisschop van Luik.

In de praktijk was de eedsaflegging nogal eens een allegaartje, hetgeen moge blijken uit de volgende voorbeelden.

– Kapiteins, ja zelfs kolonels waren vaak nog kinderen. De elfjarige Graaf Philips Theodoor van Waldeck kreeg in 1625 een compagnie. Hij behoeftte de eed niet af te leggen vóór 1632 en deed het pas in 1637.

– Nadat generaal Graaf Van Solms bij Neerwinden was gesneuveld, volgde zijn tienjarige zoon Graaf Hendrik Trajectinus hem in 1636 zonder eedsaflegging op als regimentscommandant van een regiment Duitsers in dienst van de Republiek.

– In mei 1634 legde Adriaan Balthasar Graaf van Flodorf tegelijkertijd de eed af als kolonel, ritmeester en kapitein.⁴

Deze situatie lijkt abnormaal. De Staten sloten echter het verdrag (capitulatie) om troepen te werven, enz., met een bepaalde kolonel. Die kolonel hield voor zichzelf een compagnie („compagnie colonnelle”) en liet die, tegen betaling, commanderen door een kapitein-luitenant. Het regiment werd doorgaans gecommandeerd door de sergeant-majoor, in die tijd een officiersrang.⁵ Ten slotte kan nog worden opgemerkt dat de eedsformulieren waren gesteld in het Nederlands, Duits, Engels en Frans.

⁴ F. G. J. Ten Raa en F. de Bas (³), blz. 223, 224, 256. Andere resolutiën op dit gebied zijn die van 22 mei 1624, 17 maart 1628, 22 oktober 1638 en 20 juli 1646.

⁵ Na de gelijkstelling van de infanterie met de cavalerie in 1671 werd de hiërarchie als volgt bepaald: 1 de generaal – 2 de veldmaarschalken – 3 generaals van de infanterie en de cavalerie – 4 luitenant-generaals van de infanterie en de cavalerie – 5 wachtmeester-generaal (ook wel sergeant-majoor-generaal genoemd) – 6 kolonels – 7 luitenant-kolonels – 8 sergeants-majoor – 9 kapiteins/ritmeesters – 10 luitnants – 11 vaandrigs/kornetten.

De inval van de Pruisen in 1787

Nadat tijdens een oproer, in september 1785, buiten Prins Willem V om opdrachten waren verstrekt aan het Haagse garnizoen – naar later bleek door de Staten van Holland – was voor Willem V de maat vol en hij vestigde zich met zijn gezin te Nijmegen.

In de voorgaande jaren was de rol van het leger sterk afgenomen en hadden patriottische vrijkorpsen, met name in Holland en Utrecht, de macht in handen genomen. De Engelse gezant in ons land kreeg zelfs opdracht prinsgezinde troepen te werven. Frankrijk daarentegen steunde openlijk het verzet in de steden.

Nadat Wilhelmina van Pruisen, de echtgenote van Willem V, door vrijkorpsen de weg naar Den Haag was versperd bij Goejanverwellesluis namen de zaken snel een dramatische wending. De Koning van Pruisen wilde de belediging, zijn zuster aangedaan, wreken en zond een expeditiekorps naar Holland. De Prins werd in zijn rechten hersteld; de democratisch-patriotten, waaronder veel officieren van het Staatse leger, vroegen ontslag, werden ontslagen of geschorst en in enkele gevallen zelfs verbannen uit de Republiek. Deze officieren zouden zich verzamelen in Frankrijk en later met de Franse legers mee oprukken tegen de Republiek der Verenigde Nederlanden. Enkele namen: Chassé, Abbeema, Van Boecop, De Collaert, Cort Heyligers, Van Hasselt, Pyman, Van Zuylen van Nyevelt en Daendels. Laatstgenoemde werd op 25 april 1788 door het Hof van Gelderland veroordeeld tot eeuwigdurende verbanning, „op poene van den dood”. De scheiding in het officierscorps was compleet.

Alle officieren en ambtenaren moesten opnieuw de eed afleggen, deze keer op hun opper-regent, de Prins.

De Bataafse Republiek (1795 - 1806)

Nadat de Franse Armée du Nord in januari 1795 was opgerukt tot Culemborg reisden afgevaardigden van de Staten van Utrecht de oprukkende Fransen tegemoet in de hoop een gunstige wapenstilstand of capitulatieovereenkomst te kunnen sluiten. Tevergeefs. Op 18 januari volgden afgevaardigden van de Staten van Holland

met hetzelfde doel, doch ook zij keerden onverrichterzake terug. Eerst op 16 mei 1795 werd het Alliantietractaat getekend.

Op dat moment was een deel van het leger krijgsgevangen, op vrije voeten of uitgeweken naar Osnabrück, alwaar medio juli uit een aantal gezagsgetrouwe militairen een legertje werd gevormd onder bevel van Prins Willem George Frederik. Deze gebeurtenis staat bekend als het Rassemblement van Osnabrück.

De Prins had zich naar Duitsland begeven. . .

*. . . teneinde aldaar alles in het werk te stellen om de officieren, onderofficieren en gemeenen, dewelke uit aankleven van Hoogstdeselve — dit is de Erfstadhouder — en aan het wettig bestuur en ingevolge eed en plicht den dienst der onwettigen Staaten-Generaal zullen verlaaten hebben, te vergaderen.*⁶

De weerklink was gering, niettegenstaande de historicus De Bas schrijft: „het getal Hollanders in Hannover steeg met de dag” en „Prins Frederik vond Osnabrück opgepropt vol Hollandsche officieren en soldaten; gehele bataljons en regimenten waren reeds verzameld”.⁷

Op 30 augustus 1795 meldde de Prins uit Bassum, dat de totale sterkte 1421 man bedroeg, behorende tot diverse eenheden, alsmede een aantal niet ingedeelden. Later zou het Rassemblement worden verboden en daarna uiteenvallen.

In Den Haag werd intussen een decreet uitgevaardigd, waarbij de municipaliteiten opdracht kregen van alle ontslagen officieren en minderen onder ede te vorderen, dat zij de wapenen niet zouden opnemen tegen de Bataafse Republiek. Bij eedsweigering volgde inhechtenisneming. Een deel week, zoals gezegd, uit; anderen vroegen ontslag, doch velen legden de gevraagde eed af.

Het leger was overigens, kort na de nederlaag, overgelaten aan de haat en verachting van de bevolking. De situatie werd op een bepaald moment zo kritiek dat de generaals Pichegru (op 26 januari in Den Haag) en Bonnard (op 28 februari te Rotterdam) het Hollandse leger in bescherming moesten nemen tegen hun eigen landgenooten.

⁶ F. de Bas — *Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd*, dl 1. Roelants, Schiedam (1887)521 e.v.

⁷ Zie ⁶, blz. 527, 528, bijlage XIX.

ten. Zij moesten zelfs met strenge straffen dreigen.

Korte tijd later wendden de Staten-Generaal zich tot de vroegere militairen in fraaie bewoordingen als: „Gijlieden zijt als al uwe medeburgers gelijk en vrij”, en: „Gij zijt nu ontslagen van den eed, welken gij aan den gewezen kapitein-generaal gedaan hebt”.

Op 1 maart 1795 kwamen de 124 representanten van het volk voor het eerst bijeen in Den Haag en legden een verklaring van trouw af „aan de oppermacht des gehelen volks”. Het toppunt van staatkundig geluk was bereikt:

*Duizenden monden, die nog geen jaar geleden bij elke gelegenheid hadden ingestemd met „Oranje boven”, begroetten thans de Nationale Vergadering met den oorverdoovenden kreet van „Vivat de Republiek”. Wuivende hoeden en handen, de op sabels en geweren omhooggestoken steken der schutters en rustbewaarders deden denken aan een golvende zee.*⁸

Een in het begin van 1796 uitgezonden eskader, onder bevel van vice-admiraal Braak, dat was belast met de taak de Kaapkolonie op de Britten te heroveren en vervolgens door te zeilen naar Curaçao en Suriname om het bestuur aldaar te beëdigden voor de Bataafse Republiek, gaf zich op 17 augustus 1796 zonder slag of stoot over aan de Britten. De meeste matrozen gingen over in Britse dienst; de officieren werden naar de Bataafse Republiek teruggezonden.

Op 1 september 1797 werd de nieuwe Kamer geopend. Een commissie kreeg opdracht een nieuwe grondwet te ontwerpen, nadat eerder een eerste ontwerp met grote meerderheid was verworpen. Niet tevreden met de resultaten voerden ultra-revolutionairen, gesteund door de generaals Daendels en Joubert, op 22 januari 1798, een staatsgreep uit. Generaal Joubert was op dat moment commandant van de Franse troepen hier te lande. Hij had als voorwaarde gesteld dat hij zou worden benoemd tot opperbevelhebber van het Bataafse leger, en zo geschiedde.

Op 12 juni 1798 vond een tweede staatsgreep plaats onder leiding van Daendels. Vergoelijkend zou men in latere jaren daarover spreken als „les défauts de ses qualités”.

⁸ Zie ⁶, dl 2 (1891)549.

Door toe te geven aan de voorwaarde van generaal Joubert werd het commando over de Bataafse strijdkrachten onnodig in Franse handen gelegd. Immers, alleen als er sprake was van een gezamenlijk optreden zou een Franse generaal het opperbevel voeren. Artikel 8 van het Alliantietractaat bepaalde terzake van het opperbevel:

Les forces de terre et de mer des Provinces Unies, qui seront expressément destinées à agir avec celles de la République française, seront sous les ordres des généraux français.

Het optreden van Daendels in 1799, tijdens de inval van Russen en Engelsen in Noord-Holland, gaf aanleiding tot veel kritiek. Later kwam vast te staan dat een deel ervan moest worden geschreven op rekening van de Franse opperbevelhebber generaal Brune.

De Brits-Russische landing leidde in de Bataafse Republiek niet tot de verhoopte opstand tegen de Franse bezetter. De Erfprins van Oranje moest zich onverrichterzake weer inschepen. Toch was de situatie bij de Bataafse troepen niet best te noemen. Doorgaans werden zij ten achter gesteld bij de Franse militairen. Zo schreef de Chef van de Staf generaal Dardenne op 30 juli onder meer aan Brune:

Mon général!

L'armée batave mise sous vos ordres doit comme l'armée française concourir à la défense de la République. Ne doutez pas qu'elle ne s'attende que vous ferez près du Gouvernement des efforts pour améliorer son sort . . .

en voorts:

Si vous pouvez parvenir à ce but, vous rendrez un grand service à la République, vous vous attirez nécessairement la confiance du soldat et pourrez compter sur lui à la guerre.

Hij besloot met te wijzen op het onderscheid in verzorging tussen de Franse en de Bataafse militair:

La troupe batave en marche est ordinairement logée dans les églises ou magasins, couchée sur la paille, tandis que le soldat français l'est chez le bourgeois; cette différence de traitement la mécontente et la rend l'objet du mépris de l'habitant.⁹

De Bataafse vloot, die tijdens de Brits-Russische landing op de rede van Texel lag, bleef aanvankelijk besluiteloos tegenover het invasieleger en de vloot. Later sloeg de bemanning aan het muisen. Daarop grepen de Engelsen in en stelden de schepen onder bewaking. Schout-bij-nacht Story zou ten slotte de Bataafse vloot uitleveren aan de Engelsen.

Een minder frisse rol bij deze affaire werd gespeeld door de Bataafse admiraal C. H. Ver Huell, een aan Napoleon zeer toegewijde officier. Hij was het ook die in 1813/14 weigerde gehoor te geven aan de sommaties van de Prins van Oranje, het fort La Salle bij Den Helder over te geven. Nederland was al een half jaar bevrijd, voordat het fort werd overgegeven. Ter rechtvaardiging voerde hij o.a. aan, dat hij zijn eed van trouw aan de keizer niet wilde breken. Mede als dank daarvoor werd zijn naam gegrift bij de onsterfelijken van het keizerrijk op de Arc de Triomphe te Parijs.¹⁰

Op 25 maart 1802 vond in Amiens de ondertekening plaats van de vrede tussen Engeland, Frankrijk, Spanje en de Bataafse Republiek. Als uitvloeisel daarvan werd op 25 mei 1802 het Hollandse marine-eskader in Engeland ontbonden en keerde het gros van de marineofficieren naar de Bataafse Republiek terug, echter zonder medeneming van hun schepen.

Op 12 juli 1802 werd, bij dagorder van de Erfprins van Oranje, de Dutch Brigade ontbonden. Deze brigade was in 1799 geformeerd op het eiland Wight en bestond uit vier regimenten infanterie en een regiment Jagers; het personeel was afkomstig uit vroegere uitgewekenen en deserteurs. Een deel ging met behulp van Britse oorlogsschepen (!) terug naar Den Helder en Hellevoetsluis, kreeg amnestie en werd opgenomen in het Bataafse leger en de vloot, de overigen bleven Prins Willem V trouw en gingen met hem mee naar Fulda.¹¹ Deze laatsten zouden op hun beurt weer in 1813 de kern vormen van

⁹ G. J. W. Koolemans Beijnen — Krijgskundige studie over de verdediging der Bataafsche Republiek in 1799. *Mil. Spect.* 60(1891)146 e.v.

¹⁰ H. Hardenberg — Admiraal Ver Huell. *Publs Genootsch. Napoleontische Studiën* (1952)129-146; J. C. Mollema — De krijgsmansseed van Admiraal Carel Hendrik Ver Huell (1764-1845). *Marineblad* (1940)235-239.

¹¹ F. de Bas (8), blz. 326-331; H. Ringoir — *De Nederlandse infanterie*. Van Dishoeck, Bussum (1968)43.

het nieuwe Hollands Legioen van Oranje te Schwedt aan de Oder.

Op 5 augustus 1805 werd bepaald dat tot het beëdigden van officieren van 's Lands Armée de vrijdag wordt aangewezen.

Alle officieren, welke ten gevolge van gedane benoemingen, zich naar deze Residentie moeten begeben, zowel degenen, welke den eed voor zijne Excellentie den Heer Raadpensionaris moeten afleggen, als die, welke denzelven voor den Secretaris van Staat voor de zaken van Oorlog moeten presteren, gehouden zijn, zich daartoe des morgens ten tien uren van gemelden dag, bij dit Ministerie aantemelden.

Op 7 oktober 1805 werd een nieuw Staatsbesluit afgekondigd ter aanvulling op het voornoemde, hetwelk bepaalde dat:

Officieren, welke tot de Bataafsche Expeditionaire Divisie, zich thans in Duitschland bevindende, behooren, en welke sedert dat dezelve Divisie het territoir dezer Republiek heeft verlaten, reeds zijn of nog verder zullen worden geëlvanceerd, den eed tot hunne verhoogde rang staande, bij procuratie zullen moeten doen afleggen, en daarenboven gehouden wezen, dien binnen den tijd van drie maanden, na dat zij in de Republiek zullen zijn terug gekomen, in persoon te hernieuwen.

De tijd van het Koninkrijk Holland en die van het Keizerrijk

Over de korte periode van het koningsschap onder Lodewijk Napoleon (1806-1810) valt niets bijzonders te melden. Nadat het Koninkrijk Holland op 9 juli 1810 was geannexeerd, werd korte tijd later (18 augustus 1810) ook het leger gereorganiseerd. Een deel van de Garde des Konings vertrok naar Parijs en werd na reorganisatie opgenomen in de Keizerlijke Garde; alle eenheden moesten een nieuwe eed van trouw afleggen aan de Keizer en ontvingen nieuwe vaandels.

Aanvankelijk had Napoleon bepaald dat bij de Hollandse regimenten uitsluitend Hollandse officieren zouden dienen (brief van Napoleon aan de minister van oorlog, generaal Clarke, van 4 oktober 1810). In februari 1811 bepaalde Napoleon echter, dat een derde deel van de officieren

moest worden vervangen door Fransen, een bepaling waaraan niet altijd de hand werd gehouden.¹²

Aan de veldtocht naar Rusland (1812-1813) namen ongeveer 15.000 Hollandse militairen deel. Veelal onder aanvoering van Hollandse officieren gingen alle eenheden eervol ten onder. Generaal Daendels nam als divisiecommandant deel, de generaals Van Dedem van de Gelder en Cort Heyligers als brigade-commandanten. Generaal Graaf van Hogendorp heeft zich als gouverneur van Koningsbergen en Wilna verdienstelijk gemaakt; ongewenst in het nieuwe Hollandse leger van 1814 vertrok hij naar Brazilië. Napoleon zou zijn trouw belonen door hem als enige Nederlandse officier te gedenken in zijn testament, en wel met 100.000 francs (!).¹³

De nummers van vier Hollandse regimenten infanterie (123 t/m 126) zouden, met hun vaandelsopschriften uit de veldtocht naar Rusland, voortleven in de Franse infanterie na 1814.

Het Koninkrijk der (Verenigde) Nederlanden tot 1940

Op 1 december 1813 werd Prins Willem Frederik van Oranje uitgeroepen tot soeverein vorst der Verenigde Nederlanden. Voorafgaand daaraan waren in november 1813 door Van Limburg Stirum, in zijn hoedanigheid van Gouverneur-Generaal der Gewapende Magt in Holland, al diverse officieren benoemd en aangesteld. Op welke wijze deze officieren hun eed hebben afgelegd en op wie, was niet te achterhalen. Wel heb ik documenten gevonden waaruit blijkt, dat een aantal van deze officieren eerst op 22 januari 1814 bij Koninklijk Besluit werd aangesteld door Koning Willem I.

Op 9 december 1813 werd een besluit uitgevaardigd door de Soeverein Vorst betreffende de organisatie van het staande leger. Minder dan een maand later was reeds dertien ton goud ingezameld ten behoeve van de werving van nieuwe troepen. Veel vrijwilligers uit Nederland en Bel-

¹² C. D. H. Schneider — *Het 126e Regiment Hollandsche Infanterie in 1812*. Van Kampen & Zn, Amsterdam (1898)14.

¹³ *Napoleon's last will and testament* (a facsimile edition of the original document, together with its codicils, appended inventories, letters and instructions, preserved in the French National Archives). Paddington Press Ltd, New York/Londen (1977)62.

gië, behalve die van vóór 1795 en zonder recente ervaring, kwamen er niet, zodat men opnieuw zijn toevlucht moest nemen tot het werven van eenheden in het buitenland.

Voorts werd een beroep gedaan op de uit Franse krijgsdienst ontslagen militairen. Een aantal daarvan had zichzelf spontaan van de eed van trouw aan Napoleon ontslagen verklaard; anderen ondervonden aanzienlijke problemen. Bijvoorbeeld het 11e Regiment Huzaren; Napoleon eiste, dat alle leden van dat regiment een nieuwe eed van getrouwheid zouden afleggen. Voldeden zij aan deze eis, dan werden zij genaturaliseerd, terwijl de onderofficieren zouden worden bevorderd tot officier. Wie dat niet wilde, zou worden ontwapend en opgesloten in staatsgevangenissen. Allen weigerden en uitten de wens Hollander te blijven. Daarop werden de officieren ontwapend en afgevoerd naar Aire en de overigen naar de Spaanse grens. Eerst op 31 maart 1814, na de intocht van de Verbondenen in Parijs, konden ongeveer 150 man in Nederland terugkeren.¹⁴

Het beleid inzake de overgang van individuele militairen naar het nieuwe leger liet nogal aan duidelijkheid te wensen over. Sommigen werd de overgang geweigerd, anderen werden overgenomen met behoud van rang of met een hogere rang, enkelen begonnen weer van onderaf.

Bij Soeverein Besluit van 26 februari 1814, nr 86, werd het „formulier van eed voor de militia van de staat” vastgesteld.

Door alle officieren der landmagt zal worden afgelegd de navolgende eed: Ik zweer trouw aan den Souvereinen Vorst, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgstucht. Zoo waarlijk helpe mij God Almagtig.

Na de proclamatie van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 werden de woorden „Sovereinen Vorst” veranderd in „Koning”. Van 1840 af, na de abdicatie van Koning Willem I, werd het „Koning Willem II”, in 1849 weer „Koning”, en in 1890 werd het tenslotte gewijzigd in „Koningin”. Bij het van kracht worden van het AMAR zal bovengenoemd KB van 26 februari 1814 worden ingetrokken.

¹⁴ J. Bosscha — *Neerlands heldendaden te land*, dl 3, 1e ged. Suringar, Leeuwarden (1873)321.

Aan wie zweert de officier trouw?

Van 1848 af — invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid — werd deze vraag actueel. Wanneer wij de literatuur over dat onderwerp erop nalezen, kunnen wij in grote lijnen twee groepen onderscheiden: de eerste is aanhanger van de persoonlijke-trouwedachte; de tweede beschouwt de vorst/vorstin als de constitutionele, boven de partijen staande persoon.

Het zou te ver voeren de discussies over dit onderwerp hier samen te vatten. Belangstellenden verwijs ik daarvoor gaarne naar de publikatie *Kernvraag* nr 13 van maart 1970, die geheel is gewijd aan de officierseed¹⁵; in dat boekje dat — gelet op de a.s. uitbreiding van de eed tot andere categorieën vrijwillig dienend personeel — een herdruk zou mogen beleven, zijn ook veel bronverwijzingen opgenomen.

De kwestie van de eed en het erewoord in 1940

Het is opmerkelijk, dat in *Kernvraag* nr 13 geen aandacht wordt besteed aan de kwestie van de eed en het erewoord in 1940! Op 20 juni 1940 verklaarde de Duitse commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandse krijgsmacht in een rondschrijven onder meer:

Berufssoldaten können entlassen werden, wenn sie eine ehrenwörtliche Erklärung abgeben, in keiner Weise gegen die Interessen des deutschen Reiches tätig zu sein. Der Wortlaut dieser Erklärung wird mitgeteilt.

Deze tekst, die op 5 juli 1940 werd bekendgemaakt door de Chef van de Afdeling Landmacht, luidde als volgt:

Hierdoor verzeker ik op eerewoord, dat ik gedurende dezen oorlog, althans zoolang Nederland zich met het Deutsche Rijk in oorlogstoestand bevindt, aan geen enkel front noch direct, noch indirect zal deelnemen aan den strijd tegen Duitschland. Ik zal geen handeling of verzuim plegen, waardoor het Deutsche Rijk schade, van welken aard ook zou kunnen lijden.

Het telexbericht vervolgt:

¹⁵ G. T. Campagne, A. Nierop en W. J. M. Bunnik — *De officierseed* (uitg. onder verantw. van de prot. en r-k geestel. verzorging bij de krijgsmacht). Den Haag (1970).

*Deze verklaring moet door beroepsofficieren op erewoord worden afgelegd; beroepsonderofficieren, -korporaals en -soldaten leggen deze verklaring zonder meer af. Ik teeken hierbij aan, dat ieder die bereid is, deze verklaring af te leggen, bevoegd is het gegeven woord (de afgelegde belofte) te allen tijde weder terug te nemen.*¹⁶

Later (op 12 juli 1940) werd hieraan nog toegevoegd:

*Ik breng te Uwer kennis, dat, naar mijne mening, het afleggen van de verklaring, die Zondag 14 juli a.s. van de beroepsmilitairen wordt gevraagd, onder de gegeven omstandigheden in 's lands belang is.*¹⁷

Op die 14e juli weigerden 41 officieren en 12 cadetten van het KNIL (die hier te lande aanwezig waren), 8 officieren en 1 stoker 2e klasse van de Koninklijke marine en 9 officieren van de Koninklijke landmacht de gevraagde verklaring af te leggen.¹⁸ Zij gingen in krijgsgevangenschap. Een aantal ervan zou later geschiedenis schrijven door hun spectaculaire ontsnappingen en avontuurlijke ervaringen.

Over de toelaatbaarheid van het geven van het erewoord is veel geschreven en gesproken. Na de Tweede Wereldoorlog werd een parlementaire enquêtecommissie met het onderzoek belast.¹⁹

Ook degenen die later hun erewoord braken door terugzending van exemplaar 1 van de verklaring of die, zonder dat te doen, de oversteek naar Engeland waagden, gingen volgens velen niet vrijuit; zij zouden zelfs strafbaar zijn.

De regering in Londen stelde zich aanvankelijk op het standpunt dat officieren die hun verklaring van het erewoord hadden ingezonden niet mochten worden tewerkgesteld in de strijdkrachten. Later werd dat onderscheid buiten beschouwing gelaten.

De meerderheid van de parlementaire enquêtecommissie was van mening, dat de zogenaamde tweede weg — die via het krijgsgevangenschap — de juiste is geweest.

¹⁶ Enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945 — *Verlag houdende de uitkomsten van het onderzoek*, dl 8A en B: *Militair beleid 1940-1945*. Staatsuitgeverij, Den Haag (1956)237, bijl. 17.

¹⁷ Zie ¹⁶, blz. 237.

¹⁸ Zie ¹⁶, bijl. 27.

¹⁹ Zie ¹⁶, blz. 236-300, bijl. 14-27.

Teneinde de onzekerheid weg te nemen en de eenheid in het officierscorps te herstellen, gaf de toenmalige minister van marine J. M. de Booy op 8 augustus 1945 zijn standpunt als volgt weer:

De juiste opvatting zou zijn geweest om niet het erewoord te geven. De officieren, die niet hun erewoord hebben gegeven hebben juist gehandeld. Zij behoren uit het besef dat zij juist hebben gehandeld hunne beloning te trekken . . .

Hij eindigt met:

*Alle onzekerheid zal worden weggenomen door ene aanvulling van de voorschriften.*²⁰

De parlementaire enquêtecommissie sluit haar conclusies af met een aantal behartigenswaardige opmerkingen, waarvan ik er twee wil noemen.

— *De Regering behoort duidelijk aan de krijgsmacht mede te delen, of, en zo ja onder welke voorwaarden het geven van een erewoord geoorloofd is.*

— *Het is noodzakelijk om bij de vorming van officieren meer aandacht te besteden aan de problemen rond het vrijlaten op erewoord. In 1940 heeft het aan voldoende kennis en inzicht ten deze bij de beroepsofficieren nogal ontbroken.*

De ontwikkelingen na 1945

In 1958 kondigden de onderofficiersverenigingen aan niet langer tevreden zijn over hun verbandacte: waarom moeten de onderofficieren de belofte hun land te dienen schriftelijk bevestigen, terwijl andere rijksambtenaren dat niet doen? Die leggen de ambtseed af.

In 1968 nam de Partij van de Arbeid in de „Nota Doelmatig Defensiebeleid” de aanbeveling op de eed in te voeren voor onderofficieren. Een vervolg daarop treffen wij aan in de Defensienota 1974. De bewindslieden stellen daarin dat:

. . . zolang de regel van kracht blijft volgens welke in beginsel alle leden van het burgerlijk rijkspersoneel in verband met het aanvaarden van hun betrekking een eed (belofte) afleggen, ook voor al het vrijwillig in een dienstverhouding tot de overheid tredende militair personeel de verplichting tot

²⁰ Zie ¹⁶, blz. 300.

Op heden de
 Negentienhonderd is te voor mij,
 ondergetekende (naam en voorletters)
 (functie)
 verschenen de (rang)
 (naam en voorletters)

in die kwaliteit aangesteld ingevolge beschikking van

 d.d. 19....., Nr.,
 zulks tot het afleggen van de Ambtseed.

Door evenbedoelde ambtenaar is in mijn handen de volgende $\frac{\text{eed}}{\text{gelofte}}$ afgelegd:
 „Ik $\frac{\text{zweer}}{\text{beloof}}$ trouw aan de Koning, aan de Grondwet en aan de overige wetten des
 Rijks.
 „Ik $\frac{\text{zweer}}{\text{verklaar}}$ dat ik middellijk noch onmiddellijk onder welke vorm of voorwendsel,
 tot het verkrijgen mijner aanstelling, aan niemand, wie hij ook zij, iets heb gegeven
 of beloofd noch zal geven of beloven:
 „Ik $\frac{\text{zweer}}{\text{beloof}}$ dat ik om iets hoegenaamd in mijn betrekking te doen of te laten, van
 niemand hoegenaamd middellijk noch onmiddellijk enige beloften of geschenken
 zal aannemen, en dat ik mij als nauwgezet en ijverig ambtenaar zal gedragen,
 de mij verstrekte opdrachten zal volbrengen en de zaken, waarvan ik door mijn
 ambt kennis draag, en welke mij als geheim zijn toevertrouwd of waarvan ik het
 vertrouwelijk karakter moet begrijpen, niet zal openbaren aan anderen, dan aan
 hen, aan wie ik volgens de wet of ambtshalve tot mededeling verplicht ben.

Zo waarlijk helpe mij God almachtig.
 Dat verklaar en beloof ik.

En heb ik, ondergetekende, van deze $\frac{\text{beëdiging}}{\text{gelofte-aflegging}}$ dit proces-verbaal
 in drievoud opgemaakt, hetwelk door mij en de ambtenaar voornoemd is onder-
 tekend te, ten dage, maand en jaar als boven.

Het hoofd van dienst, De ambtenaar,

het afleggen van een eed (belofte) als militair ambtenaar zou moeten gelden.²¹

Binnenkort zal het zover zijn.

De ambtseed

In het voorgaande heb ik de geschiedenis van de krijgseed de revue doen passeren. In de Defensienota 1974 wordt echter de relatie gelegd met de ambtseed van het burgerlijke rijksperoneel. Hoe is het in de praktijk gesteld met die ambtseed?

Op 25 augustus 1981 kreeg bladzijde 9 van *Het Vaderland* de veelzeggende titel mee: „De ambtseed is onnodig en overbodig”, en: „Ambtseed: overleefde traditie”. De laatste uitspraak

wordt ondersteund met voorbeelden als „ambtenaar op ministerie van defensie wil vertrouwelijke stukken verkopen aan Russische ambassadeur”, en „bouwfraude met ziekenhuizen door ambtenaren van volksgezondheid en milieuhygiëne”. Uit navraag bij enkele ministeries zou voorts zijn gebleken dat er met de ambtseed wordt gesold. Met de regelmaat van de klok ver-geet men ambtenaren te beëdiggen. Bij de provincie Zuid-Holland zou men het afleggen van de eed al in 1977 hebben afgeschaft. Ten slotte vindt men, dat de tekst van de eedsformule, vastgesteld bij KB nr 103 van 31 oktober 1828 en 23 augustus 1920, te uitgebreid is en het woordgebruik sterk verouderd. Doorgaans zou de ambtenaar nauwelijks beseffen wat hij belooft. (Zie de hierbij gereproduceerde tekst.) Opmerkelijk is dat het formulier bij defensie tweemaal spreekt van de gelofte en de gelofte-aflegging.

²¹ Om de veiligheid van het bestaan. Defensiebeleid in de jaren 1974-1983. Staatsuitgeverij, Den Haag (1974)81.

Hoe het ook zij, het verdient zeker aanbeveling de tekst van de eedsformule te herzien en het woordgebruik aan te passen aan dat van onze tijd.

Slot

Binnenkort zal het bijna twee eeuwen oude onderscheid waarbij de ene militair de eed en de andere een schriftelijke belofte van gehoorzaamheid en trouw aflegt, zijn verdwenen. Alle vrijwillig dienenden zullen voortaan worden onderworpen aan dezelfde eed/belofte.

Daarmee zijn wij echter niet terug bij de situatie zoals die bestond tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, waar alle militairen een eed aflegden. Zoals beschreven diende de eed toen vooral een materieel doel: dat van de betaalsheer, de provinciale overheden, de magistraat van de stemhebbende steden, enz.

Een herbezinning op de betekenis en plaats van de eed in onze tijd is nodig. Dat zou mede kunnen gebeuren door – in dit verband – één van de aanbevelingen van de parlementaire enquêtecommissie uit te voeren: aandacht te besteden aan de zaak van de eed en het erewoord bij de vorming van alle vrijwillig dienenden.

Een herhaling van de situatie van 1940 moet worden voorkomen. Voor de militair uit 1940 kan mogelijk ter verdediging worden aangevoerd dat de Koninklijke landmacht sedert 1831 niet meer had deelgenomen aan een reguliere veldtocht of oorlog, Nederlands-Indië buiten beschouwing gelaten. In enkele dagen tijd werd Nederland, nadat andere Europese landen een zelfde lot hadden ondergaan, totaal onder de voet gelopen door een overmachtige vijand. Het gehele leger werd krijgsgevangen gemaakt en korte tijd later van zijn leiding beroofd door het wegvoeren op 2 juli 1940 van o.a. de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, generaal Winkelman, naar Duitsland. Bovendien waren de Koningin en de regering uitgeweken naar Engeland en waren de onderlinge communicatiemogelijkheden uiterst beperkt, of zij ontbraken eenvoudigweg. Wij daarentegen kunnen vrijwel dagelijks oog- of oorgetuige zijn van wat zich elders in de wereld afspeelt.

In feite is echter op te eenvoudige gronden aangenomen dat het geven van het erewoord níét in

strijd was met de officierseed, aangezien men te allen tijde de bevoegdheid zou bezitten zijn erewoord te herroepen. Daarbij heeft mogelijk de verklaring van het Algemeen Hoofdkwartier, dat het afleggen van de verklaring onder de gegeven omstandigheden in 's lands belang moest worden geacht, de mening doen postvatten dat het geven van het erewoord niet strijdig zou zijn met de eed. Men redeneerde daarbij onder meer dat in de erewoordverklaring niets werd gevraagd dat strijdig was met de eed van trouw aan de Koningin of dat leidde tot ongehoorzaamheid aan de wetten.

De telexberichten van de Chef van de Afdeling Landmacht en van de Chef van de Marinestaf aan het onder hen dienende personeel zijn mogelijk ook opgevat als rechtstreekse opdrachten. Ten slotte waren de bepalingen aangaande het erewoord in de KL-voorschriften niet duidelijk genoeg; bij de Koninklijke marine waren deze voorschriften eenvoudigweg niet aanwezig. Alleen het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger had in de voorschriften duidelijk daarover gesproken.

Bij de eerdergenoemde vorming van vrijwillig dienden zal men ook aandacht moeten besteden aan aspecten als de volgende.

– De ontwikkelingen op het gebied van de Europese samenwerking, de voortschrijdende eenwording en integratie en de mogelijke rol en plaats daarbij van de monarchie.

– Het lidmaatschap van het politieke en militaire bondgenootschap de Noordatlantische Verdragsorganisatie (NAVO). Na 1945 heeft Nederland zijn vroegere politiek van neutraliteit verlaten en is toegetreden tot een bondgenootschap, waarin de verdediging van ons grondgebied is opgedragen aan de NAVO-opperbevelhebber in Europa. Daarbij opereert een groot deel van de Koninklijke land- en luchtmacht van meet af aan op het grondgebied van een NAVO-bondgenoot en onder bevel van een NAVO-ondercommandant (COMNORTHAG/COMTWO-ATAF).

– De nieuwe dimensies van het militaire leiderschap, in het bijzonder in het gevecht dat, gelet op de stand van de moderne techniek, apocalyptische vormen kan aannemen.

— De appreciatie van het militaire beroep, zowel door de omringende maatschappij als door de vrijwillig dienende militair zelf. Voorkomen moet worden dat men het militaire beroep louter ziet als een vorm van broodwinning: het vraagt van de militair — nu en in de toekomst — een volledige inzet van zijn persoon, en trouw aan degenen die aan zijn zorgen zijn toevertrouwd.

Voorts zal in geval van oplopende internationale politieke spanning, oorlogsgevaar of oorlog een aantal wetten in werking treden dat in vredetijd is voorbereid. Behalve dat hij, als staatsburger, is

gehouden tot de normale gehoorzaamheid aan de wetten, zal de militair in een aantal gevallen met bijzondere bevoegdheden worden bekleed of — namens het bevoegde gezag — al dan niet gewapenderhand de naleving van die wetten moeten afdwingen.

De vrijwillig dienende militairen, zeer in het bijzonder de officieren en onderofficieren, moeten zelf actief meedoen aan deze herbezinning. Doen zij dat niet, dan zullen anderen — buiten de militaire samenleving — daartoe het initiatief wel nemen. Het risico daarbij is dat dan de eed/beloofte snel het zoveelste slachtoffer zal worden van een „Umwertung aller Werte”.

Eerbetoon generaal Kruls

Op 1 augustus was het tachtig jaar geleden dat wijlen generaal mr. H. J. Kruls werd geboren. Een comité heeft het initiatief genomen tot het doen vervaardigen van een gedenksteen als eerbetoon aan de grote verdiensten van generaal Kruls. Dit comité bestaat uit de volgende personen:

<i>M. R. H. Calmeyer</i> , lgen b.d.	<i>ir. J. B. G. M. Ridder de van der Schueren</i> , genm b.d., oud-staatssecretaris van oorlog
<i>A. V. van den Wall Bake</i> , lgen b.d.	<i>jhr. P. J. Six</i> , res-kol b.d.
<i>mr. W. H. Fockema Andreae</i>	<i>mr. H. Winkel</i> , res-lkol b.d.

Met instemming van de minister van defensie zal de gedenkplaat worden aangebracht in de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Op 26 augustus a.s. te 11.00 uur zal de plaat worden onthuld door ZKH Prins Bernhard der Nederlanden.

Hen, die een bijdrage in de kosten van de plaat — waarvoor geen overheidssubsidie wordt verstrekt — wensen te schenken, wordt verzocht deze over te maken op gironr 62 69 of op rekening 54 40 30 818 van de ABN, bijkantoor Van Baerlestraat, t.n.v. mr. H. Winkel te Amsterdam, rekening gedenkplaat generaal Kruls.

B BOEKEN

Führer zu den Schauplätzen des Dolomitenkrieges;

Schauplätze des Gebirgskrieges II (Pellegrinopass—Pasubio);

Schauplätze des Gebirgskrieges IIIa (Westliche Karnische Alpen von Sexten bis zum Plöckenpass);

Schauplätze des Gebirgskrieges IIIb (Östliche Karnische Alpen, Kanaltal, westliche Julische Alpen);

door W. Schaumann, resp. 208, 480, 396 en 322 blz., geïll. Uitg.: Edizioni Ghedina, Cortina d'Ampezzo, 1973-1978. Prijs: resp. DM 23,-, DM 28,-, DM 28,- en DM 23,-.

Met zijn artikel „Berge und Soldaten” (*Mil. Spect.* 151(1982)(2)53) vroeg prof. Oberst Schaumann recent de aandacht voor een oorlogstoneel waar in de Eerste Wereldoorlog verbeterde gevechten waren geleverd en dat sindsdien weer was teruggebracht in nagenoeg dezelfde toestand als ten tijde van die dramatische periode. Uit verschillende reacties is gebleken dat de belangstelling van vele lezers metterdaad is gewekt, reden voor de redactie om thans de opmerksaamheid te vestigen op enkele interessante publikaties van de hand van dezelfde schrijver, waarin hij de krijgshistorische bijzonderheden heeft verweven met de toeristische mogelijkheden die het beschreven gebied tot een attractief vakantieverblijf kunnen maken. Prof. Schaumann besteedde verscheidene tientallen jaren aan een uiterst gedegen bestudering van alle aspecten van de militaire geschiedenis en de geografie van het terrein waarin hij thuis is als geen ander. Hij geldt dan ook als een

onbetwiste expert. Het is juist die bijzondere deskundigheid die hem in staat stelde tot de verrassend originele aanpak die uit de vormgeving van de serie van zijn boekwerkjes spreekt: het zijn zeker geen toeristische „gidsen” zoals men die gemeenlijk aanschaft voor het doorkruisen van een interessant gebied, en al evenmin zijn het krijgshistorische boeken zoals die gebruikelijk zijn voor het bestuderen van een bepaalde episode uit de militaire geschiedenis. De afwijkende aanpak van deze auteur bestaat hierin dat hij op de rechterbladzijde een aanbevelingswaardige route beschrijft, en daarnaast op de linkerbladzijde het bij die regio behorende krijgsgeschiedkundige verhaal plaatst. Dat stelt derhalve de toerist in de gelegenheid tegelijkertijd kennis te nemen van hetgeen het landschap aan bezienwaardigs te bieden heeft en met een enkele oogopslag de gecursiveerde tekst te raadplegen die hem informeert over de strijd die zich ter plaatse heeft afgespeeld en de activiteiten daaromheen. Voeg dan daarbij dat de vier boekjes precies het handige formaat hebben dat hen geschikt doet zijn in de jaszak te worden opgeborgen — 12 × 16,5 cm — en dat zij zijn gebonden in een stevige, geplastificeerde omslag, en het zal duidelijk zijn dat de schrijver in het bijzonder heeft gemikt op de geïnteresseerden die van zins zijn het gebied van zijn grote liefde te doorkruisen met deze voortreffelijke gidsjes in de hand. Uiteraard is het geenszins zijn bedoeling geweest een gedetailleerde opsomming te geven van alle gevechtshandelingen; dat zou in deze aanpak ook ondoenlijk zijn gebleken. Hij heeft kennelijk

slechts willen schilderen — evenals hij dat deed in het boven aangehaalde artikel — welke onvoorstelbare prestaties de strijders van beide partijen hebben moeten leveren in de extreme omstandigheden waaronder zij tijdens de Eerste Wereldoorlog in Zuid-Tirol hebben moeten opereren, omstandigheden waarvan de gemiddelde bewoner van onze vlakke landen nauwelijks weet kan hebben. Zoals gezegd zijn Schaumanns pocketboeken meer bestemd voor gebruik in het terrein dan in het studeervertrek. Dat neemt evenwel niet weg dat zij ook uitstekend geschikt zijn voor hen die zich op de oorlog in het gebergte zouden willen oriënteren zonder onmiddellijk ter plaatse te verkennen: de veelheid aan illustraties — zowel weergevende hoe het thans eruit ziet alsook hoe de situatie er was in de periode 1915-1918 en welke wapening en verdere uitrusting toen in gebruik was — en de duidelijke bijgevoegde kaartfragmenten stellen ook de lezer thuis wel in staat zich een goed idee te vormen van wat zich waar heeft afgespeeld. En voor hen die daarna eventueel meer details zouden willen weten, bevatten de boeken een schat aan relevante gegevens, vooral in de vorm van uitgebreide literatuuropgaven achterin, waar overigens ook een alfabetisch register is opgenomen alsmede een verklaring van de gebezigde militaire benamingen die de boekwerkjes al evenzeer bruikbaar doen zijn voor degenen die uit de kring van belangstellende leken voortkomen.

Het spreekt wel vanzelf dat het ondoenlijk is de merites van deze se-

rie in kort bestek te beoordelen. De aanpak, zoals boven geschetst, verhindert het controleren van de chronologie der gebeurtenissen die immers worden verhaald in een geografische volgorde. Anderzijds is het niet de taak van de recensent van militaire vakliteratuur een boekwerk te beoordelen op zijn verdienste als toeristische gids.

Desalniettemin mag volmondig worden erkend dat de combinatie van krijgsgeschiedenis en landschapsbeschrijvingen in deze reeks bijzonder geslaagd is. Wie in een van beide belang stelt, zal stellig in deze publikaties iets van zijn gading kunnen vinden dat de moeite van nader onderzoek volkomen wettigt; wie daarentegen zowel het ene als het andere tot zijn liefhebberij rekent, kan nauwelijks iets beters bedenken, laat staan vin-

den, dan deze boekjes toe te voegen aan zijn privé-bibliotheek.

Om dezulken de aanschaf te vergemakkelijken, zij hier vermeld dat de deeltjes, hetzij afzonderlijk hetzij gezamenlijk, ook kunnen worden betrokken door bestelling bij de auteur, op diens adres A-1037 Wien, Postfach 60. In dat geval worden slechts de portokosten extra in rekening gebracht, terwijl betaling pas behoeft te geschieden na ontvangst van het bestelde. Gezien de aantrekkingskracht die Oostenrijk als vakantie-land in verschillende seizoenen heeft, en met het oog op de nog steeds levende interesse onzer lezers voor de krijgsgeschiedenis van de Eerste Wereldoorlog, ligt het in de rede dat deze uitmuntende werkjes ook ten onzent gretig aftrek zullen vinden. En terecht! W. WALTHUIS

Monte Piano, door W. Schumann, 160 blz., geïll. Uitg. Edizioni Ghedina, Cortina d'Ampezzo, 1979. Prijs: DM 16,-.

Als speciale toevoeging aan de hierboven besproken reeks van gidsen over de oorlogstonelen in Zuid-Tirol wijdde prof. Schumann een extra deel aan de berg waar zijn *Freilichtmuseum 1915-1918 am Monte Piano*, dat hij vermeldde in zijn artikel „Berge und Soldaten” (*Mil. Spect.* 151(1982) (2)65) opnieuw de herinnering is gaan levendig houden aan de verbitterde gevechten die daar onder barre omstandigheden werden gevoerd in de loop van de laatste drie jaren van de Eerste Wereldoorlog.

Zoals de lezers reeds bekend zal zijn, is prof. Schumann een erkende autoriteit als het gaat om de geschiedvorsing over die periode en in dat gebergte. De in die episode daar tot stand gebrachte veldversterkingen werden in de afgelopen jaren (1977-1981) onder zijn leiding in hun oorspronkelijke vorm hersteld, de historische Rundweg werd gereconstrueerd en is nu bekend als *Friedensweg of Via della Pace*. Maar niet alleen uit

zijn leidinggevende functie bij deze activiteiten blijkt zijn deskundigheid, een veel groter publiek kon hij bereiken door te publiceren over hetgeen zich afspeelde in de strijd in het hooggebergte.

Ook dit deeltje is ongeveer op dezelfde wijze opgebouwd als de andere werkjes. Ditmaal is de schrijver echter afgeweken van de methode krijgsgeschiedenis en toeristische gegevens van elkaar gescheiden te houden door voor elk dier onderwerpen verschillende bladzijden te gebruiken: in deze Sonderführer zijn de historische bijzonderheden deels in de lopende tekst van de beschreven rondwandelingen verwerkt, deels samengebracht in de tweede helft van het boek die geheel is gewijd aan het verslag van de gebeurtenissen op de Monte Piano in de loop van de Eerste Wereldoorlog. Bijzonder interessant voor de hedendaagse lezer zijn daarbij de illustraties, die een goede indruk geven van de middelen waarover de strijdende partijen toen konden beschikken en die een globaal idee kunnen verschaffen van de geweldige inspanningen die moesten worden geleverd voor destijds ge-

bruikelijke activiteiten als het aanleggen — i.c. in de rotsen uithakken! — van mijngangen waarmee de vijandelijke posities werden ondermijnd. Voor de huidige generatie militairen is het moeilijk zich voor te stellen onder welke extreme omstandigheden de Oostenrijkers en Italianen elkaar in die bloedige gevechten hebben bekampt. Bovendien is het voor de Nederlander niet eenvoudig zich in te denken hoe in die dagen een aanval kon worden gedaan op een „beheersend terreingedeelte” in een gebied waar iedere bergtop tactisch belangrijk was, terwijl er van naderingswegen nauwelijks kon worden gesproken: de aanval op een dergelijk punt vergde vaak een bijzondere geoefendheid in bergklimmen, en troepenverplaatsingen met touwen en klimhaken zijn uiteraard heel wat anders dan de gemechaniseerde en gemotoriseerde strijdkrachten van tegenwoordig gewend zijn!

Al was het alleen maar voor het levendig houden van de herinnering aan hetgeen een vorige generatie was genoodzaakt te presteren, dan nog zou het goed zijn de strijd in deze bijna vergeten sector van het zuidelijk front in de Eerste Wereldoorlog in de schijnwerpers van een wat ruimere belangstelling te plaatsen. Maar, zoals reeds opgemerkt, het boek heeft een verder reikende strekking. Het is dan ook een alleszins verdienstelijke bijdrage tot de vakliteratuur, en kan zeer zeker worden aanbevolen voor zowel de militair-historisch geïnteresseerden als voor de vakantiegangers die geen genoegen willen nemen met hetgeen de normale reisgidsen aanraden maar

zich op de hoogte willen stellen van wat de rol is geweest van een zeker gebied in het grote wereldgebeuren. Voor die beide categorieën blijkt Schaumann een uiterst deskundige, bovenal doorlopend boeiende gids! W. WALTHUIS

Luchtstrijdkrachten van de wereld, door R. Bonds (ed.), M. Hewish, B. Sweetman, B. C. Wheeler, B. Gunston en J. W. R. Taylor (adv.), 264 blz., geïll. Uitg.: Standaard Uitgeverij, Antwerpen/Amsterdam, 1981. Prijs: f 79,50.

Met verheugende regelmaat verschijnen in de laatste tijd voortreffelijke boeken die ten behoeve van in militaire aangelegenheden geïnteresseerde landgenoten zijn vertaald in het Nederlands. Hoewel gewoonlijk de voorkeur dezerzijds uitgaat naar de oorspronkelijke teksten, stemt het toch tot tevredenheid dat verschillende uitgeverijhuizen zich ervan bewust zijn dat een groot aantal potentiële lezers nu eenmaal niet beschikt over een zodanige kennis van de vreemde talen dat het lezen en bestuderen van vooral de vakliteratuur geen probleem zou vormen; het op de markt brengen van goede vertalingen is dan ook een prijzenswaardig streven. Een bezwaar is echter wel, dat er gewoonlijk nogal wat tijd pleegt te verstrijken alvorens een dergelijke vertaling ook metterdaad in de handel kan worden gebracht. Vooral indien het gaat om naslagwerken waarvan de lezer toch graag zal willen dat zij up to date zijn, verdient het aanbeveling de tussenliggende tijd minimaal te houden. Maar uiteraard gaat de uitgever niet over een nacht ijs: het publiceren van een vertaling zal in de regel eerst zinvol worden geacht nadat een redelijk aantal exemplaren van de oorspronkelijke uitgave zijn weg naar de lezers zal hebben gevonden zodat is gebleken dat althans in het land van herkomst een markt voor het boek bestond. Het gevolg is evenwel dat er toch altijd rekening moet worden gehouden

met een zekere tijd die onvermijdelijk tot veroudering van de verwerkte gegevens zal leiden; bovendien is het ook zonder meer redelijk, aan te nemen dat het bijna ondoenlijk is te eisen dat alle gegevens geheel met de werkelijkheid overeenstemmen op het moment dat de oorspronkelijke uitgave van de persen rolt.

In het recent verschenen *Overzicht van luchtmachten en marine luchtvaartdiensten*, zoals de ondertitel luidt van het onderhavige boek, dat oorspronkelijk in 1979 door Salamander Books Ltd werd uitgegeven onder de titel *Airforces of the world*, speelt het hiervoor aangeduide bezwaar uiteraard een rol, zij het dat bij het tot stand komen van de Nederlandse editie ook een zekere bewerking werd toegepast die resulteerde in het invoegen van enkele nieuwere gegevens; de lezer zal dat onder meer kunnen vaststellen bij het bezien van de — overigens wel uiterst summere — tekst die werd gewijd aan KLu en MLD. Dat diezelfde procedure ook bij andere passages werd gehanteerd, was kennelijk een te omvangrijke eis; zo ontdekt de lezer bijvoorbeeld al snel dat de informatie over het Argentijnse luchtmachtpotentieel — toch niet onbelangrijk voor wie in deze woelige periode een krachtenvergelijking zou willen trekken — nauwkeuriger kan worden geput uit kranten en tijdschriften welks redacteuren over up to date gegevens beschikken.

Overigens mag worden aangenomen dat de werkelijk belangstellenden zich door het vorenvermelde bezwaar nauwelijks zullen laten weerhouden een zo goed vertaald naslagwerk aan te schaffen: ook de

allernieuwste gegevens verouderen immers vrij snel, en wie het maximale profijt wil trekken uit zijn eigen boekenbezit, zal zich altijd genoodzaakt zien de ontwikkelingen te blijven volgen die zich voltrekken na de verschijningsdatum van het boek! En misschien wil de uitgever wel overwegen te zijner tijd een aanvulling het licht te doen zien — het lijkt toch aannemelijk dat na verloop van tijd een gunstig onthaald compendium zal worden vervolgd met een tweede, herziene druk, enz. — en voor die herziening zullen ongetwijfeld reeds nu de relevante informatieën moeten worden bijeengebracht.

Rest ten slotte nog te vermelden dat de Nederlandse vertaling door W. H. Schoenmaker alleszins verdienstelijk mag worden genoemd, in het bijzonder indien men bij de beoordeling in aanmerking neemt dat het luchtmachtjargon dermate is doorspekt met Engelse termen dat het vinden van de juiste Nederlandse equivalenten bepaald geen sinecure is (men kan zich bijvoorbeeld afvragen of, indien „fighter” moet worden vertaald met „jager”, een „air superiority fighter” als „luchtoverwichts-jager” moet worden betiteld). En voor het overige zij gesteld dat de waardering voor dit boek toekomt aan de leden van het Engelse schrijversteam, en aan de uitgever die het voor de Nederlandse lezers toegankelijk maakte. W. WALTHUIS

Zoeklicht op Spanje

De overgang van een totalitair regime naar een democratisch bewind in Spanje omvat meer dan alleen een wijziging van de regeringsvorm. Hij gaat tevens gepaard met een diep ingrijpende sociale transformatie. In het kielzog van het democratiseringsproces is ook de aansluiting van Spanje bij twee belangrijke internationale organisaties aan de orde gesteld, namelijk de Europese Gemeenschap en de Noordatlantische Verdragsorganisatie.

Vooral het laatste onderwerp is voor de redactie van „Military Technology” aanleiding geweest in het nummer van maart jl. een aantal artikelen aan Spanje te wijden.

In een overzicht van de Spaanse strijdkrachten stelt Fernando Ripoll Molines dat van de Arabische invasie in de 8e eeuw tot 1939 Spanje niet een enkel jaar heeft gekend waarin geen strijd werd geleverd. Spanje is dan ook een land dat een zeer lange militaire traditie bezit. Deze bepaalt het gedragspatroon en het optreden van de Spaanse strijdkrachten, en elke poging de Spaanse militaire organisatie te evalueren op basis van academische stellingen of operationele doctrines, zoals deze in andere westerse landen gelden, is gedoemd te mislukken. Het grote aantal burgeroorlogen heeft ertoe geleid dat de Spaanse militairen veel minder dan hun collega's elders de blik over de nationale grenzen heen richten en dat vooral de hechte eenheid van de strijdkrachten onderling als waarborg voor de interne vrede wordt be-

klemtoond. Onder Franco waren de strijdkrachten op territoriale leest geschoeid; de drie deelstrijdkrachten (leger, marine en luchtmacht) ressorteerden elk onder een eigen ministerie. Coördinerend orgaan was de „Alto Estado Major”, de Hoge generale staf.

Tot 1953 werd veel aandacht geschonken aan een mogelijke aanval op Spanje door andere Europese landen. Het zwaartepunt van de verdediging lag dan ook bij de noordgrens. Na de ondertekening van het eerste bilaterale verdrag met de Verenigde Staten werd een begin gemaakt met het bestuderen van de operationele doctrines van de NAVO, zonder dat zulks evenwel leidde tot wijzigingen in de organisatie. Pas recent is een ministerie van defensie gecreëerd, met een uit drie hoofddelen bestaande organisatie: ten eerste een reeks adviserende en coördinerende lichamen zoals de Directie voor bewapening en uitrusting, het Secretariaat voor personeel, e.d., vervolgens het Ondersecretariaat voor defensie, met voornamelijk economische taken, en ten slotte het Comité van de chefs van staven, aan het hoofd van de commandostructuur. Krachtens artikel 62 van de grondwet is de Koning opperbevelhebber van de strijdkrachten. Het Comité van de chefs van staven werd in 1977 gevormd; het adviseert de regering in verdedigingsaangelegenheden, stelt het gezamenlijke strategische plan op en coördineert het optreden van de drie deelstrijdkrachten.

Het Spaanse leger bestaat uit een legerhoofdkwartier, de operationele eenheden (La Fuerza) en de hulp- en ondersteuningseenheden (El Apoyo a la Fuerza). Op het

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publikaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

ogenblik telt het leger vijf operationele divisies, waarvan een pantserdivisie, twee gemechaniseerde divisies en twee bergdivisies. Voorts zijn er vier onafhankelijke brigades (een cavaleriebrigade, een brigade valschermtroepen, een brigade luchtlandingstroepen en een bergbrigade). In het midden van de jaren '60 werden negen territoriale brigades opgericht, voornamelijk voor binnenlands gebruik, maar deze fungeren thans als lichte-infanteriebrigades. Het beeld wordt gecompleteerd met twee artilleriebrigades (waarvan één beschikt over een luchtdoelgroep met Nike en Hawk geleide wapens), zes genieregimenten en enkele speciale eenheden. Van deze laatste moeten worden genoemd: het vreemdelingenlegioen ter sterkte van 9000 man, de legerluchtmacht (waaronder de 176 helikopters van het leger ressorteren) en de Guardia Civil. Dit laatste korps is in vreedstijd verantwoordelijk aan het ministerie van binnenlandse zaken en komt in oorlogstijd onder bevel van de militaire autoriteiten.

De Spaanse marine was vroeger van ondergeschikt belang, doch heeft thans in overeenstemming met de huidige geopolitieke situatie een belangrijke functie als „ocean going navy”. Ook daar bestaat een organisatorische driedeling: de hulpcommando's, de ac-

tieve vloot (La Fuerza) en de ondersteunende diensten (Los Servicios). Evenals het leger kent men ook een territoriale verdeling in drie regio's. De Spaanse vloot omvat circa 215.000 ton aan scheepsruimte (waaronder een aantal torpedobootjagers en een aantal fregatten) en het thans in uitvoering zijnde moderniseringsprogramma voorziet in een verdubbeling van die tonnage.

De Spaanse *luchtmacht* ten slotte bestaat uit vier commando's: het luchtgevechtscommando (Mando Aereo de Combate, MACOM), het tactische commando (Mando Aereo Tactico, MATAC), het luchttransportcommando (Mando Aereo de Transporte, MATRA) en het Canarische luchtcommando (Mando Aereo de Canarias, MACAN). Het MACOM moet het luchtoverwicht bevechten met Mirage IIIE, Mirage F-1, F-4C en RF-4C vliegtuigen; een moderniseringsprogramma voorziet in de aanschaffing van 144 nieuwe gevechtsvliegtuigen. De MATAC dient de overige strijdkrachten te ondersteunen met F-5A, RF-5A, Saeta en Super-Saeta vliegtuigen. De MATRA beschikt onder andere over C-130H Hercules, DHC-4A Caribou vliegtuigen en de C-212 Aviocar.

Het aandeel van Spanje in de Westerse defensie beruiste tot nu toe op een bilaterale overeenkomst met de Verenigde Staten. Zoals bekend mag worden verondersteld, keurden de ministers van buitenlandse zaken van de bij de NAVO aangesloten landen in december 1981 een Spaanse aanvraag voor toetreding tot de NAVO goed. De Spaanse regering hoopt het land nog voor 1983 (een verkiezingsjaar) in de NAVO te kunnen integreren.

De meningen in Spanje zijn verdeeld. Voorstanders van toetreding tot de NAVO, de „Europeistas”, willen niet dat Spanje in een bipolaire wereld terzijde blijft staan. Een tweede groep meent dat het voldoende is de bilaterale overeenkomst met de Verenigde Staten te verlengen, waardoor een zekere mate van neutraliteit kan

worden gehandhaafd. Een derde groep streeft naar absolute neutraliteit, teneinde Spanje buiten een eventueel toekomstig conflict te kunnen houden. De goedkeuring van het Spaanse lidmaatschap van de NAVO door de nationale parlementen en regeringen blijkt nogal wat tijd te vergen; zou nu intussen de huidige regering worden vervangen, dan is moeilijk te voorspellen wat het uiteindelijke resultaat zal zijn.

Het tweede artikel is een weergave van een interview met de Spaanse minister van defensie Alberto Oliart Saussol. Deze is van oordeel dat Spanje ideologisch en economisch bij het Westen behoort. De veiligheid van Europa — die ernstig wordt bedreigd door de problemen in het Midden-Oosten — hangt af van de NAVO. Het Spaanse defensiebeleid is geplaatst binnen het kader van deze westerse alliantie. Wanneer Spanje tot de NAVO toetreedt, zal op grotere schaal dan tot nu toe aan de activiteiten van het bondgenootschap kunnen worden deelgenomen, wat de effectiviteit van de Spaanse strijdkrachten zal doen toenemen. Voor de NAVO zal het toetreden van Spanje een strategisch voordeel betekenen. Saussol wijst op de bijzondere betrekkingen die Spanje heeft met Latijns-Amerika, hetgeen samenwerking en uitwisselingen in de militaire sector (maar niet alleen daar) tot gevolg heeft.

De problemen, waarmee de Spaanse strijdkrachten hebben te kampen, verschillen niet wezenlijk van die in andere landen. Het voornaamste probleem is van economische aard. De politieke voornemens zijn namelijk gericht op het bereiken van een militair potentieel dat in overeenstemming is met de nationale belangen. De realisatie van deze plannen vergt krachtige economische maatregelen en een krachtige steun door de nationale wapeningsindustrie, al zal een deel van het materieel steeds in het buitenland moeten worden gekocht. Pogingen worden in het werk gesteld de samenwer-

king met buitenlandse industrieën (Frankrijk, de Westduitse Bondsrepubliek en de VS) te vergroten. Ook tracht men de wapenexport te vermeerderen onder meer omdat de eigen behoeften onvoldoende zijn om de kosten van onderzoek en ontwikkeling te dekken.

Een uitgebreid overzicht van de vele industrieën, die op een of meer terreinen van de defensie-industrie actief zijn in Spanje, wordt voorafgegaan door een beschouwing over een uniek Spaans instituut, het INI. Het INI werd opgericht op basis van een wet van 25 september 1941 met als doel een nieuwe impuls te geven aan de particuliere industrie door de beschikbare financiële middelen te gebruiken in het belang van de nationale defensie. Dat betekende zowel de oprichting van nieuwe industrieën als de versterking van bestaande maatschappijen. Het INI vormt een holding die geheel staatseigendom is, maar de verschillende maatschappijen die deel ervan uitmaken, treden op als vrije ondernemingen. In december 1979 werden binnen het INI afdelingen opgericht ter vergroting van de operationele flexibiliteit. Het INI is belast met de „management control” van de werkmaatschappijen en stelt de fondsen beschikbaar voor de goedgekeurde programma's. In 1981 vertegenwoordigde de export 37% van de totale turnover: van de resterende 63% was 4/5 bestemd voor de strijdkrachten en 1/5 voor civiele producten.

F. Ripoll Molines — Close-up on Spain. *Mil. Technol.* (1982)(2)68-100. M. W. A. WEERS, kol Klu b.d.

